

ДЖ. М. КУТСИ В ОЧАКВАНЕ НА ВАРВАРИТЕ

Превод от английски: Иванка Томова, —

chitanka.info

I

Никога не съм виждал такова нещо: две кръгли стъклъца, закрепени пред очите му в телени рамки. Сляп ли е? Разбирам, ако прикриваше с тях две слепи очи. Но не е сляп. Стъклата са тъмни, отвън изглеждат матови, но той може да вижда през тях. Казва, че са ново изобретение.

— Предпазват очите от блясъка на слънцето — обяснява той. — Тук сред пустинята са много удобни, не си присвиваш очите през цялото време и по-малко те боли глава. Ето. — Докосва леко ъгълчетата на очите си. — Нямам бръчки. — Сваля очилата. Наистина кожата му е като на млад човек. — У нас всички носят такива.

Седим в най-хубавата стая на хотела пред бутилка и купичка с фъстъци. Не говорим защо е дошъл тук. Той е от силите за бързо реагиране и това е достатъчно. Приказваме си за лов. Разправя ми как е участвал в последния голям лов, когато убили хиляди сърни, диви прасета и мечки — толкова много, че трябвало да оставят цяла грамада месо да изгние („Колко жалко“). Аз му разправям за големите ята гъски и патици, които долитат край езерото всяка година през пролетта, разправям му как местните хора ги хващат с капани. Предлагам да го заведе някоя нощ да ловим риба с лодка.

— Такова преживяване не е за изпускане — казвам аз, — рибарите носят запалени факли и бият барабани, за да подгонят рибата към мрежите.

Той кима. Казва ми, че е ходил на друго място по границата, където хората ядат някакъв вид змии — смятат ги за деликатес; там убил и една огромна антилопа.

Движи се несигурно сред непознатите мебели, но не сваля тъмните очила. Лега си рано. Настанен е в хотела, защото това е най-хубавата квартира, която градът предлага. Внушил съм на персонала, че е важен гост. „Полковник Джол е от трети отдел, казвам им аз. Сега Трети отдел е най-важният отдел към гражданската гвардия.“ Така поне твърдят клюките, които стигат до нас от столицата с голямо

закъснение. Собственикът кима, прислужниците навеждат глави. „Трябва да му направим добро впечатление.“

Изнасям дюшека си на насипите, където нощният ветреца действа успокоително след жегата. На лунната светлина различавам силуетите на други хора, които спят върху плоските покриви на къщите. Чувам, че под ореховите дървета на площада някой все още тихо говори. В тъмнината като светулка проблясва лула, угасва, после пак светва. Лятото бавно клони към своя край. Овощните градини стенат под товара си. Не съм виждал столицата от младини.

Събуждам се преди зазоряване и минавам на пръсти по стълбите край спящите войници, които мърдат и въздишат, сънувайки майки и любими. От небето ни гледат хиляди звезди. Истина е, че тук сме върху покрива на света. Събуди ли се нощем на открито, човек се смайва.

Часовоят на вратата, заспал дълбоко, седи с кръстосани крака, прегърнал пушката си. Будката на портиера е затворена. Отминавам.

— Нямаме условия да държим затворници. Тук престъпността не е голяма и обикновено наказанията са глоба или принудителен труд. Както виждате, тази колиба е просто склад към хамбара — обяснявам аз. Вътре е задушно и спарено. Прозорци няма. Двамата затворници лежат вързани на пода. От тях се разнася миризма на застояла урина. Викам постовия: — Изведи ги да се измият и моля те, побързай.

Въвеждам моя гост в прохладния мрачен хамбар.

— Тази година се надяваме да изкараме три хиляди крини от общинската земя. Сеем само веднъж. Времето беше благоприятно. — Говорим за плъховете и начините за унищожаването им.

Когато се връщаме в колибата, вътре мирише на мокра пепел, а затворниците са готови, коленичили в ъгъла. Единият е старец, другият — момче.

— Хванаха ги преди няколко дни — казвам аз. — Имаше някакъв грабеж на трийсетина километра оттук. Това е необичайно. Обикновено не се доближават до града. Тези двама ги хванаха после. Казват, че нямат нищо общо с грабежа. Не знам. Може би казват истината. Ако искате да говорите с тях, аз, разбира се, ще ви помогна да се разберете.

Лицето на момчето е подпухнало и изранено, едното му око е отекло и затворено. Приклякам до него и го потупвам по бузата.

— Слушай, момче, искаме да говорим с теб — казвам аз на местно наречие.

Момчето не отговаря.

— Преструва се. Всичко разбира — казва постовият.

— Кой го би? — питам.

— Не съм аз. Така си беше, когато дойде — отговаря той.

— Кой те би? — питам момчето.

То не ме слуша. Зяпа през рамото ми, не към постовия, а към застаналия до него полковник Джол.

— Сигурно никога досега не е виждал такова нещо — обръщам се аз към Джол и соча с ръка. — Искam да кажа, очилата. Сигурно си мисли, че сте сляп. — Но Джол не се усмихва. Изглежда, че пред затворници човек трябва да си придава важност.

Приклякам пред стареца.

— Дядо, чуй ме. Довели сме ви тук, защото ви хванахме след кражба на добитък. Знаеш, че това е сериозна работа. Знаеш, че може да те накажат за това.

Той облизва устните си, за да ги навлажни. Лицето му е сиво и уморено.

— Дядо, виждаш ли този господин? Този господин идва при нас от столицата. Обикаля всички укрепени селища по границата. Работата му е да открива истината. Това е всичко, което прави. Открива истината. Ако не поговориш с мен, ще трябва да говориш с него. Разбираш ли?

— Ваше превъзходителство. — Гласът му пресипва; той кашля. — Ваше превъзходителство, ние не знаем нищо за никаква кражба. Войниците ни спряха и ни вързаха. За нищо. Вървахме по пътя и идвахме тук на лекар. Момчето е на сестра ми. Има рана, която не заздравява. Ние не сме крадци. Покажи на техни превъзходителства раната си.

Момчето, помагайки си с едната ръка и зъбите, започва да развива чевръсто омотаните до лакътя парцали. Последните намотки, сплъстени от кръв и гной, са залепнали за кожата му, но той ги повдига от края, за да ми покаже част от червената, възпалена рана.

— Нали виждате, с нищо не може да се излекува — казва старецът. — Водех го на лекар, когато войниците ни спряха. Това е всичко.

Връщам се с моя гостенин през площада. Край нас минават три жени, идват от язовира и носят на главите си кошници с изпрани дрехи. Хвърлят ни любопитни погледи, без да извиват вратовете си. Слънцето пече силно.

— Това са единствените затворници от доста време насам — казвам аз. — Залавянето им съвпада с вашето идване; иначе не бихме могли да ви покажем никакви варвари. Така нареченият бандитизъм не представлява кой знае какво. Крадат по някоя овца или измъкват товарни животни от влаковете. Понякога и ние ги нападаме. Това са най-често гладувачи хора от племената, имат малки стада и живеят с тях по реката. Такъв е техният начин на живот. Старецът казва, че идвали да търсят лекар. Може би е истина. Никой няма да вземе стар човек и болно момче, за да краде с тях добитък.

Усещам, че се застъпвам за арестуваните.

— Разбира се, човек не може да бъде сигурен. Но дори и да лъжат, може ли такива прости хора да ви бъдат полезни с нещо?

Опитвам се да потисна раздразнението си от тайнственото му мълчание, от евтината театрална загадъчност на тъмните стъкла, прикриващи две здрави очи. Той върви, сключил ръце на гърдите си като жена.

— Независимо от всичко трябва да ги разпитам — казва той. — Довечера, ако е удобно. Ще взема помощника си. Ще имам нужда някой да ми превежда. Може би постовият? Той знае ли езика?

— Тук всички разбираме езика. Може би предпочитате аз да не присъствам?

— Ще ви бъде досадно. Имаме си установен ред.

Не знам нищо за писъците, които хората твърдят, че са чули по-късно от хамбара. През цялата вечер, докато си върша работата, съзнавам какво става там, дори слухът ми е настроен да улавя неистовия вик на човешка болка. Но хамбарът е масивна сграда с тежки врати и малки прозорци; намира се в южната част зад кланицата и мелницата. Освен това някогашният отдалечен военен пункт, станал по-късно гранично укрепление, е прераснал в земеделско селище, в град с три хиляди души, където шумът на живота, шумът, който

всички тези хора вдигат през топла лятна вечер, няма да спре заради това, че някой някъде плаче. (В даден момент започвам да оправдавам сам себе си.)

Когато се виждам отново с полковник Джол, а това става през свободното ми време, насочвам разговора към изтезанията.

— Ами ако затворникът казва истината и въпреки това вижда, че не му вярват? — питам аз. — Ужасно положение, нали? Представете си: готов си да отстъпиш, отстъпваш, няма къде повече да отстъпваш, смазан си и въпреки това от теб искат да отстъпваш още! Каква отговорност е това за онзи, който разпитва! Как разбирате кога ви се казва истината?

— По тона на гласа — отговаря Джол. — Когато човек казва истината, гласът му звучи особено. Обучението и практиката ни научават да разпознаваме този тон.

— Тонът на истината! Можете ли да го различите във всекидневната реч? Можете ли да чуete сега дали ви казвам истината?

Това е най-приятелският разговор, който сме водили досега, а той го прекъсва с едно махване на ръка.

— Не, погрешно ме разбирате. Аз имам предвид само някоя особена ситуация, имам предвид ситуация, при която търся истината и за да я намеря, трябва да упражня натиск. Отначало ме лъжат, нали разбирате — така става, — отначало лъжи, после натиск, после още лъжи, после още натиск, после настъпва преломният момент, след това още натиск и накрая истината. Така се стига до истината.

Болката е истина; всичко останало подлежи на съмнение. Това научавам от разговора с полковник Джол. Все си го представям как вече е в столицата, където явно няма търпение да се върне — със заострени нокти, бледолилави носни кърпи и нежни крака в меки обувки, — разговаря тихичко с приятелите си през антрактите във фойето на театъра.

(От друга страна, кой съм аз, та да се разграничавам от него? Пия с него, ям с него, развеждам го наоколо, оказвам му всякаква помощ, както изисква документът, който му дава пълномощия; но това не е всичко. Империята не задължава своите служители да се обичат, а да изпълняват дълга си.)

Докладът, който ми представя в качеството ми на съдия, е кратък.

„По време на разпита противоречията в показанията на затворника станаха очевидни. Изправен пред тези противоречия, той изпадна в ярост и се нахвърли върху водещия разпита. Последва боричкане и затворникът се удари силно в стената. Усилията да бъде съживен се оказаха безуспешни.“

За да мине всичко по реда си, както изисква законът, викам войника и го карам да даде показания. Той излага фактите, а аз записвам думите му: „Затворникът престана да се владее и се нахвърли върху водещия разпита. Извикаха ме, за да помогна да го укротим. Но докато вляза, борбата беше престанала. Затворникът беше в безсъзнание и от носа му течеше кръв.“ Соча му къде трябва да се подпише. Той взема почтително писалката.

— Полковникът ли ти каза какво да говориш? — питам аз.

— Да, сър.

— С вързани ръце ли беше затворникът?

— Да, сър. Искам да кажа, не, сър.

Освобождавам го и попълвам смъртния акт.

Но преди да си легна, вземам един фенер, тръгвам през площада и през задните улици към хамбара. Пред вратата на колибата на пост стои нов войник — друго спящо селянче, наметнато с одеяло. Един щурец спира да свири, щом се приближавам. Войничето не се събужда, когато отключвам вратата. Влизам в колибата с високо вдигнат фенер и разбирам, че извършвам нарушение, като прекрачвам прага на една земя, превърнала се в свята или може би в прокълнатата, ако в случая, има някаква разлика — това е мястото, където се пазят тайните на Държавата.

Момчето лежи в ъгъла върху наръч слама; живо и здраво. Преструва се, че спи, но неестествената поза го издава. Ръцете му са вързани отпред. В другия ъгъл има дълъг бял вързоп.

Събуждам войника.

— Кой ти каза да оставиш тялото тук? Кой заши покрова?

Той долавя гнева в гласа ми.

— Човекът, който дойде с негово превъзходителство, господине. Беше тук, когато застанах на пост. Чух го, че каза на момчето: „Спи сега с дядо си, да го топлиш.“ Искаше да го уплаши, че ще го зашие в покроя, в същия покроя, но не го направи.

Момчето продължава да лежи вдървено с плътно затворени очи, а ние изнасяме трупа навън. На двора, докато войникът държи фенера, с острието на ножа си разпарям шевове по платното и откривам главата на стареца.

Сивата брада е спечена от кръв. Устните са смазани и хлътнали навътре, зъбите са счупени. Едното око е обърнато, другото представлява кървава дупка.

— Покрий го — казвам аз. Войникът придърпва краищата на платното. То се смъква. — Разправят, че си е ударил главата в стената. Ти какво мислиш? — Той ме гледа внимателно. — Намери някаква връв и го завържи здраво.

Вдигам фенера над момчето. Не е мръднало; но когато се навеждам да докосна бузата му, то се дръпва и се разтреперва, цялото му тяло се разтърсва от продължителни тръпки.

— Слушай сега, момче, няма да ти направя нищо лошо — казвам аз. То се обръща по гръб и вдига завързаните си ръце пред лицето. Те са подпухнали и силно зачервени. Мъча се да ги развържа. Всичките ми действия по отношение на това момче са несръчни. — Слушай, трябва да кажеш истината на полковника. Той иска да чуе от теб само едно — истината. Щом веднъж се увери, че му казваш истината, няма да те бие. Но трябва да му кажеш всичко, което знаеш. На всеки въпрос трябва да му отговориш вярно. Ако те заболи, не се отчайвай. — Най-сетне се справям с възела и въжето е разхлабено. — Разтъркай си ръцете, за да нахлуе кръвта в тях. — Разтривам му ръцете. То свива болезнено пръстите си. Не мога да се преструвам, че изпълнявам нещо повече от ролята на майка, която утешава детето си след гневните изблици на бащата. Забелязах, че всеки, който води разпит, има две маски и може да говори с два гласа — единия груб, другия примамващ.

— Ял ли е нещо тази вечер? — питам войника.

— Не знам.

— Ял ли си нещо? — питам момчето. То клати глава. Усещам, че на душата ми става тежко. Никога не съм искал да се намесвам в тази история. Не знам как ще свърши.

— Аз си тръгвам, но искам да направиш три неща — обръщам се към войника. — Първо, когато ръцете на момчето се пооправят, искам пак да ги вържеш, но не много стегнато, за да не се подуют. Второ, искам да оставиш тялото в двора. Не го внасяй вътре. Утре рано ще изпратя хора да го погребат и ти ще им го предадеш. Ако има някакви въпроси, ще кажеш, че аз съм заповядал. Трето, искам сега да заключиш колибата и да дойдеш с мен. Ще взема нещо за ядене от кухнята и ти ще го донесеш на момчето. Хайде.

Нямах намерение да се забърквам в тази история. Аз съм провинциален съдия, съвестен чиновник, служител на Империята, който изпълнява задълженията си на тази затънтена граница и чака да се пенсионира. Събирам налози и данъци, разпореждам се с общинските земи, осигурявам храна за гарнизона, надзиравам младшите офицери — тук изпращат само такива, — следя как върви търговията и два пъти седмично свиквам съда. През останалото време наблюдавам как слънцето изгрява и залязва, ям, спя и съм доволен. Надявам се, че когато умра, имперският вестник ще ми отдели място от три печатни реда с дребен шрифт. Искам само едно: да живея спокойно в спокойно време.

Но миналата година от столицата взеха да идват слухове за вълнения сред варварите. Търговци, тръгнали по сигурни пътища, били нападнати и ограбени. Кражбите на добитък станали по-чести и по-дръзки. Група чиновници по преброяването изчезнала и после ги намерили заровени в плитки гробове. Стреляли по някакъв губернатор на провинция, когато обикалял района си. Имало сблъсквания с гранични патрули. Носеха се слухове, че варварските племена се въоръжавали; Империята следва да вземе предпазни мерки, защото сигурно ще има война.

Аз самият не видях нищо от тези вълнения. Според личните ми наблюдения във всяко поколение, без изключение, се наблюдава хистеричен страх от варварите. Няма жена, живееща край границата, която да не е сънувала как тъмна варварска ръка се протяга изпод леглото и я хваща за глезена, няма мъж, който в страха си да не си е представял как варварите пируват в дома му, чупят чинии, подпалват пердета, изнасилват дъщерите му. Тези фантазии се раждат, когато човек живее без грижи и тревоги. Ако някой ми покаже варварска армия, тогава ще повярвам.

В столицата се тревожеха, защото варварските племена от север и от запад може би най-сетне щели да се обединят. Офицери от Генералния щаб бяха изпратени на обиколка по границата. Някои от гарнизоните бяха подсилени. Ако пожелаеха, търговците получаваха военна охрана. И за първи път на границата пристигнаха служители от Трети отдел на гражданската гвардия, пазители на Държавата, специалисти по неизяснените процеси на противодържавната дейност, фанатично предани на истината, майстори на разпита. Изглежда, свършват безгрижните ми години, когато можех да спя със спокойно сърце, защото знаех, че с някое и друго побутване светът ще продължи да върви неотклонно по пътя си. Мисля си, че ако просто бях предал тези двама глупави затворници на полковника („Ето, полковник, вие сте специалистът, вижте какво можете да направите с тях!“), ако бях отишъл на лов за няколко дни нагоре по реката, както би трябвало да направя, ако се бях върнал и бях сложил печат върху доклада, без да го чета или след като му хвърля един поглед без всякакво любопитство, без да задавам въпроси какво значи думата разследване, какво се крие зад нея, да не би да е дух, чийто вой предвещава смърт, ако бях постъпил разумно, сега вероятно щях да мога отново да се отдам на обичайния лов, на лов със соколи, и на кротко сладострастие, докато чакам да спрат предизвикателствата и да утихнат вълненията по границата. Но, уви, не заминах: за кратко време успях да запуша ушите си за шумовете, които идваха от колибата край хамбара, където държим инструментите, но вечерта взех фенер и отидох да видя какво става.

Докъдето погледът стига, земята е побеляла от сняг. Той пада от небето, откъдето светлината се разсейва и разлива във всички посоки, сякаш слънцето се е разтопило в някаква мъглявина, превърнало се е в лек полъх. Сънувам, че минавам край входа на казармата, край високия пилон без знаме. Пред мен се простира площадът, чиито краища се сливат със сияйното небе. Стени, дървета и къщи са се смалили, загубили са масивността си, отдалечили са се до самия край на земята.

Докато прекосявам безшумно площада, от бялата мъглявина изскачат тъмни фигури — деца строят снежен замък, а на върха му са забили червено знаменце. Носят ръкавици и ботуши, увити са с шалове в този студ. Лепят снежни топки по стените на замъка и го дострояват. Дъхът ми излиза на бели облачета. Отбранителният насип

е наполовина готов. Напрягам се да проумея странното им бръщолевене, но не разбирам нищо.

Имам представа за размерите на собствената си фигура и за нейната призрачност, затова не се учудвам, че когато се приближавам, децата около мен се стопяват. Всички, с изключение на едно момиче. По-голяма от другите, може би дори не и дете, тя седи в снега, с подвити крака, с гръб към мен, и строи вратата на замъка — рови, заглажда, украсява. Стоя зад нея и я наблюдавам. Тя не се обръща. Опитвам се да си представя лицето ѝ под островърхата качулка, но не мога.

Момчето спи по гръб голо, диша учестено, на пресекулки. Кожата му лъщи от пот. За първи път превръзката от ръката му е свалена и аз виждам възпалената рана. Премествам фенера по-близо. Коремът и слабините му са нашарени с малки струпеи, драскотини и резки, а по някои има струйки кръв.

— Какво му направиха? — пошепвам на войника, същия момък от миналата нощ.

— Нож — шепне и той. — Просто едно малко ножче, ей такова. — И разтваря палеца и показалеца си. Стиснал въображаемото ножче, той го забива рязко в тялото на спящото момче и го завърта внимателно, като ключ, първо наляво, после надясно. След това го изважда, отпуска ръка и чака.

Коленича до момчето, слагам фенера близо до лицето му и го разтърсвам. То отваря бавно очи и пак ги затваря. Въздъхва и дишането му се успокоява.

— Слушай! — казвам му аз. — Сънуваше лош сън. Трябва да се събудиш.

То отваря очи и ги присвива срещу светлината. Войникът донася съд с вода.

— Може ли да седи? — питам. Войникът клати глава. Повдига момчето и му помага да отпие.

— Слушай — продължавам аз. — Разправят, че си направил признание. Казват, че си признал, че ти, старецът и други мъже от вашето племе сте крали овце и коне. Казал си, че мъжете от вашето племе се въоръжават, че през пролетта всички ще се вдигнете на война

срещу Империята. Истина ли е това? Разбираш ли какво означава твоето признание? Разбираш ли? — Млъквам; то приема равнодушно това словесно излияние, като човек, уморен след продължително бягане. — Означава, че войниците ще нападнат вашите хора. Ще има убийства. Ще умрат твои роднини, може би дори родителите, братята и сестрите ти. Нима искаш това? — Разтърсвам рамото му, пляскам го по бузата. То не трепва: все едно че пипам мъртвец.

— Мисля, че е много болен, тежко ранен и много болен — шепне войникът зад гърба ми.

Момчето затваря очи.

Довеждам единствения лекар, стар човек, който изкарва прехраната си, като вади зъби и приготвя афродизиаки от счукани кости и кръв на гущери. Той налага раната с глина и слага мехлем върху стотиците убодени места. Обещава, че до една седмица момчето ще може да върви. Препоръчва питателна храна и бързо си отива. Не пита как момчето е получило нараняванията.

Но полковникът е нетърпелив. Смята да организира неочаквано нападение срещу номадите и да хвърли още хора в затвора. Искане да вземе момчето като водач. Настоява да му предоставя тридесет души от гарнизона от общо четиридесет и да осигури коне.

Опитвам се да го разубеда.

— Моите уважения, полковник — казвам му аз, — но вие не сте професионален войник, никога не сте участвали в акция по тези негостоприемни земи. Нямаме друг водач, освен едно дете, което се плаши ужасно от вас и ще каже каквото му дойде наум само за да ви угоди, да не говорим, че то не е в състояние да пътува. Не можете да разчитате за помощ на войниците, те са обикновени селяни, които отбиват редовната си военна служба, и много от тях не са се отдалечавали от града на повече от осем километра. Варварите, които преследват, ще ви надушат и ще изчезнат в пустинята още преди да сте стигнали до нея. Те живеят тук, откакто са се родили, познават земята. Ние с вас сме чужденци — вие дори повече от мен. Настоятелно ви съветвам да не тръгвате.

Той ме изслушва, дори ме подтиква да говоря (имам такова чувство). Сигурен съм, че по-късно разговорът се записва и в

заклучение се установява, че съм „неблагонадежден“. Изслушва ме и отхвърля аргументите ми:

— Имам да изпълнявам заповед, господин съдия. Само аз мога да преценя кога работата е свършена. — И продължава с подготовката.

Той пътува с черната си двуколка, на чийто покрив са привързани походно легло и сгъваема маса за писане. Аз осигурявам коне, каруци, фураж и хранителни продукти за три седмици. Придружава го един младши лейтенант от гарнизона. Говоря с лейтенанта насаме:

— Не разчитайте на водача. Той е болен и уплашен. Следете промените във времето. Оставайте знаци за ориентиране. Първото ви задължение е да върнете нашия гостенин жив и здрав. — Той се покланя.

Отивам отново при Джол и се опитвам да разбера най-общо намеренията му.

— Да — казва той. — Естествено, не бих искал да вземам решение предварително. Но в общи линии ще установим къде е лагерът на тези ваши номади, а по-нататък ще действаме, както положението налага.

Аз продължавам:

— Питам, защото, ако се загубите, наше задължение е да ви открием и да ви върнем в цивилизацията.

И двамата замълчаваме, преценявайки ироничния смисъл на думата от две различни гледни точки.

— Да, разбира се — казва той. — Но е малко вероятно. Имаме късмет с тези отлични карти на района, които вие лично ни предоставихте.

— Тези карти са съставени главно по устни описания, полковник. В продължение на десет или двадесет години съм събирал данни от хора, пътували по тези места. Кракът ми не е стъпвал там, където смятате да отидете. Просто ви предупреждавам.

Откакто е дошъл, неговото присъствие ме смущава толкова много, че в държането си с него се ръководя единствено от правилата за приличие. Предполагам, че като някой прокълнат палач той е свикнал хората да го отбягват. (Или може би това е така само в страните, където още вярват, че палачите и инквизиторите са нечистоплътни?) Гледам го и се чудя какво ли е изпитал първия път:

дали, когато са го взели за чирак да извива клещите, или да върти колелото, или да прави това, което се прави в такива случаи, е потръпнал поне малко при мисълта, че в този момент е прекрачил границата на позволеното? Чудя се дали си има таен ритуал на пречистване, който извършва насаме, та да може след това да се върне при хората и да дели хляба си с тях. А може би си мие много внимателно ръцете или се преоблича; или Отделът е създал нов тип хора, които спокойно се превръщат от грешници в праведници?

Късно през нощта чувам стърженето и думкането на оркестъра, разположил се под старите орехи наред площада. Във въздуха трепти розово сияние от голямата жаравя, върху която войниците пеят цяла овца — подарък от „Превъзходителството“. Ще пият, докато се разсъмне, и тогава ще потеглят.

Стигам до хамбара през задните улички. Войникът не е на поста си, вратата на колибата е отворена. Точно когато се каня да вляза, чувам отвътре гласове, които шепнат и се смеят.

Взира се в непрогледната тъмнина и питам:

— Кой е тук?

Чува се шум от някакво тършуване и войничето се препъва в мен.

— Извинявайте, сър. — Дъхът му мирише на ром. — Затворникът ме извика и аз се опитвах да му помогна. — В тъмнината някой се изсмива дрезгаво.

Заспивам, събуждам се от музиката на площада, пак заспивам и сънувам едно тяло, легнало по гръб, силно окосмено по корема и слабините, сякаш залято с лъскава златисточерна течност, устремяваща се като стрела във вдлъбнатината между бедрата. Протягам ръка да докосна космите, но те започват да се извиват. Не са косми, а пчели, скупчени нагъсто една върху друга: просмукани от мед, лепкави, те използват от вдлъбнатината и разперват крилца.

Последната ми проява на учтивост е да изпратя полковника до завоя, където пътят се отклонява на северозапад по брега на езерото. Слънцето е изгряло и блести толкова ярко, че трябва да закривам очите си. Мъжете, уморени и препили след нощния гуляй, се влачат зад нас. В средата на колоната, придържан от един войник на кон, е

затворникът. Лицето му е мъртвешки бледо, седи неудобно на коня, а раните явно все още го болят. Накрая вървят товарните коне, каруците с бурета с вода, провизии и по-тежкото снаряжение: пики, старовремски пушки, муниции, палатки. Въобще гледката е мрачна: колоната язди отпуснато, някои от мъжете са гологлави, някои носят тежки кавалерийски каски с пера, други — прости кожени шапки. Всички крият очи от ослепителната светлина, с изключение на един, който гледа втренчено право напред през парче опушено стъкло, закрепено на пръчка — държи я пред очите си, като подражава на водача си. Колко ли души ще се заразят от тази нелепа театралност?

Яздим мълчаливо. Жътварите, излезли в полето още преди разсъмване, спират да работят и ни махат. На завоя задържам коня и се сбогувам.

— Желая ви да се върнете жив и здрав, полковник — казвам аз. Той накланя загадъчно глава през прозореца на двуколката.

Връщам се обратно, освободен от това бреме, щастлив, че отново съм сам в света, който познавам и разбирам. Качвам се на насипите и наблюдавам как малката колона се изнизва на северозапад по пътя към зеленото пространство в далечината, където реката се влива в езерото и растителността се губи сред маранята на пустинята. Слънцето, бронзово и тежко, виси над водата. На юг от езерото се простират блатата и солени равнинни земи, а отвъд тях синьо-сивата ивица на голите хълмове. В полето селяните товарят сено на две огромни каруци. Ято диви патици прелита над главата ми и се спуска към езерото. Късно лято, време за мир и благоденствие. Вярвам в мира, може би дори в мира, постигнат с цената на всичко.

На пет километра южно от града сред равния песъчлив пейзаж се издигат няколко дюни. Ловенето на жаби из блатата и пързаянето по дюните с полирани дървени шейни са основните летни игри на децата — сутрин и вечер, когато слънцето залязва и пясъкът започва да изстива. Макар че вятърът духа през всички сезони, дюните са устойчиви, поддържани от рядка трева както и от случайно откритите дървени скелета преди няколко години. Под дюните има развалини от къщи, строени много преди заграбването на западните провинции и издигането на форта.

Едно от любимите ми занимания е да правя разкопки из тези развалини. Провинилите се в дребни нарушения осъждам да копаят

няколко дни на дюните, ако не е наложително да се ремонтира напоителната система; тук изпращат също и наказаните войници да дават наряд; а по едно време, когато бях силно ентусиазиран, наемах случайни хора да работят и им плащах от собствения си джоб. Работата не е приятна, защото трябва да се копае под палещо слънце или при пронизващ вятър, без покрив над главата, сред пясъчна вихрушка. Хората работят без желание, не споделят интереса ми (смятат го за каприз) и се отчайват, като видят колко трудно се копае пясъкът. Но за две-три години успях да разкрия няколко от най-големите постройки до основите.

Последните новооткрити останки се издигат сред пустинята като кораб след корабокрушение, който може да се види от градските стени. В тази по всяка вероятност обществена сграда или храм намерих тежката тополова гредка, украсена с резба от преплетени скачащи риби; тя виси сега над камината ми. Заровено под нивото на пода в торбичка, която се разпадна, щом я докоснах, намерих ковчеже с дъсчици, изрисувани със знаци, каквито никога не бях виждал. И друг път сме намирали такива дъсчици, разпилени като щипки за дрехи сред развалините, но повечето от тях са толкова обезцветени от пясъка, че написаното не се чете. Знаците върху новите дъсчици са ясни, сякаш са нарисувани днес. Понеже се надявам да разгадая писанията, събирам всичко, каквото мога, и казвам на децата, които играят наоколо, че за всяка дъсчица ще получат по едно пени.

Гредите, които намираме, са сухи и ронливи. Много от тях са останали здрави само благодарение на пясъка и щом ги изровим, се разтрошават. Други се чупят при най-лекия натиск. Не знам колко старо е дървото. Варварите, които са пастири, номади и чергари, не споменават в легендите си нищо за постоянно селище близо до езерото. Сред развалините няма никакви човешки останки. Не сме открили и гробище. В къщите не намираме домашни вещи. Сред купчина пепел изравям спечени от слънцето парчета от глинени съдове и нещо кафяво, може би кожена обувка или шапка, което се разпада пред очите ми. Не знам откъде е донесен дървеният материал, за да се построят тези къщи. Може би в миналото престъпници, роби и войници са изминали петнадесетте километра до реката, отсекли са върби, нарязали са ги, рендосали са ги, пренесли са гредите с каруци на тази гола земя и са построили къщи, а също и форт и след време са

умрели, за да могат техните господари, управители, съдии и капитани да се качват сутрин и вечер по покривите и кулите и да търсят на хоризонта следи от варварите. Може би в моите разкопки съм разровил само повърхността. Може би на дълбочина три метра и половина лежат развалините на друг форт, срутен до основи от варварите, населен с костите на хора, които са мислили, че ще намерят сигурност зад високите стени. Може би когато стъпвам по пода в съда, ако това изобщо е съд, стъпвам върху главата на някой съдия като мен, друг посивял служител на Империята, паднал на съдийската арена, озовал се най-накрая лице срещу лице с варварите. Как мога да разбера така ли е било? Трябва ли да ровя дупки като заек? Или знаците по дъсчиците ще ми кажат всичко някой ден? В торбата има двеста петдесет и шест дъсчици. Случайност ли е тази идеална цифра? След като ги преброих първия път и направих това откритие, разчистих пода в кабинета си и ги наредих отначало във формата на голям квадрат, после на шестнадесет по-малки квадрата, след това в други комбинации, като си мислех, че това може би не са азбучни знаци, а части от картина, чието съдържание ще се разкрие пред мен, ако успея да подреда правилно дъсчиците: ще получа географска карта на земите на варварите от стари времена или изображението на древен храм. Стигам дори дотам, че се опитвам да разчета дъсчиците срещу огледало, да ги копирам една върху друга или да ги комбинирам по половинки.

Веднъж останах сред развалините, след като децата се разотидоха за вечеря в часа на виолетовия полумрак и първите звезди, когато според преданията призраците се събуждат. Долепих ухо до земята, както са ме учили децата, за да чуя онова, което чуват те: глухи удари и въздишки под земята, далечно неравномерно биене на барабани. Усетих движението на пясъците без път и посока през пустинята. Последната светлинка угасна, очертанията на насипите се изгубиха на фона на небето и се разтопиха в мрака. Чаках цял час, загърнат в наметало, опрял гръб в стълба на една къща, в която някога сигурно са разговаряли хора, яли са и са пели песни. Изострил сетивата си да усетя нощта, седях и наблюдавах как луната изгрява и чаках някакъв знак, че всичко около мен, под краката ми, не е само пясък, прах от кости, люспи ръжда, парчета от глинени съдове и пепел.

Но знак нямаше. Не потръпвах от зловещ страх. Гнездото ми в пясъка беше топло. Скоро усетих, че клюмам.

Изправих се, протегнах се и се затътрих към къщи в благоухаещата тъмнина по посока на бледите небесни отблясъци от запалените в къщите огньове. Смешно е, мислех си аз: белобрад старец, седнал в тъмното, да чака да го заговорят духове от неизвестното минало, вместо да се върне вкъщи при войнишката яхния и удобното легло. Пространството тук е просто пространство, то не е нито по-незначително, нито по-величествено от пространството над бараките и жилищните сгради, над храмовете и учрежденията в столицата. Пространството си е пространство, животът си е живот, навсякъде е едно и също. Но аз, който преживявам от чужд труд и съм лишен от пороците на цивилизацията, с които да запълвам свободното си време, подхранвам меланхолията си и се опитвам да открия сред празното пространство на пустинята особен исторически знак. Суета, безделие, заблуда! Добре, че никой не ме вижда!

Днес, само четири дни след отпътуването на експедицията, пристигат първите затворници на полковника. Наблюдавам през прозореца как прекосяват площада, охранявани от войниците, прашни, изтощени, уплашени вече от тълпата зяпачи, от подскачащите деца, от лаещите кучета. Войниците слизат от конете на сянка до стената на казармата; затворниците веднага приклякат да си починат, с изключение на едно момченце — то стои на един крак, сложило ръка върху рамото на майка си, и гледа любопитно насъбралите се хора. Някой донася кофа с вода и черпак. Пият жадно, а през това време тълпата расте и ги заобикаля толкова плътно, че вече не ги виждам. Чакам нетърпеливо войника, който си проправя път през хората и минава през двора на казармата.

— Какво означава това? — крещя му аз. Той навежда глава и започва да тършува по джобовите си. — Тези хора се занимават с риболов! Защо ги водите тук?

Подава ми писмо. Разчупвам печата и чета: „Моля, задръжте тези и следващите арестувани в изолация, докато се върна.“ Под подписа му пак е сложен печат, печатът на Отдела, който той е взел със себе си в пустинята; ако беше загинал, аз трябваше без съмнение да изпратя втора експедиция да открие въпросния печат.

— Този човек е смешен! — продължавам да крещя и да беснея из стаята. Никога не бива да се говори лошо за офицерите пред войниците, за бащите пред децата, но откривам, че към този човек не изпитвам никаква лоялност. — Никой ли не му каза, че тези хора се занимават с риболов? Само си губи времето, като ги води тук! От вас се очаква да му помогнете да хване крадци, бандити, врагове на Империята! Изглеждат ли тези хора опасни за Империята? — Запращам писмото през прозореца.

Тълпата ми прави път и аз заставам в средата срещу дузина жалки затворници. Те се сепват от гнева ми, малкото момченце се сгушва в прегръдките на майка си. Давам знак на войниците:

— Направете път и заведете тези хора в двора на казармата!

Те подкарват пленниците; порталът на казармата се затваря след тях.

— Обяснете сега — казвам аз, — никой ли не му каза, че от тези затворници полза няма да има? Никой ли не му каза, че има разлика между рибари с мрежи и диви номади, яхнали коне с лъкове? Никой ли не му каза, че те дори не говорят един и същ език?

— Като ни видяха, че идваме, те се опитаха да се скрият в тръстиките — обяснява един от войниците. — Видяха, че идват конници, и се опитаха да се скрият. Затова полковникът, превъзходителството, ни заповяда да ги хванем. Защото се криеха.

Иде ми да псувам от яд. Полицай! Това е логиката на полиция!

— Каза ли превъзходителството защо иска да ги доведете тук? Каза ли защо не може да ги разпита там?

— Никой от нас не говори на техния език, сър.

Разбира се, че не говори! Тези хора са аборигени, по-древни са дори от номадите. Живеят по две-три семейства заедно по бреговете на реката, почти през цялата година ловят риба, залагат мрежи, през есента ходят с лодки до най-отдалечените южни брегове на езерото да събират червеи и да ги сушат, строят паянтови колиби от тръстики, а през зимата вият от студ и се обличат в кожи. Възможно ли е тези хора, които се страхуват от всеки и се спотайват в тръстиките, да знаят, че варварите се готвят да нападнат Империята?

Изпращам един от войниците да донесе храна от кухнята. Той се връща със самун стар хляб и го дава на най-стария затворник. Старецът поема благоговейно хляба с две ръце, подушва го, разчупва

го и раздава на всеки по парче. Те тъпчат устите си с тази манна небесна и дъвчат бързо, без да вдигат очи. Една жена изплюва в шепата си сдъвкан хляб и храни с него бебето си. Давам знак да донесат още хляб. Наблюдаваме ги как ядат, сякаш са редки животни.

— Нека да останат в двора — казвам на охраната. — За нас не е удобно, но друго място няма. Ако довечера стане студено, ще измисля нещо. Погрижете се да не гладуват. Дайте им да правят нещо, да се занимават. Дръжте вратата затворена. Те няма да избягат, но не искам разни безделници да идват да ги зяпат.

И така, преглъщам яда си и изпълнявам заповедите на полковника: държа затворници „в изолация“, докато се върне. А след ден-два тези диваци сякаш забравят, че са имали някога друг дом. Съблазнени от безплатната и обилна храна и най-много от хляба, те се отпускат, усмихват се на всеки, местят се из двора от една сянка под друга, дремят, събуждат се и стават нетърпеливи, когато наближи време за хранене. Държат се непринудено и без срам. Единият ъгъл на двора се е превърнал в отходно място, където мъже и жени клечат, без да се крият, и рояк мухи бръмчат по цял ден. („Дайте им лопата!“, казвам на войниците, но те не я използват.) Момченцето, добило вече смелост, обикаля кухнята и проси захар от прислужничките. Наред с хляба, захарта и чаят са големи открития за тях. Всяка сутрин получават пакетче чаени листа, които варят в осемнадесетлитров котел на огъня върху един триножник. Те са щастливи тук; всъщност, ако не ги изгоним, могат да останат при нас завинаги, сякаш съвсем малко е било нужно, за да ги отклонят от живота им сред природата. Часове наред ги наблюдавам от прозореца на горния етаж (други безделници зяпат през вратата на казармата). Наблюдавам как жените се пощят от въшки, решат дългите си черни коси и ги плетат на плитки. Някои от тях имат пристъпи на суха, стържеща кашлица. Странно, че в групата няма деца, освен бебето и малкото момченце. Да не би някои от тях, по-пъргавите, по-зорките, да са успели все пак да избягат от войниците. Надявам се, че е така. Надявам се, че когато ги върнем по домовете им край реката, ще има да разправят невероятни истории на съседите си. Надявам се, че историите за тяхното пленничество ще влязат в легендите им и ще се предават на внуци и правнуци. Надявам се обаче, че спомените за града, за безгрижния живот в него и за чудноватите неща за ядене няма да се окажат достатъчно силни, за да

ги подмамат да се върнат обратно. Не искам на моя гръб да се стовари един народ от просяци.

Няколко дни тези хора ни забавляват със странното си бърборене, с огромния апетит, с животинското безсрамие и с променливите си настроения. Войниците се навъртат около вратите да ги гледат, говорят по техен адрес неприлични думи, които те не разбират, и се смеят; пред входа на казармата стоят винаги деца, притиснали лица в решетките на портала; а аз гледам от прозореца, невидим зад стъклото.

Но скоро всички спираме да им съчувстваме. Мръсотията, миризмата, шумът от техните кавги и кашлици стават нетърпими. Някакъв войник се опитва да завлече в казармата една от жените им — може би само на шега, кой знае, — те се нахвърлят върху него с камъни и положението става опасно. Плъзва слух, че са болни от нещо и в града ще избухне епидемия. Макар че ги принуждавам да изкопаят яма в ъгъла на двора и да я чистят от мръсотии, хората от кухнята отказват да им дават съдове и започват да им подхвърлят храната през вратата, сякаш наистина са животни. Войниците заключват вратите на казармените помещения, а децата не стоят вече пред главния вход. Една нощ някой хвърля умряла котка през стената и се вдига страшна врява. През дългите горещи дни те се шляят из празния двор. Бебето плаче и кашля, плаче и кашля, а аз накрая намирам убежище в най-отдалечения ъгъл на жилището си. Написвам гневно писмо до Трети отдел — зоркия пазител на Империята, в което заклеймявам некомпетентността на един от неговите служители. „Защо не изпращате на границата хора с опит, за да се оправят с вълненията в този район?“, пиша аз. И благоразумно скъсвам писмото. Чудя се дали, ако отключа вратата посред нощ, хората ще избягат? Но не правя нищо. А един ден забелязвам, че бебето не плаче. Поглеждам през прозореца, но не го виждам никъде. Изпращам един войник да претърси и той открива малкия труп под дрехите на майката. Тя не го дава, налага се да ѝ го вземем със сила. След това цял ден клечи със закрито лице и отказва да яде. Нейните хора сякаш я отбягват. Да не би да сме осквернили някакъв техен обичай, като взехме детето и го погребяхме? Проклинам полковник Джол за всичките неприятности, които ми докара, и за унизителното положение, в което изпаднах заради него.

А през нощта той се връща. Сънят ми е прекъснат от звуците на сигнални тръби, долитащи от насипите, в казармата се вдига шум и бъркотия — войниците търсят оръжието си. Главата ми е замаяна, не мога да се облека бързо, докато изляза на площада, колоната вече минава през портала, някои от мъжете яздят, други водят конете си. Отстъпвам назад, тълпата напират, хората опипват и прегръщат войниците, смеят се възбудено („Всички са живи и здрави!“, крещи някой) и накрая по средата на колоната виждам онова, от което съм се ужасявал: черната двуколка, след която се тътрят група затворници, вързани един за друг с въжета за врата — безформени фигури в овчи кожи под сребристата лунна светлина; зад тях вървят последните войници с каруците и товарните коне. Прииждат все повече хора, някои носят запалени факли, врявата нараства, аз обръщам гръб на триумфа на полковника и се запътвам обратно към квартирата си. В този момент започвам да осъзнавам неудобствата на избраното от мен паянтово жилище над складовете и кухнята, предназначено някога за военния комендант, какъвто не сме имали от години; сравнявам го с привлекателната вила с мушката на прозорците, предвидена за гражданския съдия. Искане ми се да си запуша ушите за шумовете, които идват от двора, превърнал се, както изглежда, в постоянен затвор. Чувствам се стар и уморен, спи ми се. Тия дни спя по всяко време, когато мога, и всеки път се събуждам неохотно. Сънят не възстановява вече жизнените сили, не е освежаваща баня, а забрава, нощен полъх на смъртта. Мисля, че животът в това жилище ми се отразява лошо, но не е само това. Ако живеях в съдийската вила на най-тихата улица в града, ако свиквах съдебни заседания всеки понеделник и четвъртък, ако ходех сутрин на лов, ако изучавах вечер класически езици, ако си затворех очите за действията на този полицей-парвеню, ако бях си наложил да не се забърквам в неприятни истории и да си мълча, може би нямаше да се чувствам като човек, който, подет от подводно течение, се отказва от борбата, спира да плува и обръща лице към откритото море и смъртта. Но най-големият срам за мен, срамът от пълното безразличие към смъртта, е породен от съзнанието колко условна е моята тревога, как зависи от някакво бебе, което един ден реве под прозореца ми, а на другия ден не реве. Излиза някак, че знам твърде много; а веднъж зарази ли се човек от това знание, изглежда, не може да се излекува. Не е трябвало да вземам фенера, за да видя какво

става в колибата край хамбара. От друга страна, нямаше начин, щом веднъж съм взел фенера, да го оставя. Възелът сам се заплита и аз не мога да намеря края му.

На другия ден полковникът спи до късно в стаята си и прислужниците трябва да си вършат работата на пръсти. Опитвам се да не обръщам внимание на новата група затворници в двора. Жалко, че всички врати на казармените помещения, както и стълбата, която стига до моето жилище, са откъм двора. Сутрин рано бързам да изляза, по цял ден се занимавам с уреждане на общински данъци, вечер вечерям с приятели. На връщане към къщи срещам младия лейтенант, който придружаваше полковник Джол в пустинята, и го поздравявам с благополучното завръщане.

— Но защо не обясните на полковника, че тези хора, които се занимават с риболов, не могат по никакъв начин да му помогнат в разследванията?

Той ме гледа смутено и отговаря:

— Приказвах с него, но той каза само едно: „Затворниците са затворници“, и аз реших, че не е моя работа да споря.

На другия ден полковникът започва разпитите. Отначало смятах, че е мързелив, че е малко повече от бюрократ с порочни склонности. Сега виждам колко много съм грешил. В търсенето на истината той е неуморим. Разпитите започват рано сутринта и когато се връщам по тъмно, още продължават. Осигурил си е помощта на един ловец, който цял живот е ловил диви прасета по реката и е научил стотина думи от езика на местните хора. Един по един те влизат в стаята, където се е настанил полковникът, за да отговорят забелязали ли са някъде непознати конници. Дори и детето е подложено на разпит: „Идвали ли са непознати хора при баща ти през нощта?“ (Аз, разбира се, се досещам какво става в онази стая, досещам се за страха, за объркването, за унижението.) Затворниците не се връщат в двора, а в централното казармено помещение: войниците са изкарани оттам и са разквартирувани в града. Стоя в жилището си, прозорците са затворени въпреки задушаващата топлина на безветрената нощ, опитвам се да чета и напрегам слуха си да чуя или да не чуя звуците на насилие. Най-накрая в полунощ разпитите се преустановяват, няма повече блъскане на врати и влачене на крака, дворът е утихнал под лунната светлина и аз мога да си позволя да заспя.

Радостта отлетя от живота ми. Денем прехвърлям през ръцете си и списъци, и цифри, протакам изпълнението на разни дребни задължения, за да запълня времето. Вечер се храня в хотела; след това, понеже не ми се ходи у дома, се качвам на горния етаж при кабинките и преградените стаи, където спят конярите и където момичетата забавляват приятелите си.

Спя като мъртвец. Когато се събуждам на бледата утринна светлина, виждам, че момичето лежи свито на пода. Докосвам я по ръката.

— Защо спиш там?

— Така ми е добре — усмихва се тя. — Много ми е удобно. (Това е истина: легнала на меката овча кожа, тя се протяга и прозява, а гъвкавото ѝ дребно тяло не може дори да изпълни постелята.) — Въртеше се насън и ми каза да се махам, затова реших, че е по-добре да спя тук.

— Казал съм ти да се махаш?

— Да, в съня си. Не се смущавай. — Тя се качва на леглото до мен. Прегръщам я с благодарност, без желание.

— Довечера искам пак да спя тук — казвам аз. Тя се притиска в мен. Минава ми през ум, че каквото и да ѝ кажа, ще ме изслуша съчувствено и доброжелателно. Но какво бих могъл да ѝ кажа? „Ужасни неща стават през нощта, докато ние с теб спим.“ Чакалът разпаря корема на заека, но земята продължава да се върти.

Прекарвам още един ден и една нощ далеч от империята на страданието. Заспивам в прегръдките на момичето. Сутринта тя отново лежи на пода. Смее се на изумлението ми:

— Изблъска ме с ръце и с крака. Моля те, не се смущавай. Не можем да отговаряме за сънищата си или за това, което правим насън.

Аз пъшкам и извърщам лице. Познавам я от една година. Понякога я посещавам два пъти седмично в тази стая. Изпитвам тиха привързаност към нея, а това вероятно е най-хубавото, което може да съществува между възрастен мъж и двадесетгодишно момиче; във всеки случай по-добре привързаност, отколкото собственическа страст. Понякога съм се забавлявал с идеята да ѝ предложа да живеем заедно. Опитвам се да си спомня какъв кошмар сънувам, когато я отблъсквам от себе си, но не успявам.

— Трябва да ми обещаеш, че ако пак направя така, ще ме събудиш — казвам й аз.

А след това в кабинета ми в съда въвеждат гост. Полковник Джол с тъмните си очила влиза и сяда срещу мен. Предлагам му чай и се изненадвам, че ръката ми не трепери. Казва ми, че заминава. Трябва ли да се опитам да прикрия радостта си? Полковникът отпива от чая, седи изправен и разглежда стаята — лавиците с навити и вързани с панделка книжа, летописи на монотонно държавно управление, малката библиотека с юридически книги, неподреденото бюро. Казва ми, че засега е приключил със събирането на сведения и бърза да се върне в столицата, за да предаде доклада си. Има вид на човек, който твърдо съдържа триумфа си. Аз кимам с разбиране.

— Ако мога да направя нещо, за да улесня пътуването ви... — започвам аз. После настъпва тишина. И в тишината въпросът ми отеква като хвърлено във водата камъче. — А вашите разследвания сред номадските племена и аборигените, полковник, оказаха ли се успешни, както се надявахте?

Преди да отговори, той притиска върховете на пръстите си един в друг. Сигурно знае колко много ме дразнят тези превземки.

— Да, господин съдия, мога да кажа, че в известна степен са успешни. Особено като се има предвид, че и на други места по границата се правят подобни предварително съгласувани разследвания.

— Това е хубаво. А може ли да кажете какво ни заплашва? Можем ли да спим спокойно нощем?

Тъглчетата на устата му се изкривяват в лека усмивка. Изправя се, покланя се, обръща се и излиза. На другата сутрин, придружен от своя малък отряд за охрана, поема дългия път на изток обратно към столицата. През целия мъчителен период двамата успяхме да се държим като културни хора. В живота си винаги съм вярвал в културното поведение; но трябва да призная, споменът за този случай ме кара да се отвращавам от себе си.

Първата ми работа е да видя затворниците. Отключвам войнишкото помещение, превърнало се в техен затвор, и отварям широко вратите, тъй като обонянието ми с погнуса долавя противната миризма на пот и изпражнения.

— Изведете ги оттук! — кряскам на полуоблечените войници, които ядат овесена каша и ме зяпат. Вътре в мрака затворниците

отправят към мен апатични погледи. — Вървете да изчистите тази стая! — продължавам да крещя. — Искam всичко да се изчисти! С вода и сапун. Искam всичко да е както преди! — Войниците бързат да изпълнят заповедта, но сигурно се чудят защо се ядосвам на тях. Затворниците излизат на светло, мигат и прикриват очите си. Една от жените трябва да бъде подкрепяна. През цялото време трепери като стар човек, макар че е млада. Някои от тях са много болни и не могат да стоят на крака.

Видях ги за последен път преди пет дни (ако изобщо мога да твърдя, че съм ги видял, а не съм плъзнал поглед към тях, разсеяно и неохотно). Какво са изживели през тези пет дни, не знам. Сега, подбрани от охраната, стоят в ъгъла на двора — отчаяна групичка номади и речни жители, болни, изгладнели, опозорени, ужасени. Най-добре щеше да бъде, ако тази мрачна глава от историята на света изведнъж се прекрати, ако тези грозни хора бъдат заличени от лицето на земята и ако ние се закълнем, че ще започнем всичко отначало, че ще управляваме една империя, в която няма несправедливост и страдание. Какво ще ни струва да ги изведем в пустинята (като преди това ги нахраним, за да могат да вървят), да ги накараме с последни сили да изкопаят яма, достатъчно голяма да побере всички тях (или дори ние да я изкопаем!), да ги оставим там погребани за вечни времена и да се върнем в укрепения град, изпълнени с нови намерения, с нови решения. Но за мен това не е изход. Новите хора на Империята са тези, които вярват, че трябва да се постави ново начало, да се напишат нови глави, да се обърнат чисти страници; аз продължавам да се боря със старата история, като се надявам, че преди да е свършила, тя ще ми разкрие защо съм смятал, че си струва да водя тази борба. И тъй като прилагането на законите и въдворяването на ред преминаха днес отново в мои ръце, нареждам затворниците да бъдат нахранени, лекарят да направи за тях каквото може, казармата да стане пак казарма и хората да се върнат към стария начин на живот колкото може по-скоро, колкото може по-далеч оттук.

II

Тя е коленичила в сянката до стената на казармата, на няколко метра до портала, загърната с прекалено голямо за нея палто; на земята пред себе си има кожена шапка. Веждите ѝ са черни и прави, а косата черна и лъскава като на варварите. Защо тази жена е в града и проси? В шапката има само няколко монети.

През деня минавам още два пъти край нея. Тя всеки път ме изглежда странно, вперила очи право напред, а когато се доближавам до нея, бавно извъръща глава от мен. Втория път пускам монета в шапката и казвам:

— Вече е студено и късно човек да стои навън.

Тя кима. Слънцето залязва зад ивица черен облак; северният вятър носи винаги дъх на сняг; площадът е празен, аз отминавам.

На другия ден тя не е там. Говоря с войника от портала:

— Вчера целия ден тук седеше една жена и просеше. Откъде е?

Жената е сляпа, отговаря той. Била с групата варвари, които полковникът доведе. Като си тръгнали, я оставили тук.

Няколко дни по-късно я виждам, че пресича площада — върви бавно и тромаво с две тояжки, а палтото ѝ се влачи в прахта. Издавам заповед; довеждат я и тя застава пред мен, подпряна на тояжките си.

— Свали си шапката — казвам аз.

Войникът, който я доведе, ѝ маха шапката. Същото момиче, същата черна коса с бретон на челото, същата широка уста и черни очи, които гледат през мен.

— Казаха ми, че си сляпа.

— Мога да виждам — отговаря тя. Очите ѝ се местят от лицето ми и спират някъде вдясно зад мен.

— Откъде си? — Без да искам, поглеждам през рамо; втренчила е поглед в празната стена. Погледът ѝ е като замръзнал. Макар и да знам отговора, повтарям въпроса. Тя отвърща с мълчание.

Освобождавам войника. Сега сме сами.

— Знам коя си — казвам аз. — Няма ли да седнеш? — Вземам тояжките и ѝ помагам да седне на столче. Под палтото си носи широки памучни гащи с крачоли, пъхнати в ботуши с тежки подметки. Мирише на опушено, на мръсни дрехи, на риба. Ръцете ѝ са мазолести.

— От просия ли живееш? — питам аз. — Нали знаеш, че нямаш право да стоиш в града. Можем още сега да те изгоним и да те пратим при твоите хора.

Тя седи и гледа мрачно пред себе си.

— Погледни ме — казвам ѝ.

— Гледам. Аз така си гледам.

Размахвам ръка пред очите ѝ. Тя премигва. Доближавам лицето си към нея и се вирам в очите ѝ. Тя отмества погледа си от стената към мен. Черните ириса изглеждат още по-черни, защото бялото на очите ѝ е прозрачно като при децата. Докосвам я по бузата: тя трепва.

— Попитах те от какво живееш.

— Пера хорските дрехи. — Тя свива рамене.

— Къде живееш?

— Живея.

— В града не пускаме скитници. Зимата вече идва. Трябва да се установиш някъде. Иначе ще се наложи да се върнеш при твоите хора.

Продължава да упорства. Знам, че говоря със заобикалки.

— Мога да ти предложа работа. Имам нужда някой да поддържа в ред тези стаи, да ми пере дрехите. Не съм доволен от жената, която сега върши тези неща.

Тя разбира какво ѝ предлагам. Седи сковано с ръце на скута.

— Сама ли си? Моля те, отговори.

— Да. — Гласът ѝ прозвучава като шепот. Тя кашля. — Да.

— Предлагам ти да дойдеш и да работиш тук. Не може да просиш по улиците. Няма да позволя това. Трябва да имаш постоянно жилище. Ако работиш тук, ще можеш да спиш в стаята на готвачката.

— Ти не разбираш. Не е възможно да искаш такава като мен — казва тя и започва да търси пипнешком тояжките си. Знам, че не може да вижда. — Аз съм... — тя показва показалеца си, стиска го здраво, извива го. Нямам представа какво значи това движение. — Може ли да си вървя? — Стига сама до стълбите, но след това чака, за да ѝ помогна при слизането.

Минава един ден. Гледам как вятърът гони облаци прах по площада. Две момченца играят с обръч. Търкалят го срещу вятъра. Той се залюлява напред, забавя се, поклаща се, връща се назад, пада. Те тичат след него, отметнали назад глави, с развени коси, които откриват чистите им чела.

Намирам момичето и заставам пред нея. Тя седи, подпряла гръб о дънера на един орех: трудно е да се разбере дали е будна.

— Ела — казвам аз и я докосвам по рамото. Тя поклаща глава. — Ела — повтарям аз, — всички вече са се прибрали.

Изтупвам прахта от шапката ѝ и я подавам, помагам ѝ да се изправи и тръгвам бавно с нея през обезлюдения площад; само войникът при портала слага ръка на очите си и се втренчва в нас.

Огънят гори. Спускам завесите, запалвам лампата. Тя отказва да седне на столчето, но оставя тояжките си и коленичи по средата на килима.

— Не става въпрос за това, което си мислиш — казвам аз. Думите ми се отронват неохотно. Да не би наистина да имам намерение да се извинявам? Устните ѝ са здраво стиснати, а без съмнение и ушите ѝ, не я интересуват никакви стари мъже и техните безсмислени угризения. Мотая се около нея, разправям какви наредби са издадени срещу скитниците и се отвращавам от себе си. Кожата ѝ заблестява сред топлината на затворената стая. Тя отмята палтото си, разголва шията си, за да я сгрее на огъня. Съзнавам, че разстоянието между мен и мъчителите ѝ е нищожно, и потръпвам.

— Покажи ми краката си — казвам аз с непознат за мен, надебелял глас. — Покажи ми какво са ти направили на краката.

Тя нито ми помага, нито ми пречи. Развързвам връзките на палтото, отмятам го от раменете ѝ, събувам ботушите — мъжки ботуши, прекалено големи за нея. Краката ѝ са увити в парцали, безформени.

— Дай да видя — казвам аз.

Тя започва да развива мръсните превръзки. Излизам от стаята, отивам в кухнята и се връщам с леген и кана с топла вода. Тя седи боса на килима и чака. Стъпалата ѝ са широки, пръстите къси и набити, ноктите — покрити с мръсотия.

Момичето прокаква пръст по външната част на глезена си.

— Тук беше счупен. И другият също. — Подпира се на ръце и протяга крака.

— Боли ли? — питам аз и докосвам с пръст посоченото място, без да усетя нищо.

— Вече не. Заздравяло е. Но може би, като свие студ, ще боли.

— Трябва да седнеш. — Помагам ѝ да съблече палтото, слагам я на столчето, наливам вода в легена и започвам да ѝ мия краката. Отначало те остават вдървени, после се отпускат.

Мия бавно, чакам водата да се разпени, хващам здраво твърдите глезени, разтривам костите и сухожилията, пръстите на краката ѝ. Премествам се и сега коленича не пред нея, а до нея, за да мога, притиснал бедрото ѝ с лакът, да галя стъпалото ѝ с две ръце.

Отдавам се на този ритъм. Забравям за момичето. От съзнанието ми се губи известен период от време: може би изобщо не съм бил в стаята. Когато идвам на себе си, пръстите ми са отпуснати, единият крак си почива в легена, а главата ми клюма.

Избърсвам десния крак, премествам се от другата ѝ страна, вдигам крачола на широките гащи над коляното и преодолявайки сънливостта, се захващам да мия левия крак.

— Понякога в тази стая става много горещо — казвам аз. Бедрото ѝ продължава все така да се притиска в мен. Аз продължавам да мия. — Ще ти намеря чисти превръзки, но не сега. — Отмествам легена настрани и избърсвам крака ѝ. Усещам, че момичето се мъчи да се изправи, но си мисля, че сега вече тя трябва да се погрижи сама за себе си. Очите ми се затварят. Това състояние ми доставя огромно удоволствие и аз се отпускам, блажено замаян. Излягам се на килима. След миг вече спя. През нощта се събуждам премръзнал и схванат. Огънят е изгаснал, момичето го няма.

Наблюдавам я как яде. Яде като слепец, вперила поглед в далечината, опипвайки всичко с пръсти. Има добър апетит, апетит на яка, млада селянка.

— Не вярвам, че можеш да виждаш — казвам аз.

— Мога. Като гледам право напред, няма нищо, само... — Размахва ръка във въздуха, като че ли мие прозорец.

— Има само петно — казвам аз.

— Има петно. Но мога да виждам настрани. Лявото око е по-добре от дясното. Как щях да вървя, ако не виждах?

— Те ли ти направиха това?

— Да.

— Как го направиха?

Тя свива рамене и замълчава. Чинията ѝ е празна. Слагам ѝ още от фасула, който, изглежда, много обича. Яде прекалено бързо, оригва се в шепата си и се усмихва.

— От фасула се получават газове — казва тя. В стаята е топло, палтото ѝ виси в един ъгъл, под него са ботушите, тя е само по бяла риза и гащи. Когато не ме гледа, аз съм за нея сива форма, движеща се без определена посока в периферията на зрението ѝ. Когато ме гледа, аз съм петно, глас, миризма, източник на енергия, който един ден заспива, докато ѝ мие краката, на другия ден ѝ дава да яде фасул, а на по-другия не се знае какво ще направи.

Слагам я да седне, напълвам легена, навивам крачолите над коленете. Сега, когато и двата крака са във водата, виждам, че левият е извит по-силно навътре, отколкото десният; за да стои права, тя трябва да стъпи на външната част на ходилата си. Глезените ѝ са големи, подпухнали, безформени, с тъмночервени белези.

Започвам да я мия. Тя повдига ту единия крак, ту другия. Разтривам и масажирам отпуснатите пръсти в меката сапунена пяна. Скоро очите ми се затварят, главата ми се отпуска. Изпадам в някакъв унес.

След като измивам стъпалата, започвам да мия краката ѝ до колената. За тази цел тя трябва да стъпи в легена и да се облегне на рамото ми. Ръцете ми се плъзгат ту нагоре, ту надолу между глезена и коляното — притискат, галят, потупват. Краката ѝ са къси и яки, глезените — здрави. Понякога пръстите ми минават зад колената и опипват сухожилията, потъват във вдлъбнатините между тях. Потръпващи като крила на птица, сухожилията се губят в бедрата.

Помагам ѝ да легне на леглото и я избърсвам със затоплена кърпа. Започвам да режа и да чистя ноктите ѝ, но скоро усещам, че ме заливат вълни на сънливост. Главата ми се отпуска, тялото ми се олюлява като в унес. Оставям внимателно ножиците. След това, както съм облечен, лягам до нея с глава до краката ѝ. Прегръщам ги с ръце и слагам главата си върху тях, заспивам моментално.

Събуждам се в тъмното. Лампата е угаснала, мирише на изгорял фитил. Ставам и дърпам завесите. Момичето спи свито, с колена, опрени в гърдите. Когато я докосвам, тя изохква и се свива още повече.

— Ще ти стане студено — казвам аз, но тя не чува нищо. Завивам я с едно одеяло, а после с още едно.

Започваме с ритуала на миенето и затова сега тя е гола. Както преди, мия стъпалата ѝ, краката и бедрата. Откривам, че насапунисаната ми ръка се плъзга между бедрата ѝ без всякакво любопитство. Тя вдига ръце, за да измия мишниците ѝ. Мия корема ѝ, гърдите ѝ. Отмятам косата ѝ настрана, за да измия врата и шията ѝ. Тя е търпелива. Изплаквам я и я избърсвам.

Тя лежи на леглото и аз разтривам тялото ѝ с бадемово масло. Затварям очи и се унасям в този ритъм, а буйният огън пращи зад решетката на камината.

Не изпитвам никакво желание да обладая това набито дребно тяло, което сега лъщи на светлината на огъня. Не сме си говорили от цяла седмица. Давам ѝ храна и подслон, ползвам тялото ѝ по един странен начин, ако това може да се нарече ползване. Отначало тя настръхваше, когато я докоснех по-интимно, но сега тялото ѝ се отпуска, щом потъркам лице в корема ѝ или притисна краката ѝ между бедрата си. Приема всичко. Спи дълбоко като дете.

Пред слепия ѝ поглед, в задушевната топлина на стаята, аз мога да се събличам без притеснение, да разголвам слабите си пищялки, отпуснатите си органи, увисналия корем, меките старчески гърди, сбръчканата шия. Движа се из стаята съвсем гол, без да му мисля много — понякога се грея на огъня, след като момичето е заспало, друг път седя и чета.

Но много често, както я галя, сънят ме поваля като със секира и аз потъвам в забрава, проснат върху тялото ѝ; събуждам се час или два по-късно замаян, объркан, жаден. За мен тези моменти без сънища са като смъртта или магията — празно пространство извън времето.

Една вечер, докато разтривам главата ѝ с бадемово масло и масажирам слепоочията и челото ѝ, забелязвам в ъгъла на окото ѝ сивкава ивица, все едно гъсеница, завряла глава под клепака ѝ.

— Какво е това? — питам аз и проследявам белега с нокътя на пръста си.

— Там ме изгориха — отвърща тя и отблъсква ръката ми.

— Боли ли?

Момичето клати глава.

— Дай да видя.

Става ми все по-ясно, че докато не разгадая и не разбера белезите по тялото ѝ, не мога да се откажа от нея. Разтварям окото ѝ с два пръста. Виждам края на обезглавената гъсеница под розовия ръб на клепаха. Друг белег няма. Окото е цяло.

Разглеждам го. Трябва ли да повярвам, че макар и да се взира в мен, тя не вижда нищо — може би вижда краката ми, отчасти стаята, един мъглив кръг светлина, но в центъра, където съм аз, има само някакво петно и празно пространство. Движа бавно ръка пред лицето ѝ и наблюдавам зениците ѝ. Не мога да различа никаква промяна. Тя не мига, но се усмихва.

— Защо правиш това? Мислиш, че не виждам ли?

Очите ѝ са кафяви, почти черни. Докосвам с устни челото ѝ.

— Какво ти направиха? — шепна аз. Изговарям думите бавно, краката ми треперят от умора. — Защо не искаш да ми кажеш?

Тя клати глава. Преди да изпадна в унес, си спомням, че когато прокарах пръсти по бедрата ѝ, усетих под кожата ѝ странна мрежа от изпъкнали ивици.

— Няма по-лошо от това, което въображението ни може да измисли — смотолевям аз. Тя не дава знак, че изобщо ме е чула. Отпускам се тежко на кушетката, притеглям я към себе си и се прозявам. Искam да ѝ кажа: „Разкажи ми, недей да превръщаш това в загадъчна тайна, болката е само болка“, но думите не могат да се изплъзнат от устата ми. Ръката ми я обгръща, устните ми се долепват до ухото ѝ, правя усилия да заговоря, но потъвам в мрак.

Спестил съм ѝ срама да проси и съм уредил да работи като миячка в кухнята на казармата. „От кухнята до леглото на съдията са шестнадесет разкрача“ — така говорят войниците за прислужничките в кухнята. Разправят и друго: „Какво прави съдията, преди да излезе сутрин? Затваря последната си любовница в пещта.“ Колкото по-малък е един град, толкова е по-богат на клюки. Личен живот няма. Клюките са въздухът, който дишаме.

През деня тя мие чинии, чисти зеленчуци, помага в месенето на хляба, в готвенето на овесената каша, чорбата и яхнията, които войниците ядат всеки ден. Освен нея в кухнята работят една възрастна

жена, която помня, откакто съм съдия тук, и две момичета — миналата година по-младото изкачи веднъж или два пъти шестнадесетте стъпала. Отначало се страхувах, че двете момичета ще се съюзят срещу нея, но те, изглежда, бързо се сприятеляват. На излизане минавам край вратата на кухнята и чувам приглушени от топлината на парата гласове, тихо бърбене и кикот. Изненадан съм, че долавям у себе си лек полъх на ревност.

— Харесва ли ти работата? — питам я аз.

— Харесват ми другите момичета. Симпатични са.

— По-хубаво е, отколкото да просиш, нали?

— Да.

Когато не спят на друго място, трите момичета спят заедно в една малка стая през няколко врати от кухнята. Ако я отпратя да си върви нощем или в ранни зори, тя стига в тъмното до тази стая. Няма съмнение, че приятелките ѝ дърдорят за тези нейни нощни разходки и подробностите се обсъждат из целия пазар. Колкото по-стар е един мъж, толкова по-изопачени изглеждат любовните му похождения в очите на хората. Не мога да играя ролята на човек от желязо или на благочестив вдовец. Присмехът, подигравките, многозначителните погледи влизат в цената, която съм приел да плащам.

— Харесва ли ти да живееш в града? — питам я предпазливо.

— През повечето време ми харесва. Тук могат да се правят повече неща.

— Мъчно ли ти е за нещо?

— Мъчно ми е за сестра ми.

— Ако наистина искаш да се върнеш, ще те изпратя да си отидеш — казвам аз.

— Къде да отида? — пита тя и лежи по гръб, поставила спокойно ръце върху гърдите си. Лежа до нея и говоря тихо. Преломът настъпва винаги в момента, когато ръката ми гали корема ѝ, и аз се чувствам тромав като рак. Еротичната искра, ако изобщо е съществувала, угасва; гледам с изненада как съм сграбчил това безчувствено момиче и не мога да си спомня какво някога ме е привличало в нея; и се ядосвам на себе си, че едновременно я искам и не я искам.

Самата тя е сляпа и глуха за промените в настроението ми. Дните ѝ протичат по установен ред и тя изглежда доволна от това. Сутрин,

след като изляза, идва да помете и да избърше прахта в жилището. После помага в кухнята да приготвят обяда. Следобедите обикновено е свободна. След вечеря, когато всички тенджери и тигани са лъснати, когато подът е измит и огънят угасен, тя оставя приятелките си и се качва при мен. Съблича се, ляга и чака необяснимите прояви на моето внимание. Понякога сядам до нея, милвам тялото ѝ и чакам кръвта ми да закипи, но това никога не става. Понякога просто угасявам лампата и се настанявам до нея. В тъмнината тя бързо ме забравя и заспива. Лежа до това здраво, младо тяло, което в съня укрепва още повече здравето си и мълчаливо се бори да възстанови целостта си дори там, където е непоправимо оцетено — в очите, в краката.

Връщам се мислено назад и се опитвам да си представя как е изглеждала някога. Сигурно съм я виждал в деня, когато войниците са я довели, вързана за врата заедно с другите арестувани варвари. Сигурно погледът ми е минал през нея, когато заедно с другите е седяла в двора на казармата и е чакала да се случи нещо, каквото и да е. Погледът ми се е плъзнал през нея, но аз нямам спомен за това. Този ден тя още не е била белязана; трябва да повярвам, че не е била белязана, както трябва да повярвам, че някога е била дете — малко момиченце с плитки, което е тичало след любимото си агънце някъде по света, докато аз съм крачел далеч от нея в разцвета на силите си. Колкото и да се напругам, първият ми спомен за нея си остава образът на коленичилото момиче, което проси.

Не я обладавам. От самото начало желанието ми се насочва в други посоки, разколебава се. Потапям сухото си старческо тяло в този извор на гореща кръв и си представям, че слагам киселина в мляко, пепел в мед или тебешир в хляб. Гледам голите ни тела и не мога да повярвам как някога съм си представял, че човешката фигура е цвете, разцъфтяло от едно семе в слабините. А нашите две тела са размити, газообразни, без център, в един момент ги подема някаква вихрушка, в следващия се втвърдяват, сковават; но често са и безжизнени, мъртви. Каквото облаците могат да правят помежду си, това мога да правя с нея и аз.

Наблюдавам я как се съблича и се надявам да уловя в движенията ѝ нещо, което напомня за някогашния ѝ живот на свобода. Но дори жестът, с който съблича ризата си през главата и я захвърля настрана, е някак измъчен, отбранителен, спънат, тя сякаш се страхува

да не се сблъска с невидими препятствия. Изразът на лицето ѝ е на човек, който знае, че го наблюдават.

Купил съм сребърно лисиче от един ловец. То е само на няколко месеца, току-що отбито, със зъби, остри като трион. Първия ден тя го взе със себе си в кухнята, но то се уплаши от огъня и от шума, затова сега го държа горе и то се крие по цял ден под мебелите. Понякога нощем, като обикаля, чувам как лапичките му потропват по дъсчения под. От една чинийка лочи мляко и яде остатъци от сготвено месо. Не се поддава на дресировка; стаите вече миришат от изпражненията му, но все още е рано да го пусна да търчи из двора. През един-два дни викам внука на готвачката, който се завира зад шкафа и под столовете да изчисти мръсотията.

— Много красиво същество — казвам аз.

— На животните мястото им е навън — свива тя рамене.

— Искаш ли да го занеса на езерото и да го пусна там?

— Не може, много е малко, ще умре от глад или ще го изядат кучетата.

И така лисичето остава. Понякога виждам как острата му муцунка наднича от някой тъмен ъгъл. Иначе присъствието му се усеща само по шума нощем и по просмукващата се миризма на урина; чакам го да порасне, за да се освободя от него.

— Хората ще кажат, че съм прибрал две диви животни в къщата си — едно лисиче и едно момиче.

Тя не разбира шегата или не я харесва. Свива устни, вперва застинал поглед в стената; знам, че иска да ме изгледа свирепо. Става ми болно за нея, но какво мога да направя? Независимо дали съм навлякъл съдийската тога, или стоя гол пред нея, дали сърцето ми се къса заради нея, аз съм все същият.

— Извинявай. — Думите се изплъзват вяло от устата ми. Протягам отпусната ръка и погалвам косата ѝ. — Разбира се, че не е същото.

Разпитвам един по един хората, които са били на пост, докато е траял разпитът на затворниците. Всички повтарят едно и също, не са разговаряли със затворниците, не са имали право да влизат в стаята, където се е водел разпитът, не могат да ми кажат какво е ставало вътре.

Но чистачката ми описва стаята: „Само една малка маса и столчета, три столчета, и рогозка в ъгъла, иначе нищо друго... Не, нямаше огън, само мангал. Аз изхвърлях пепелта.“

Сега, след като животът се е нормализирал, стаята се използва отново. По мое искане четиримата войници, които са настанени там, измъкват в коридора сандъчетата си, натрупват върху тях рогозките за спане, чашите и чиниите, свалят въжетата за пране. Затварям вратата и заставам в празната стая. Въздухът е неподвижен и студен. Езерото вече започва да замръзва. Първият сняг е паднал. Чувам в далечината звънчетата на конска каручка. Затварям очи и правя усилие да си представя как е изглеждала стаята преди два месеца, по време на посещението на полковника; трудно ми е обаче да дам воля на въображението си, защото четиримата младежи се мотаят отвън, разтриват си ръцете, за да се стоплят, тропат с крака, мърморят, чакат с нетърпение да изляза и топлият им дъх образува облачета във въздуха.

Коленича на пода, за да го разгледам. Под като във всяка друга стая — чист, защото го метат всеки ден. По стената и по тавана над огнището има сажди. На стената, където саждите са размазани, виждам едно петно, голямо колкото ръката ми. Иначе стените са чисти. Какви следи очаквам да открия? Отварям вратата и давам знак на войниците да внесат обратно нещата си. Втория път разпитвам двамата войници, които са били на пост в двора:

— Разкажете ми какво точно ставаше, когато разпитваха затворниците. Разкажете ми какво сте видели.

— Офицерът... — започва по-високото войниче, момче с дълго лице и енергичен вид, което винаги ми е било симпатично.

— Полицейският офицер ли?

— Да... Полицейският офицер идваше в помещението, където стояха затворниците, и посочваше някои от тях. Ние ги водехме на разпит и след това ги връщахме.

— Един по един ли?

— Невинаги. Понякога по двама.

— Нали знаете, че един от затворниците умря. Помните ли го? Знаете ли какво са му направили?

— Чухме, че се разбеснял и се нахвърлил върху тях.

— Така ли?

— Така чухме. Аз помогнах да го пренесем в помещението, където спяха. Той дишаше странно, много дълбоко и учестено. Повече не го видях. На другия ден беше умрял.

— Продължавай. Слушам те. Искам да ми разкажеш всичко, което си спомняш.

Лицето на момчето е изопнато. Сигурен съм, че са го посъветвали да не говори.

— Този човек беше разпитван най-дълго от всички. След първия разпит го видях, че седи сам в един ъгъл и си държи главата. — Той поглежда колебливо към другаря си. — Не искаше да яде нищо. Не беше гладен. Дъщеря му беше с него: опитваше се да го накара да хапне нещо, но той не искаше.

— Какво се случи с дъщеря му?

— Нея също я разпитваха, но не толкова дълго.

— Продължавай.

Той обаче не може да ми каже нищо повече.

— Слушай, и двамата знаем коя е дъщеря му — казвам аз. — Това е момичето, което живее с мен. Не е тайна. Затова продължавай: разкажи ми какво се случи.

— Не знам, господине! През повечето време не бях там. — Той търси подкрепа от приятеля си, но приятелят му мълчи като ням. — Понякога чувах писъци, мисля, че я биеха, но не бях там. Щом ми свършеше дежурството, си отивах.

— Нали знаеш, че сега тя не може да ходи. Счупили са ѝ краката. Тези неща пред баща ѝ ли ги правеха?

— Мисля, че да.

— А нали знаеш, че не може и да вижда, както трябва? Това кога го направиха?

— Господине, трябваше да се грижим за много затворници, някои от тях бяха болни! Знаех, че краката ѝ са счупени, но че е сляпа, разбрах много по-късно. Не можех да направя нищо, не исках да се забърквам в работи, които не разбирам!

Приятелят му няма какво да добави. Освобождавам ги и казвам:

— Не се страхувайте, че сте говорили с мен.

През нощта сънувам същия сън. Вървя бавно през безкрайна снежна равнина към група дребни фигурки, които играят около един снежен замък. Когато приближавам, децата се изплъзват боязливо или

се стопяват във въздуха. Остава само една фигурка — дете с качулка, седнало с гръб към мен. Обикалям около детето, което продължава да трупа сняг по стените на замъка, накрая успявам да надникна под качулката. Лицето е без изражение, без черти; това е лице на ембрион или на много малък кит; изобщо не е лице, а някаква друга част на човешкото тяло, която изпъква под кожата; на цвят е бяла; това е просто снегът. С вкочанени пръсти подавам една монета.

Зимата дойде. Вятърът духа от север и ще духа без прекъсване през следващите четири месеца. Щом застана на прозореца и допра чело до студеното стъкло, чувам го как свири в стрехите и събаря някоя счупена керемиди. По площада се гонят облаци прах, по стъклото на прозореца потрепват песъчинки. Небето е изпълнено със ситна прах, слънцето изгрява оранжево и залязва медночервено. От време на време връхлитат внезапни снежни бури, които за кратко време обагрят земята в бяло. Зимната обсада е в ход. Полята са безлюдни, никой не иска да излиза извън града, освен няколко души, които изкарват прехраната си с лов. Ежеседмичният преглед на гарнизона се отменя, на войниците се разрешава да напуснат казармата и да живеят в града, ако искат — сега, освен да пият и да спят, друга работа нямат. Сутрин рано обикалям отбранителните насипи и виждам, че половината от наблюдателните постове са празни и премръзналите часовои, увити в кожи, се мъчат да вдигнат ръка за поздрав. Спокойно биха могли да лежат в леглата си. Докато трае зимата, Империята е в безопасност: а някъде далеч, докъдето погледът не може да стигне, варварите също са се свили около огнищата и зъбите им тракат от студ.

Тази година варварите не са идвали. По-рано през зимата пристигаха групи номади, разпъваха палатките си пред стените на града и започваха да търгуват — разменяха вълна, кожи, кече и кожени изделия срещу памучни платове, чай, захар, фасул, брашно. Кожените изделия на варварите се ценят високо, особено здравите ботуши, шити на ръка. В миналото насърчавах търговията, но забранявах заплащането с пари. Следях да не влизат в кръчмите. Много се страхувам да не възникне някое паразитно селище на границите на града, пълно с просяци и скитници, превърнали се в роби на алкохола.

Едно време винаги ми домъчняваше, като гледах как тези хора стават жертва на разни мошеници — собственици на магазинчета, и разменят стоки срещу дреболии, а после лежат пияни в калта и оправдават по този начин досадните оплаквания на заселниците, че варварите са мързеливи, развратни, мръсни, глупави. Реших, че ще се противопоставям на цивилизацията, когато тя покварява добродетелите на варварите и ги превръща в подчинен народ; от това решение се ръководех при изпълнение на служебните си задължения. (И това го казва човек, който сега живее с момиче от варварските племена!)

Тази година цялата граница е затворена. Застанали на отбранителните насипи, ние се вираме в пустинята. И знаем само, че срещу нас се вират още по-проницателни очи. Търговията вече замира. Откакто от столицата пристигнаха новините, че ще бъде направено всичко необходимо, за да се защити Империята, независимо на каква цена, ние се върнахме към времената на внезапни нападения и въоръжена бдителност. Няма какво друго да правим, освен да лъскаме сабите си, да дебнем и да чакаме.

Дните ми минават в стари развлечения. Чета класиците; продължавам да подреждам многобройните си колекции; сверявам картите на южния пустинен район, с които разполагаме; в дните, когато вятърът не е много свиреп, отивам с няколко души да разчистим пясъка от разкопките; веднъж или два пъти в седмицата излизам сам рано сутрин на лов за антилопи по брега на езерото.

Когато бях млад, имаше толкова много антилопи и диви зайци, че нощем из полята трябваше да обикалят пазачи с кучета, за да пазят житото. Но с нарастване нуждите на селището и особено заради бездомните кучета, които ловуват на глутници, антилопите са се оттеглили на изток и на север към долното течение на реката и на отвъдния бряг. Сега ловецът трябва да язди най-малко един час, преди да почне да дебне дивеча.

Понякога, в хубав ден, успявам да си възвърна цялата сила и пъргавина от младостта. Сякаш не аз, а моят двойник се промъква леко от храсталак на храсталак. Обут с ботуши, мазани в продължение на тридесет години с мас, газя през ледени води. Върху палтото си нося огромната стара мечка кожа. По брадата ми се образува скреж, но в

ръкавиците пръстите ми са топли. Зрението ми е остро, слухът ми е нащрек, душа въздуха като хрътка, изпитвам истинско въодушевление.

Спъвам коня с букаи на мрачния югозападен бряг, където тревата се губи, и започвам да си проправам път през тръстиките. Мразовитият, сух вятър вее право в очите ми, слънцето виси като портокал сред нашарения с черни и пурпурни ивици хоризонт. Имам невероятен късмет, защото веднага попадам на една мъжка антилопа, с тежки вити рога и рошава зимна козина, тя протяга глава към върховете на тръстиките и тялото ѝ се олюлява. От тридесет крачки разстояние виждам спокойното кръгообразно движение на челюстите ѝ, чувам как водата плиска под копитата ѝ. Под глезените ѝ са се образували ледени пръстенчета.

Все още не съм се пригодил както трябва към обстановката; въпреки това в момента, когато антилопата подскача и свива предните си крака пред гърдите, премествам пушката и се прицелвам зад плешката на животното. Правя това с леко и сигурно движение, но може би слънцето проблясва в цевта на пушката ми и антилопата, вече във въздуха, обръща глава и ме вижда. Копитата ѝ изчаткват по леда, челюстите ѝ замръзват полуотворени и двамата се гледаме втренчено.

Пулсът ми не се ускорява: очевидно за мен не е важно антилопата да умре.

Тя отново предъква с едно-единствено рязко движение на челюстите и спира. В тишината на ясното утро усещам, че някакво неопределено чувство се прокрадва в периферията на съзнанието ми. Сега, когато антилопата стои неподвижно пред мен, очевидно има време за всичко, има време дори да се вгледам в себе си и да видя защо ловът не е вече удоволствие и наслада: защото имам чувството, че това не е вече лов в ранно утро, а момент, в който или гордата антилопа ще умре на леда, удавена в кръв, или старият ловец няма да улучи; защото в един застинал миг звездите са кръстосали своите влияния така, че събитията спират да са това, което са, и добиват значение на други истини. Стоя под нищожното си прикритие и докато се опитвам да прогоня дразнещото и странно чувство, антилопата се обръща, размахва опашка, разплисква водата с копита и изчезва сред високите тръстики.

Вървя безцелно един час и след това се връщам.

— Никога досега не съм изпитвал чувството, че не живея според собствените си закони — казвам на момичето и се опитвам да обясня какво се е случило.

Тя се притеснява от такива разговори, от желанието ми да получа отговор от нея.

— Не разбирам — казва тя и клати глава. — Не искаше ли да убиеш антилопата?

Дълго време и двамата мълчим.

— Ако искаш да направиш нещо, правиш го — казва тя много решително.

Опитва се да бъде ясна, но може би иска да каже: „Ако си искал да го направиш, щял си да го направиш.“ В импровизирания език, който използваме, няма нюанси. Забелязвам, че тя обича фактите, конкретните мисли; не обича фантазиите, въпросите, разсъжденията; двамата не си подхождаме. Може би варварите така възпитават децата си: да живеят от натрупания опит, от наследената мъдрост на бащите.

— А ти? Ти правиш ли каквото искаш? — питам аз и имам чувството, че думите са се изплъзнали от устата ми, че ме тласкат към нещо опасно. — Спиш с мен, защото искаш, така ли?

Тя лежи гола, на огъня намазаната ѝ кожа лъщи като живо злато. Има моменти (сега усещам, че един от тях настъпва), когато желанието, което изпитвам към нея, обикновено много неясно, започва да се оформя в нещо, което мога да разпозная. Ръката ми се размърдва, гали я, опипва гърдите ѝ.

Думите ми остават без отговор, но аз затъвам още повече, прегръщам я силно и ѝ говоря в ухото с пресипнал и приглушен глас:

— Хайде, кажи ми защо си тук.

— Защото няма къде другаде да отида.

— А защо аз искам да си тук?

Тя се изплъзва от прегръдката ми и свива ръката си в юмрук между моите гърди и нейните.

— Ти искаш през цялото време да говориш — оплаква се тя. И мимолетната непринуденост отлита; отдръпвам се, лежим мълчаливо един до друг. Коя птица има желание да пее в гора от тръни? — Ако не ти е приятно, не трябва да ходиш на лов.

Поклащам глава. Това не е поуката от урока, но какъв смисъл има да споря? Аз съм като някакъв неопитен учител, който се мъчи да

извлече отговор чрез насочващи въпроси, вместо да налива истината в главата на ученичката си.

Тя заговаря:

— Винаги ми задаваш този въпрос и сега ще ти кажа. Това беше някаква вилица, нещо като вилица само с два зъба. Върховете им бяха притъпени с по едно малко топче. Слагат вилицата върху въглените да се нагорещи и после те докосват с нея и изгарят. Видях хора с белези от такова изгаряне.

Този въпрос ли зададох? Искам да възразя, но вместо това слушам изтръпнал.

— Мене не ме изгориха. Казаха, че ще ми изгорят очите, но не го направиха. Мъжът доближи вилицата плътно до лицето ми и ме накара да гледам в нея. Държаха ми клепачите отворени. Но аз нямах какво да им кажа. Това беше всичко. Така стана белята. Оттогава престанах да виждам както трябва. Каквото и да погледнех, виждах в средата петно; можех да гледам само с краищата на очите. Трудно е да се обясни. Но сега се оправям. Лявото око се оправя. Това е всичко.

Хващам лицето ѝ с ръце и се вирам в мъртвите точки на очите ѝ, откъдето ме гледат тържествено моите двама двойници.

— А това? — питам аз и докосвам подобната на червей рана в ъгъла.

— Това е нищо. Там ме докосна желязото. Получи се леко изгаряне. Но мястото не е възпалено. — Тя отблъсква ръцете ми.

— Какво изпитваш към онези, които ти направиха това?

Тя лежи и дълго мисли. Накрая казва:

— Уморих се да говоря.

Има и други моменти, когато негодувам за това, че робувам на ритуала с бадемовото масло и масажирането, на сънливостта и забравата. Не мога да разбера какво удоволствие съм изпитвал някога от нейното безчувствено, флегматично тяло и стигам дори дотам, че ме обземат желания да извърша някакво безчинство. Затварям се в себе си, ставам раздразнителен; момичето ми обръща гръб и заспива.

Една вечер, когато съм в това потиснато настроение, отивам на посещение в стаите на втория етаж на хотела. Като се качвам по разхлопаната външна стълба, срещу мен слиза непознат мъж и бързо

навежда глава. Чукам на втората врата в коридора и влизам. Стаята е, както я помня: грижливо оправено легло, над него лавица, отрупана с дреболии и играчки, две запалени свещи, от скрития зад стената комин се разлива топлина, въздухът ухае на портокалов цвят. Момичето седи пред огледалото. Като ме вижда, се сепва, но се изправя усмихнато, поздравява ме и заключва вратата. Сякаш няма нищо по-естествено от това да я сложа да седне на леглото и да започна да я събличам. С леки движения ми помага да разголя кокетното ѝ тяло. „Колко мъчно ми беше за теб!“, въздиша тя. „Колко ми е приятно да съм пак при теб!“, шепна аз. И колко ми е приятно, че ме ласкаят така! Прегръщам я, заравям се в нея, загубвам се, а тя пърха леко като птичка. Тялото на другото момиче, потайно и тромаво, което спи в леглото ми далеч от тази стая, ми изглежда съвсем неразгадаемо. Отдаден на тези сладки удоволствия, просто не мога да си представя с какво ме е привличало онова чуждо тяло. Момичето, което сега държа в прегръдките си, потръпва, задъхва се и накрая надава вик. И както се усмихвам радостно и потъвам в блажен полусън, разбирам, че не мога дори да си припомня лицето на другата. „Има нещо сбъркано!“, си казвам. И макар че тази мисъл иска бързо да отлети, аз не я пускам. Привиждат ми се нейните непроницаеми очи и непроницаемо лице, прикрити зад пласт кожа. Безизразно като юмрук под черна перука, лицето израства от врата, а вратът от тялото под него — кухо, без пролука, без начало. Потръпвам от отвращение в прегръдките на моето малко момиче-птиче и я притискам към себе си.

Късно през нощта, когато се измъквам от прегръдките ѝ, тя започва да скимти, но не се събужда. Обличам се в тъмното, затварям вратата зад себе си, слизам пипнешком по стълбите и тръгвам бързо към къщи, а снегът скърца под краката ми и леденият вятър ме блъска в гърба.

Запалвам свещ и се навеждам към тялото, на което, изглежда, съм започнал да ставам роб. С върха на пръста си докосвам леко лицето ѝ: гладката челюст, високите скули, широката уста. Докосвам леко клепачите. Сигурен съм, че е будна, макар и да не дава никакви признаци за това.

Затварям очи, дишам дълбоко, за да потисна възбудата си, и се напругам да я видя такава, каквато я очертават невиждащите ми пръсти. Красива ли е? Момичето, при което бях преди малко,

момичето, чиято миризма тя може би ще усети (изведнъж си давам сметка за това), е много красиво, по този въпрос две мнения няма: осезателното удоволствие, което ми доставя, се подсилва от елегантното, стройно тяло, от неговите жестове и движения. Но за момичето, което сега е тук, не мога да кажа нищо със сигурност. Не мога да открия никаква връзка между нейната женственост и моето желание. Дори не мога да кажа със сигурност, че я желая. Цялото ми еротично поведение се проявява по косвен път: обикалям около нея, докосвам лицето ѝ, милвам тялото ѝ, без да я обладавам, без да имам желание за такова нещо. Идвам от леглото на друга жена, която познавам от една година, и през това време нито веднъж не съм поставял под съмнение желанията си към нея: да я желая, означава да я прегърна и да я обладая, да проникна в нея и да доведа притихналото ѝ същество до състояние на бурен екстаз; после да се оттегля, да замра и да чакам желанието отново да се появи. А тази жена тук сякаш няма вътрешност, а само обвивка, която претърсвам, за да открия някъде пролука. Така ли са се чувствали нейните мъчители, когато са търсили у нея някаква тайна, каквато и тайна да са си въобразявали, че тя крие? За първи път изпитвам горчиво съжаление към тях: няма по-естествена грешка от тази да вярваш, че можеш да проникнеш в тайната същност на другия, като го гориш, разкъсваш или промушваш! Момичето лежи в леглото ми, но защо трябва да лежи именно там. В известен смисъл аз се държа като неин любовник — събличам я, къпя я, галя я, спя до нея, но по същия начин мога да я вържа за един стол и да я бия и пак да бъда в интимни отношения с нея.

Не става дума за това, че у мен настъпва промяна, каквато настъпва у мъжете в определена възраст — склонността към разврат се изражда в отмъстителност на импотентните желания. Ако с мен ставаше промяна от нравствен характер, щях да я усетя; и освен това нямаше да предприема опити като днешния, будещи надежда. Аз съм същият човек, какъвто винаги съм бил; но времето се е променило, нещо се е стоварило на главата ми, паднало е от небето случайно, отникъде: ето това тяло в леглото ми, за което, както изглежда, нося някаква отговорност, защото иначе защо ще го държа? Засега, а може би и завинаги, се чувствам просто объркан. Изглежда все едно дали ще легна до нея и ще заспя, или ще я увия в платно и ще я погребя в снега. И въпреки това, когато се навеждам над нея и докосвам челото ѝ с

върховете на пръстите си, внимавам да не разлея разтопения восък от свещта.

Не мога да преценя дали се досеща къде съм бил; но на другата вечер, когато съм полуприспан от ритъма на разтриването и масажирането, усещам, че тя спира ръката ми, хваща я и я насочва между краката си. Известно време тя остава там; изливам още бадемово масло върху пръстите си и започвам да я галя. Тялото ѝ бързо се напруга; тя се извива, потръпва и отблъсква ръката ми. Продължавам да я разтривам, докато и аз се отпускам и заспивам.

Не изпитвам никакво вълнение по време на това наше единствено съвместно действие. Не я чувствам по-близка, а и тя не изглежда никак развълнувана. На другата сутрин разглеждам лицето ѝ: то е безизразно. Тя се облича и тръгва с несигурни крачки към кухнята, където ще прекара деня.

Разтревожен съм. „Какво да направя, за да я раздвижа?“ Чувам тези думи в главата си като подземен шепот, който започва да се превръща в диалог. „Никой ли не може да те накара да реагираш?“, и изведнъж с ужас проумявам, че отговорът се крие през цялото време в маската на едно лице, скрито зад две черни стъклени очи като очи на насекомо, които не отвръщат на погледа ми, а служат вместо огледало — в тях виждам само собствения си двоен образ.

Клатя яростно глава, защото не вярвам в това. „Не! Не! Не!“, крещя на себе си. Поддавам се на тези тълкования и значения, защото съм суетен. Каква е тази поквара, която ме дебне? Като някоя стара врачка търся тайни и отговори, колкото и ексцентрични да са те. Няма нищо общо между мен и мъчителите, които седят и чакат като хлебарки в тъмни килии. Как мога да повярвам, че леглото е всичко друго, но не и легло, че женското тяло е всичко друго, но не и извор на радост? Трябва да се разгранича от полковник Джол! Няма да страдам заради неговите престъпления!

Започвам да посещавам редовно момичето в хотела. Понякога през деня в кабинета ми зад съдебната зала вниманието ми се отклонява и се унася в еротични блянове; разгорещен и подпухнал от възбуда, аз се наслаждавам на тялото ѝ като опиянен, страстен юноша: след това трябва да се върна неохотно към досадната писмена работа

или да застана пред прозореца и да зяпам какво става на улицата, спомням си как първите години след назначението ми обикалях по здрач по-забутаните квартали на града, криейки лице в пелерината си; спомням си как, застанала на прага зад разпаленото огнище, някоя закачлива стопанка издържаше на погледа ми, без да мигне; спомням си как заговарях млади момичета, тръгнали на разходка по две или по три заедно, как им купувах шербет, а след това отвеждах някоя от тях в тъмния стар хамбар върху струпаните чували. Заради свободните нрави на местните жители, заради дългите уханни летни вечери и благосклонните жени с очи на кошути приятелите ми завиждаха, че съм изпратен да работя на границата. Години наред имах вид на расов самец. След време безразборните ми любовни похождения се ограничиха в по-дискретни връзки с прислужнички и слугини, подслонявани понякога в квартирата ми, но по-често на долния етаж, при жените от кухнята; имах също и приключения с момичетата от хотела. Открих, че все по-рядко изпитвам нужда от жени; посвещавах повече време на работата си, на любимите си занимания, на археология и картография.

И не само това; имаше няколко обезпокоителни случая, когато в разгара на любовния дует усещах, че загубвам представа докъде съм стигнал, също както разказвачът губи нишката на разказа си. С ужас си мислех за онези стари, станали за посмешище дебелаци, защото претоварените им сърца спират да бият и те умират в прегръдките на любовниците си с извинение на уста, а после трябва да бъдат изнесени и захвърлени в някоя тъмна уличка, за да се запази репутацията на заведението. Самото физическо удовлетворение се превърна в нещо недостовърно, неоформено, странно. Понякога се отпусках пасивно, друг път продължавах механично до края. Цели седмици и месеци живеех сам. Някогашната радост, която изпитвах от топлината и формите на женското тяло, не ме напусна, но породих у мен една нова загадка. Наистина ли исках да обладавам и притежавам тези красиви същества? Желанието сякаш пораждаше силен копнеж по разстояние и раздяла и беше безсмислено да отричам това. Освен това не можех да разбера защо една част от тялото ми с нейните безразсъдни страсти и лъжливи обещания трябва да се ползва с предимство само защото е проводник на желания. Понякога ми се струваше, че тази част от тялото ми е свършено друго същество, глупаво животно, което живее

като паразит в мен и се надува и свива според собствените си апетити, впило нокти в плътта ми, откъдето не мога да го изтръгна. Защо трябва да те мъкна от жена на жена, питам аз: защото нямаш крака ли? Щеше ли да има някаква разлика, ако вместо в мен беше вкоренено в куче или в котка?

Но понякога, и особено миналата година, когато ходех при момичето, известно в хотела под прякора Звездичка, макар че аз винаги си я представях като птичка, почувствах отново силата на някогашното любовно сладострастие, домогнах се до нейното тяло и изпитах някогашното удоволствие. И си помислих: „Значи това не е нищо друго, освен въпрос на възраст, на периоди на желание и на апатия в едно тяло, което бавно изстива и умира. Когато бях млад, само като видех жена, се възбуждах; сега очевидно по този начин могат да ми действат само най-прекрасните, най-младите, най-новите. Скоро ще започна да се занимавам и с малки момчета.“ Зачаках с известно отвлечение последните години от живота си в този оазис на щедростта.

Сега три вечери поред я посещавам в малката ѝ стаичка и ѝ нося подаръци — зехтин, бонбони, бурканче хайвер, който знам, че ще излапа, като остане сама. Когато я прегръщам, тя затваря очи; по тялото ѝ преминават тръпки, сякаш изпитва удоволствие. Приятелят, който ми я препоръча, ми разказа за нейния талант: „Тя, разбира се, се преструва, каза той, но работата е там, че вярва в ролята, която играе.“ За мен самия това няма значение. Пленен от нейната игра, отварям очи сред звуците на пърхане, потръпване и охкане, после потъвам отново в тъмната река на собственото си удоволствие.

Три дни се чувствам сладостно отмаял, сънлив, приятно възбуден, замечтан. Връщам се в квартирата си след полунощ и се мушвам в леглото, без да обръщам внимание на непроницаемата фигура до себе си. Ако сутрин се събудя от шума, който тя вдига, преструвам се на заспал, докато излезе.

Веднъж минавам край отворената врата на кухнята и надниквам вътре. През пластове пара виждам едно набито момиче, което седи на масата и приготвя нещо за ядене. Знам кое е, си казвам изненадано; въпреки това в паметта ми, докато прекосявам двора, остава купчината зелени тиквички на масата пред нея. Опитвам се да насоча мислено погледа си от тиквичките към ръцете, които ги режат, и от ръцете към

лицето. Долавям в себе си неохота, съпротива. Погледът ми остава безсилно прикован в тиквичките, в блясъка на мокрите им кори. Погледът ми, сякаш по своя собствена воля, не се отмества. И аз започвам да проумявам какво всъщност се опитвам да направя: да залича момичето от съзнанието си. Разбирам, че ако взема молив да скицирам лицето ѝ, няма да знам откъде да започна. Наистина ли лицето ѝ няма черти? Насочвам с усилие мислите си към нея. Виждам една фигура с шапка и тежко безформено палто, застанала несигурно, приведена напред, разкрачена, подпряна на две тояжки. Колко е грозна, казвам си. Устата ми изговаря грозната дума. Изненадан съм, но не мога да се спра: тя е грозна, грозна.

На четвъртата вечер се връщам в лошо настроение, блъскам шумно каквото ми попадне и не ме е грижа, че ще събудя някого. Вечерта е провалена, отприщилото се възродено желание е пресъхнало. Захвърлям ботушите на пода и се качвам на леглото, готов да се скарам, копнеещ да обвиня някого и в същото време засрамен от детинщините, които върша. Не мога да проумея какво търси в живота ми тази жена до мен. Мисълта за странния екстаз, до който ме е довеждало нейното осакатено тяло, ме изпълва с безпомощно отвращение, сякаш съм прекарал нощите си в едно легло с чучело от слама или от кожа. Какво съм видял у нея? Опитвам се да си припомня каква е била, преди специалистите по мъчения да са ѝ причинили болка. Не е възможно да не съм я зърнал, когато е седяла в двора с другите арестувани варвари в деня, когато ги доведоха. Убеден съм, че в някоя гънка на мозъка ми има спомен за това, но не мога да го съживя. Спомням си жената с бебето, дори самото бебе. Спомням си всяка подробност: оръфания край на вълнения шал, залепналите от пот кичури на меката бебешка коса. Спомням си кокалестите ръце на човека, който умря, смятам дори, че с известно усилие мога да си възстановя чертите на лицето му. Но до него, където би трябвало да е момичето, има само празно пространство, пусто място.

През нощта се събуждам, защото момичето ме разтърсва, и чувам във въздуха ехото от тихо стенание.

— Крещеше насън и ме събуди.

— Какво крещях?

Тя измърморва нещо и ми обръща гръб. След известно време пак ме събужда:

— Крещеше насън.

Замаян, объркан и освен това ядосан, аз се опитвам да се вгледам в себе си, но попадам във водовъртежа на забравата.

— Някакъв сън ли сънуваш? — пита тя.

Не мога да си спомня никакъв сън. Да не би отново да ми се е присънило детето с качулка на глава, което строи снежен замък? Ако е така, все още бих усещал вкуса, миризмата или приятното вълнение след съня.

— Трябва да те питам нещо — казвам аз. — Спомняш ли си, когато ви доведоха тук за първи път, в двора на казармата? Войниците ви накараха да седнете. Ти къде седна? Накъде гледаше?

Виждам през прозореца как облаците се надбягват на фона на луната. Тя заговаря в тъмното до мен:

— Накараха ни да седнем всички заедно на сянка. Аз бях до баща си.

Извиквам образа на баща й. Опитвам се в тишината да си представя отново жегата, прахта, миризмата на всички тези уморени тела. Карам затворниците един по един, така както си ги спомням, да седнат на сянка, до стената на казармата. Възстановявам образа на жената с бебето, на вълнения шал, на разголените гърди. Бебето плаче, чувам плача му, толкова е уморено, че не може да пие. Майката — мръсна и жадна — ме гледа и се чуди може ли да очаква помощ от мен. До нея седят две мъгливи фигури. Мъгливи, но реални: знам, че с известни усилия на паметта и въображението си те ще добият конкретни очертания. До тях седи бащата на момичето, скръстил кокалестите си ръце на гърдите. Шапката му е нахлупена на очите, той не гледа какво става наоколо. Насочвам се към пространството до него.

— От коя страна на баща си седеше?

— От дясната.

Отдясно на мъжа пространството остава празно. Напрягам се до болка и успявам да различа дори отделните камъчета по земята и грапавината на стената зад гърба му.

— Каж ми ти какво правеше.

— Нищо. Всички бяхме много уморени. Бяхме тръгнали преди зазоряване. Спряхме да починем само веднъж. Бяхме уморени и жадни.

— Мене видя ли ме?

— Да, всички те видяхме.

Обгръщам с ръце коленете си и се съсредоточавам. Пространството до мъжа остава празно, но започвам да долавям слаб полъх от присъствието на момичето, нещо като излъчване. Ето! И се насърчавам сам: сега ще отворя очи и тя ще бъде там! Отварям очи. В мъглявата светлина различавам фигурата ѝ до себе си. В порив на чувства протягам ръка да докосна косата ѝ, лицето ѝ. Не получавам отговор на живо същество. Все едно че галя урна или топка — една изцяло гладка повърхност.

— Опитвам се да си припомня как си изглеждала, преди да се случи всичко това — казвам аз. — Но ми е трудно. Жалко, че не можеш да ми кажеш. — Не очаквам опровержение на думите си и не го получавам.

Пристига група новобранци на мястото на онези войници, които вече са отбили тригодишната си служба на границата и са готови да се върнат по домовете си. Води я млад офицер, който ще се присъедини към щаба.

Каня го заедно с двама негови колеги на вечеря в хотела. Прекарваме приятно: храната е хубава, пиенето — изобилно, моят гост разказва за пътуването си, което е предприел в тежък сезон из непознати земи. Казва, че по пътя е загубил трима души: единият излязъл от палатката си през нощта, за да се облекчи, и повече не се върнал; други двама, малко преди да стигнат оазиса, избягали и се скрили незабелязано в тръстиките. Нарича ги несигурни елементи и не съжалява, че се е отървал от тях. Но въпреки това ме пита, не смятам ли, че дезертьорството им е глупаво? Много глупаво, отговарям аз и на свой ред го питам има ли представа защо са дезертирали. Не, отговаря той: нямало от какво да се оплачат, никой не можел да се оплаче; но все пак нали са новобранци... Той свива рамене. По-хубаво щяха да направят, ако бяха избягали по-рано, казвам аз. Земята тук е негостоприемна. Ако досега не са намерили подслон, значи са мъртви.

Говорим за варварите. Убеден е, че известно време варварите са го следили от разстояние. Сигурен ли сте, че са били варвари, питам аз. Какви други биха могли да бъдат, отговаря той. Колегите му са на същото мнение.

Харесва ми енергията на този млад човек и интереса му към всички новости в района на границата. За това, че е успял да доведе хората си дотук в този мъртъв сезон, е достоен за похвала. Когато сътрапезниците ми се извиняват с късния час и си отиват, аз настоявам той да остане. Полунощ минава, а ние още говорим и пием. Научавам последните новини от столицата, където не съм бил толкова отдавна. Разказвам му за някои места, за които тъгувам: за градините, където свирят музиканти, за разхождащите се тълпи, под чиито стъпки шумолят падналите есенни листа на кестеновите дървета; за един мост, откъдето се вижда отражението на луната във водата, която се къдри около фронтоните като някакво неземно цвете.

— Във военния щаб се говори, че през пролетта ще има общо настъпление срещу варварите, за да ги отблъснат от границата в планините — казва той.

Не ми се иска да прекъсвам нишката на спомените. Не ми се иска вечерта да завърши в препирни. Но все пак му отговарям:

— Сигурен съм, че това са само слухове: не е възможно сериозно да са намислили такова нещо. Хората, които наричаме варвари, са номади, те се местят всяка година от равнините в планините, това е техният начин на живот. Никога няма да допуснат да ги затворят в планините.

Той ме поглежда особено. За първи път тази вечер усещам, че се спуска бариера — бариерата между военния и цивилния.

— Но ако бъдем откровени — казва той, — нали войната е точно за това: да се наложи избор на някой, който иначе няма да го направи. — Оглежда ме с арогантната прямота на млад възпитаник на Военното училище. Сигурен съм, че си припомня историята, която положително вече се е разчула, за това как съм отказал да сътруднича на служител от Трети отдел. Мисля, че знам как изглеждам в неговите очи: дребен административен служител, затънал от години наред в това загубено място, възприел ленивия начин на живот на местните хора, старомоден в идеите си, готов да рискува сигурността на Империята в името на някакъв импровизиран съмнителен мир.

Той се накланя към мен и ме гледа почтително като недоумяващо момче; все повече се убеждавам, че се забавлява с мен.

— Кажете ми, сър, под строга тайна, от какво са недоволни тези варвари? Какво искат от нас?

Трябва да съм предпазлив, но не съм. Трябва да се прозина, да отбягна въпроса му и така да приключа вечерта; но усещам, че се готвя да лапна въдицата. (Кога ще се науча да премълчавам истината?)

— Искат да се сложи край на заселването по техните земи. Искат най-сетне да си получат обратно земята. Искат да се движат свободно със стадата си от пасище на пасище, както са правили някога. — Все още не е късно да прекратя лекцията. Но гласът ми повишава тон и аз се поддавам неохотно на опияняващия ме гняв. — Няма да говоря за неотдавнашните нападения срещу тях, съвсем неоправдани, последвани от действия на безсмислена жестокост, защото сигурността на Империята била изложена на риск — така поне ми казаха. Ще трябва да минат години, за да се възстановят щетите, нанесени през тези няколко дни. Но да оставим това настрана, по-добре да ви разкажа кое ме потиска като административен служител дори и в мирно време, когато отношенията по границата са спокойни. Нали знаете, че веднъж в годината номадите идват тук да търгуват. Е, добре: идете на която и да е пазарска сергия и вижте на кого мерят по-малко, отколкото трябва, кого мамат, кого ругаят и тормозят. Вижте кой е принуден да оставя жените си у дома от страх, че войниците може да ги закачат. Вижте кой лежи пиян в калта и кой подритва пияния. И аз като съдия трябва да се боря вече двадесет години с това презрение към варварите, презрение, което изпитват и най-простите коняри и селяни. Как се изкоренява презрението, особено когато основанията за него се изчерпват с разликите в правилата за хранене и формата на клепачите? Да ви кажа ли за какво мечтая понякога? Мечтая тези варвари да се вдигнат и да ни дадат добър урок, та да се научим да ги уважаваме. Ние тук си мислим, че тази страна е наша, част от Империята ни — наш военен пост, наше селище, наш пазарен център. Но онези хора, варварите, съвсем не си мислят така. Ние сме тук повече от сто години, разработихме пустинни земи, създадохме напоителни системи, засяхме нивите, построихме солидни къщи и издигнахме стена около града, но те все още гледат на нас като на гости, на временно пребиваващи. Има сред тях стари хора, които помнят какво са разказвали родителите им за някогашния оазис: сенчесто място на брега на езерото с много трева дори и през зимата. Така си говорят за оазиса, а може би и така го виждат, все едно че земята изобщо не е била разкопавана, все едно че нито една тухла не е сложена. Те не се и съмняват, че един ден ние ще

натоварим каруците си и ще заминем за там, откъдето сме дошли, че нашите къщи ще се превърнат в свърталища на мишки и гущери, че техният добитък ще пасе по нивите, които сме засели. Усмивхвате се? Да ви кажа ли нещо? Всяка година водата в езерото става по-солена. Обяснението е просто, но в случая няма значение. Варварите знаят това и си казват: „Търпение, един ден техните посеви ще започнат да линеят от солта, те няма да могат да се изхранват и ще трябва да си идат.“ Това си мислят. Мислят си, че ще ни надживеят.

— Но ние няма да си идем — казва тихо младият мъж.

— Сигурен ли сте?

— Няма да си идем, следователно те грешат. Дори и да се наложи да снабдяваме селището под конвой, пак няма да си идем. Защото тези гранични селища са предните защитни позиции на Империята. Колкото по-скоро варварите разберат това, толкова по-добре.

Въпреки предразполагащата му външност мисленето му е сковано, а това, изглежда, се дължи на военното образование. Въздишам. Нищо не постигнах с приказките си. Без съмнение най-сериозното му подозрение се потвърждава: аз съм ненадежден и старомоден. А и дали наистина вярвам във всичко, което казвам? Наистина ли мечтая варварите да наложат своя начин на живот: да възтържествуват интелектуалната апатия, немарливостта, равнодушието към болестите и смъртта? Ако изчезнем от лицето на земята, дали варварите ще правят разкопки на онова, което е останало от нас? Дали ще запазят като музейни експонати нашите архивни списъци от преброяването на населението или счетоводните книги за търговията ни със зърнени храни, дали ще се заемат да разчетат ръкописите на нашите любовни писма? А може би негодуванието ми срещу поетия от Империята курс не е нищо друго, освен раздражителността на един стар човек, който не иска да си разваля спокойствието, защото му остава съвсем малко служба на границата. Опитвам се да насоча разговора към по-подходящи теми, заговарям за коне, за лов, за времето; но вече е късно, приятелят ми иска да си тръгва и аз трябва да уредя сметката за хубаво прекараната вечер.

Децата отново играят на снега. Сред тях, обърната с гръб към мен, е забулената фигура на момичето. На моменти, когато си проправям път към нея, тя изчезва от погледа ми зад завесата от падащия сняг. Краката ми затъват толкова дълбоко, че едва ги повдигам. Никога досега в сънищата ми не е валял толкова много сняг.

Придвижвам се с усилие към децата, които спират да играят и ме гледат. Те обръщат към мен сериозните си, осветени от снега лица, а от устата им излизат бели облачета пара. Вървя към момичето и се опитвам да се усмихна и да ги докосна, но лицето ми е замръзнало, на него не се появява усмивка, устата ми сякаш е покрита с ледена кора. Вдигам ръка, за да я отстраня, но откривам, че ръката ми е в дебела ръкавица, а вътре пръстите са замръзнали. Докосвам лицето си и не усещам нищо. Проправям си тромаво път към децата.

Сега вече виждам какво прави момичето — строи укрепление от сняг, строи ограден със стена град и аз разпознавам всичките му подробности: наъбените стени с четирите наблюдателници, портала с къщичката на пазача до него, улиците и къщите, големия площад със сградите на казармата в единия ъгъл. А ето го и мястото, където съм застанал! Но площадът е празен, целият град е бял, безмълвен и празен. Соча с ръка центъра на площада. Искам да кажа: „Тук трябва да има хора!“ Но от устата ми не излиза никакъв звук, а езикът ми е като замръзнала риба. Ала тя откликва. Изправя се на колене и обръща към мен закритото си с качулка лице. В този миг се страхувам, че ще изпитам разочарование, че лицето, което ще се открие пред мен, ще бъде плоско, мазно като вътрешен орган, неспособен да издържи на светлина. Но не, тя си е тя, такава, каквато никога не съм я виждал — усмихнато дете с искрящи на светлината зъби и лъчезарен поглед на лъскавите черни очи. „Ето значи какво е трябвало да видя!“, казвам си аз. Искам да кажа нещо с грубата си замръзнала мутра. Искам да я питам: „Как можеш да работиш толкова прецизно, когато ръцете ти са в ръкавици?“ Тя се усмихва мило на моето мънкане. После отново се заема да строи снежното си укрепление.

Събуждам се измръзнал и схванат. Остава още един час, докато се съмне, огънят е угаснал, темето ми е изтръпнало от студ. Момичето до мен спи, свито на топка. Ставам от леглото и загърнат с наметалото си, започвам да паля огъня.

Сънят сякаш е пуснал корени. Нощ след нощ се връщам на пустинния заснежен площад, вървя дълго и уморително към фигурата в центъра на площада и всеки път се убеждавам, че в града, който тя строи, няма живот.

Питам момичето за сестрите й. Имала две сестри, по-малката според нея била „много хубава, но вятърничава“.

— Не искаш ли да видиш пак сестрите си? — питам аз. Нетактичният въпрос прозвучава нелепо. И двамата се усмихваме.

— Разбира се, че искам — казва тя.

Разпитвам я също така какво е правила след освобождаването й от затвора, когато без мое знание е живяла в този град, в който аз раздавам правосъдие.

— Хората бяха любезни, когато разбраха, че другите са ме оставили. Известно време спях в хотела, докато краката ми се пооправят. Един мъж се грижеше за мен. Сега го няма. Имаше коне.

Споменава също и за мъжа, който й е дал ботушите, които носеше, когато я видях за пръв път. Разпитвам я и за други мъже.

— Да, имаше и други мъже. Нямах избор. Иначе не можеше.

След този разговор отношенията с обикновените войници стават по-напрегнати. Сутрин, като излизам от жилището си и тръгвам към съда, виждам, че са свикали военна проверка. Сигурен съм, че сред мъжете, застанали мирно, оставили снаряжението си в краката, има и такива, които са спали с момичето. Съвсем не си въобразявам, че те се смеят зад гърба ми. Точно обратното — никога не съм ги виждал да понасят така стоически ледения вятър, който беснее из двора. Никога не са се държали по-почтително. Знам, че ако можеха, щяха да ми кажат, че всички те са мъже и че всеки мъж може да си загуби ума по една жена. Въпреки това вечер гледам да се прибирам по-късно вкъщи, за да избягна опашката от войници пред вратата на кухнята.

Получават се новини за двамата дезертъори на лейтенанта. Един ловец ги намерил под някакъв несигурен заслон, недалеч от пътя, на петдесетина километра оттук. Макар че лейтенантът е склонен да ги остави там („Петдесет километра дотам и още толкова обратно в това време: да бием такъв път заради хора, които вече не са хора?“), убеждавам го да изпрати на мястото група войници.

— Трябва да ги погребем — казвам аз. — Така ще се повдигне настроението на другарите им. Да не си мислят, че и те може да умрат

в пустинята и да лежат там забравени. Трябва да направим всичко възможно да разсеем страха им, че един ден ще си отидат от тази красива земя. В края на краищата ние сме тези, които ги излагаме на опасности.

И така групата тръгва, а два дни по-късно се връща със сгърчените, вкочанени трупове в една каруца. Продължавам да се чудя как може хората да дезертират на стотици километри от дома си и на един ден път до мястото, където има храна и топлина, но не търся отговор на този въпрос. Стоя край гроба сред скованото от лед гробище, докато се извършват последните церемонии; оцелелите другари на покойниците наблюдават гологлави, а аз си повтарям, че настоявам да се отдаде почит на мъртвите, за да покажа на младите хора, че смъртта не е унищожаване, че ние продължаваме да съществуваме чрез следите, оставени в паметта на онези, които сме познавали. Но дали наистина устройвам церемонията само заради тях? Не искам ли да успокоя сам себе си? Поемам неприятното задължение да пиша на родителите и да им съобщя за сполетялото ги нещастие. „На възрастен човек това му приляга повече“, казвам аз.

— Не искаш ли нещо друго? — пита тя.

Кракът ѝ почива в скута ми. Аз съм разсеян, унесен в ритъма на разтриването и масажирането на подпухналия глезен. Въпросът ѝ ме сварва неподготвен. Тя говори за първи път толкова открито. Свивам рамене, усмихвам се, опитвам се да се пренеса отново в онзи унес, който е близък до съня, и не ми се иска да ме отклоняват от това състояние.

Кракът се раздвижва в ръката ми, оживява, притиска се леко в слабините ми. Отварям очи и виждам голото златисто тяло на леглото. Тя лежи, отпуснала глава на рамото си, и ме наблюдава по онзи особен начин, с който вече съм свикнал, разкривайки стегнатите си гърди и гладкия си корем, преливаща от здраве като младо животно. Пръстите на краката ѝ продължават да опипват, но не намират никаква отзивчивост от страна на този отпуснат стар господин, коленичил пред нея в лилавия си халат.

— Друг път — казвам аз и езикът ми се заплита глупаво, докато изрича думите. Знам, че казвам лъжа, но я повтарям: — Може би друг път. — След това отмествам крака ѝ и се изтягам до нея. — Старите мъже не могат да се оправдават като младите момичета. — Шегата е

плоска, лошо скроена и тя не я разбира. Разтваря халата ми и започва да ме прегръща. След малко отблъсквам ръката ѝ.

— Ти ходиш при други момичета. Мислиш, че не знам ли? — прошепва тя.

С решителен жест ѝ показвам, че трябва да мълчи.

— И към тях ли така се отнасяш? — шепне тя и се разридава.

Макар че сърцето ми се къса, нищо не мога да направя. Но колко унижително е това за нея! Не може дори да излезе от жилището ми, без да залита и да опипва всичко, докато се облича. И сега, както и преди, тя е затворник. Потупвам я по ръката и затъвам още по-дълбоко в мрачни размисли.

За последен път спим в едно легло. Премествам походното легло в гостната и се настанявам там. Физическата близост между нас е приключена.

— Засега — казвам аз. — Докато свърши зимата. Така е по-добре.

Тя приема извинението, без да продума. Вечер, като се върна у дома, тя ми носи чая и коленичила, ми го сервира. После се връща в кухнята. Едни час по-късно я чувам да потропва с тояжките си по стълбите след момичето, което носи вечерята. Ядем заедно. След това се оттеглям в кабинета си или излизам, за да подновя изоставените светски контакти: играя шах с приятели в техните домове или карти с офицерите в хотела. Един-два пъти се качвам на горния етаж, но с чувство на вина и то разваля удоволствието. Когато се връщам, момичето е заспало и трябва да стъпвам на пръсти като провинил се съпруг.

Тя приема промяната, без да се оплаква. Казвам си, че варварите сигурно възпитават децата си в подчинение. Но какво знам аз за възпитанието на варварите? Това, което наричам подчинение, е може би безразличие? Какво значение има за една просякиня, останала без баща, дали спя сам, щом като тя има покрив над главата си, и храна в стомаха си? Досега се ласкаех, че не може да не ме възприема като мъж, обладан от страст, колкото и извратена и неясна да е тази страст, че в сдържаното мълчание, което запълва нашето общуване, тя не може да не усеща прикования ми в нея поглед, тежък колкото собственото ми тяло. Предпочитам да не се замислям възможно ли е варварите да учат дъщерите си да не се съобразяват с мъжките

прищевки, включително и с това да бъдат пренебрегвани, а да приемат любовната страст, било тя на коня или козата, на мъжа или жената, като прост факт от живота за постигането на най-ясната цел с най-ясните средства; така че обърканите действия на един възрастен чужденец, който прибира някакво момиче от улицата и го настанява в жилището си, за да може веднъж да ѝ целува краката, друг път да я насилва, после да я маже с екзотични мазила, след това да не я забелязва, един път да спи в прегръдките ѝ цяла нощ, друг път да спи мрачно сам — всичко това може да се приеме като доказателство за безсилие, нерешителност, отхвърляне на собствените желания. И макар че не съм престанал да я възприемам като едно осакатено, белязано, повредено тяло, тя може би вече е свикнала, сраснала се е с това непълноценно тяло, може би вече не се чувства осакатена, както котката не се чувства осакатена за това, че вместо пръсти има лапи. Няма да е лошо, ако погледна по-сериозно на тези неща. Колкото и посредствена да е според мен, тя може би също има основания да ме смята за посредствен.

III

Всяка сутрин във въздуха се усеща тежкото пърхане на криле — птиците долитат от юг и кръжат над езерото, преди да се спуснат сред разклоненията на солените блатата. В затихналия вятър нестройните звуци от тяхното дюдюкане, крякане, пискане и грачене достигат до нас като шума от някакъв съперничесък ни град във водата: диви гъски, диви патици, яребици, свирачки, примкари, фишове.

Пристигането на първите прелетни птици се предшества от новия топъл полъх на вятъра, от топенето на гладкия като огледало лед. Пролетта настъпва и скоро ще дойде време за сеитба.

А сега ловният сезон е в разгара си. Преди зазоряване групи мъже потеглят към езерото да разстилат мрежите си. Връщат се късно сутринта с богат улов: птици с превити вратове, вързани за краката, висят една до друга на прътове или са наблъскани живи в дървени клетки, където крещят възмутено и се тъпчат една друга, понякога в компанията на поен лебед, голям и безмълвен, свил се сред тях. Природата е щедра: през следващите няколко седмици всички ще похапнат добре.

Преди да замина, трябва да съставя два документа. Първият е адресиран до губернатора на провинцията. „За да поправа някои щети, нанесени от нападенията на Трети отдел, и за да възстановя доброто разбирателство, съществувало досега, предприемам кратко посещение при варварите“, пиша аз. Подписвам се и слагам печат на писмото.

Все още не знам какво трябва да представлява вторият документ. Завещание? Мемоари? Изповед? Тридесетгодишна история на границата? Целия ден седя унесен на бюрото си и се вирам в празния бял лист, очаквайки думите да се появят сами. Вторият ден минава по същия начин. На третия се предавам, слагам листа в чекмеджето и се приготвям за път. Щом един мъж не знае какво да прави с жена в леглото си, изглежда, не знае и какво да напише.

Избрал съм трима души за придружители. Двамата са млади новобранци, придадени временно на служба при мен. Третият, по-

възрастен мъж, родом от тези краища, е ловец и търговец на коне, чиято заплата ще плащам от собствения си джоб. Извиквам ги в деня, преди да потеглим.

— Знам, че този сезон не е подходящ за пътуване — казвам им аз. — Времето е рисковано, зимата си отива, а пролетта още не е дошла. Но ако чакаме, номадите ще тръгнат да се местят и няма да ги намерим. — Те не задават никакви въпроси.

На момичето казвам само това:

— Ще те заведа при твоите хора или ще те оставя някъде близо до тях, ако вече са се разпръснали.

Тя не показва по никакъв начин, че се радва. Оставям ѝ дебелата кожа, която съм ѝ купил за пътуването, заешката шапка, избродирана според местната мода, нови ботуши и ръкавици.

Сега, когато вече съм си поставил определена задача, спя спокойно и дори долавям у себе си нещо, подобно на щастие.

Тръгваме на трети март, съпроводжани през вратите на града към езерото от жалка тълпа деца и кучета. Минаваме язовирната стена и се отклоняваме от пътя край реката по пътеката вдясно, използвана само от ловци на животни и на птици, изпращачите ни оредяват, докато накрая само две упорити момчета подтичват след нас — всяко е решило да издържи повече от другото.

Слънцето е изгряло, но не топли. Вятърът духа от езерото срещу нас и насълзява очите ни. Един след друг се отдалечаваме от оградения със стени град, от голите нивя и най-накрая от задъханите момчета — четирима мъже и една жена, четири товарни коня, които обръщат гръб на вятъра и трябва да ги теглим напред.

Планът ми е да вървим по тази пътека, докато заобиколим езерото и излезем на юг, после да поемем на североизток през пустинята към равнинните пасища, където северните помади прекарват зимата. По този път се минава рядко — когато се преселват със стадата си, номадите следват коритото на старата пресъхнала река, която прави широк завой на югоизток. Така обаче маршрутът се скъсява от шест седмици на една или две. Аз самият никога не съм минавал по този път.

Първите три дни се придвижваме мъчително на юг и после на изток. Отдясно се простира равнина с разядени от вятъра глинести склонове, които в далечината се сливат с плътни облаци от червен

прах, а след това изчезват в жълтото мъгляво небе. Отляво са равните блатата с тръстикови пояси и езерото, чиято ледена покривка в средата не се е разтопила. Вятърът духа над ледовете и смразява дъха ни, така че вместо да яздим, трябва често да изминаваме дълги разстояния, като крачим на завет до конете. Момичето увива един шал около лицето си и приведено на седлото, следва сляпо водача си.

Два от конете са натоварени с дърва за горене, но трябва да ги пазим за пустинята. В пясъчните преспи откриваме полузарит тамарикс, чиито храсти образуват цяла могила; насичаме го за подпалки. През останалото време трябва да се задоволяваме със снопове сухи тръстики. Момичето и аз спим един до друг в една палатка, увити в кожи, за да се пазим от студа.

През първите дни от пътуването се храним добре. Взели сме осолено месо, брашно, фасул, сушени плодове, а можем, освен това да убиваме диви птици. Но трябва да пестим водата. Водата в плитките южни разклонения на блатата е много солена и не може да се пие. Налага се един от мъжете да нагази до глезените на двадесет-тридесет крачки навътре, за да напълни меховете с вода или по-точно да начупи буци лед. Но дори и разтопеният лед е толкова горчив и солен, че може да се пие само със силен червен чай. Всяка година езерото става все по-солено, защото реката подкопава бреговете му и излива в него сол и стипца. Тъй като езерото е затворено, съдържанието на минерали във водата му непрекъснато се увеличава, особено в южната част, където през определени сезони цели водни площи се оказват изолирани от пясъчни наноси. След прииждането на реката през лятото рибарите намират в плитчините изплували на повърхността шарани. Разправят, че костурът вече е изчезнал. Какво ще стане с града, ако езерото се превърне в мъртво море?

След като един ден пием солен чай, всички, с изключение на момичето, ни хваща диария. Аз я понасям най-тежко. Много ми е унизително, че трябва често да спирам, да се събличам и обличам със замръзнали пръсти, прикрит зад коня, докато другите чакат. Опитвам се да пия колкото се може по-малко, до такава степен, че както яздя, започват да ми се привиждат разни неща: кладенец, а до него пълно буре с вода, която се плиска от черпака, или чист сняг. Нередовното ходене на лов за животни и птици и безразборните любовни похождения — тези упражнения по мъжественост — са прикривали

слабостта на тялото ми. След дългите преходи костите ме болят, а вечер съм толкова уморен, че нямам апетит. Но продължавам да се влача, докато накрая не мога да местя краката си; тогава се изкатервам на седлото, загръщам се с наметалото и давам знак на един от мъжете да върви напред и да следи пътеката. Вятърът не отслабва. Фучи срещу нас откъм заледеното езеро, духа във всички посоки и забулва небето с облаци червен прах. От прахта спасение няма: тя прониква в дрехите ми, напластява се по кожата, прониква в багажа. Ядем с обложени езици, плюем често и зъбите ни скърцат. Дишаме не въздух, а прах. Движим се в прахта както рибите във водата.

Момичето не се оплаква. Храни се добре, не се разболява, спи спокойно по цяла нощ, свита на топка, а времето е толкова студено, че аз бих прегърнал и куче, за да се стопля. Язди цял ден, без да издаде звук. Веднъж поглеждам към нея и виждам, че язди и спи, а лицето ѝ е спокойно като на бебе.

На третия ден бреговата ивица на блатистата местност започва да се извива на север и ние разбираме, че сме заобиколили езерото. Разпъваме рано палатките и докато е светло, събираме всяка тресчица, която ни попадне, а конете пасат за последен път оскъдната блатна трева. На четвъртия ден призори навлизаме в дъното на някогашното езеро, което се простира на още шестдесет километра отвъд блатата.

По-печална гледка не съм виждал. Нищо не расте по дъното на това солено езеро, което на места ту пропада, ту се издига в назъбени кристалинни шестоъгълници, широки една стъпка. А освен това ни дебнат опасности: вървим по необикновено гладка площ и изведнъж предният кон пропада под тънката повърхност и потъва до гърдите в мръсна зелена тиня, а мъжът, който го води, остава за миг като втрещен, без да знае какво да прави, и също потъва. Мъчим се да ги издърпаме, но солената покривка се троши под копитата на съпротивяващия се кон, дупката става все по-голяма и отвсякъде се носи отблъскваща възсолена миризма. Сега осъзнаваме, че езерото не е останало зад гърба ни, а се простира тук под нас, понякога под дебела покривка, понякога под тънка корица трошлива сол. Кой знае кога слънцето е огряло за последен път тези мъртви води? Запалваме огън върху по-устойчив терен, за да може зъзнелият нещастник да се сгрее и да изсуши дрехите си. Той клати глава:

— Винаги са ми казвали да се пазя от зелените петна, но досега такова нещо не бях виждал.

Той е нашият водач, единственият сред нас, който е бил на изток от езерото. Подкарваме конете още по-припряно — бързае да излезем от мъртвото езеро, страхуваме се да не ни погълне тази течност, постудена от леда, неорганична, подземна, безвъздушна. Яздим срещу вятъра с наведени глави, с издути като балони кожуси, проправяме си път през нащърбените кристали сол, заобикаляйки гладките повърхности. През облаците прах, които се носят царствено по цялото небе, слънцето хвърля оранжева светлина, но изобщо не топли. Щом падне мрак, забиваме коловите на палатките в цепнатините на твърдите като скала буци сол; изгаряме дървата за огън с разточителна скорост и се молим като моряци скоро да излезем на суша.

На петия ден дъното на езерото остава зад гърба ни, преминаваме през ивица от гладки кристали сол и скоро започваме да усещаме под краката си пясък и камъни. Всички се окуражават, дори и конете, които по време на прехода през соленото езеро са получили само няколко шепи ленено семе и една кофа възсолена вода. Тяхното състояние видимо се влошава.

Що се отнася до мъжете, те не се оплакват. Прясното месо е на привършване, но има осолено месо, сушен фасул, много брашно и чай, а по пътя срещаме животни и птици. При всяка почивка запарване чай и печем малки питки, много вкусни за гладни хора. Мъжете готвят: понеже се смущават от девойката и не им е ясно каква роля играе тя и по-точно защо я водим при варварите, те почти не разговарят с нея, избягват да я гледат и изобщо не я молят да им помага в готвенето. Аз не изисквам нищо от нея, надявам се, че стеснението ще изчезне по време на пътуването. Избрах тези мъже, защото са издръжливи, честни и изпълнителни. Следват ме при тежките условия, без да му мислят много, макар че сега внушителните лъскави униформи, с които двамата млади войници минаха през вратите на града, са скатани във вързопи и качени на конете, а ножниците им са пълни с пясък.

Постепенно пясъците се оформят в дюни. Напредваме бавно, защото се изкачваме и слизаем с мъка по дюните. Това е възможно най-тежкият терен за конете, които едвам се придвижват с по няколко сантиметра, копитата им затъват дълбоко в пясъка. Поглеждам водача, но той само свива рамене:

— Чакат ни километри път, трябва да го извървим, друг начин няма.

Заставам на една дюна, слагам ръка над очите си и се вирам напред, но освен пясъчна вихрушка не виждам нищо друго.

Тази вечер един от товарните коне отказва да яде. На сутринта отказва да стане въпреки жестокия бой с камшик. Разпределяме отново товарите и захвърляме част от дървата за горене. Оставам, другите тръгват. Мога да се закълна, че животното знае какво го очаква. При вида на ножа очите му се обръщат. Когато кръвта шурва от врата му, то успява да излази от пясъка, пристъпва несигурно една-две крачки по посока на вятъра и пада. Чувал съм, че при крайна нужда варварите запазват кръвта на конете си. А ние дали няма да съжаляваме за разточително пропиляната кръв в пясъка?

На седмия ден, когато най-послед дюните остават зад нас, различаваме сред еднообразния сиво-кафяв пуст пейзаж една тъмносива ивица. След известно време виждаме, че тя се простира с километри на изток и на запад. Забелязваме дори черните очертания на изсъхнали дървета. Водачът ни казва, че имаме късмет: непременно ще намерим вода.

Попаднали сме на дъното на някогашна лагуна. На мястото на бреговете са останали само мъртви тръстики — призрачнобели и чупливи при най-леко докосване. Дърветата са тополи, също така отдавна мъртви. Изсъхнали са преди много години, когато подземната вода се е оттеглила толкова надълбоко, че корените им не са могли да стигнат до нея.

Разтоварваме конете и започваме да копаем: На седемдесет сантиметра стигаме до тежка синя глина. Под нея има пясък, после друг слой глина, видимо лепкава. На дълбочина два метра сърцето ми вече бие силно, ушите ми пищят и трябва да се откажа да обръщам земята с лопатата. Тримата мъже продължават да се трудят и хвърлят меката пръст в брезентово платнище, завързано в краищата. На три метра дълбочина около краката им започва да се събира вода. Тя е сладка, без следа от сол и ние се усмихваме щастливо един на друг; но се оттича много бавно и трябва непрекъснато да копаем, тъй като стените на дупката хлътват. Едва късно следобед можем да изхвърлим последните остатъци от възсолената езерна вода и да напълним

меховете. Почти се е стъмнило, когато накланяме голямата бъчва над нашия кладенец и пускаме конете да пият.

И тъй като сега има в изобилие дърва за горене, мъжете изравят в глината две огнища едно до друго и запалват буен огън, за да изсушат глината. Когато огънят стихва, те разравят въглените и се залавят да пекат хляб. Момичето стои право и ги наблюдава, подпряно на двете тояжки, към които съм привързал по един дървен кръг, за да не затъват в пясъка. В тази спокойна и приятна приятелска атмосфера след успешен ден и предстояща почивка се завързва разговор. Шегувайки се с нея, мъжете правят първата стъпка към установяване на приятелски отношения:

— Ела, седни при нас и опитай мъжкия хляб!

Тя им се усмихва и навирва брадичка с жест, който може би само аз разбирам, че означава усилие да ги види. После се намества предпазливо до тях, за да се сгрее на жаравата от огнището.

Сядам по-далеч, на завет пред палатката, до мен блещука газената лампа; отбелязвам изминалия ден в дневника, но в същото време слушам. Закачките продължават да се разменят на пограничния диалект и тя никак не се затруднява да намира най-точните думи. Изненадан съм от лекотата, с която говори, от бързите ѝ реакции, от спокойствието ѝ. Усещам, че дори изпитвам гордост: значи тя не е просто любовница на един стар мъж, а остроумна, привлекателна млада жена! Може би ако от самото начало се бях научил да говоря на това безгрижно, шеговито наречие, отношенията ни щяха да бъдат по-близки. Но като последен глупак, вместо да ѝ осигуря приятно прекарване на времето, аз я потисках с мрачни мисли. Вярно е, че светът трябва да принадлежи и на певците, и на танцьорите! А сега колко напразни мъки, безсмислена меланхолия и закъснели угризения! Угасвам лампата, седя, подпрял брадичка с юмрука си, гледам към огъня и слушам как стомахът ми къркори.

Спя като човек, доведен до крайно изтощение. Едва-едва се разсънвам, когато тя повдига края на огромната мечешка кожа и се намества до мен. „На всяко дете му става студено нощем“ — така си мисля в това объркано състояние и като притеглям главата ѝ към рамото си, задрямвам. Може би известно време спя дълбоко. След

това, вече съвсем буден, усещам търсещата ѝ ръка под дрехите си и езика ѝ, който ближе ухото ми. Разтърсва ме радостна тръпка, прозявам се, протягам се и се усмихвам в тъмнината. Ръката ѝ намира каквото търси. „Какво от това, мисля си аз. Какво от това, ако загинем някъде на края на света? Поне да не умрем измъчени и нещастни!“ Под ризата тя е гола. Обръщам се към нея и я вземам в обятията си; тялото ѝ е топло, отпуснато, готово за мен; този миг заличава петте месеца на безсмислени колебания и аз се отпускам в приятна сладостна забрава.

Когато се събуждам, главата ми е толкова празна, че ме обзема ужас. Трябва съзнателно да направя усилие да разбера къде се намирам във времето и пространството: в легло, в палатка, през нощта, в един свят с тяло, което сочи на запад и на изток. Макар че съм се проснал върху нея, тежък като умрял вол, момичето спи, отпуснало ръце на гърба ми. Отмествам се от нея, оправям завивката и се опитвам да събера мислите си. Нито за миг не си представям, че утре мога да вдигна лагера, да се върна обратно в оазиса и да заживея в слънчевата съдийска вила с млада булка, да спя спокойно до нея, да стана баща на децата ѝ и да гледам как сезоните се сменят. Не ме плаши мисълта, че ако не беше прекарала вечерта около лагерния огън в компанията на младите мъже, тя може би нямаше да има никаква нужда от мен. Може би истината е, че докато съм я притискал в обятията си, тя е прегръщала някой от тях. Ослушвам се внимателно как тази мисъл отеква в мен, но не мога да доловя никакви особени удари на сърцето, които да ми покажат, че се чувствам уязвен. Тя спи; ръката ми се плъзва по гладкия корем, гали бедрата ѝ. Свършено е и аз съм доволен. В същото време готов съм да повярвам, че това нямаше да се случи, ако не се разделяхме след няколко дни. Нито пък, ако трябва да бъда откровен, удоволствието, което изпитвам от нея, удоволствието, чиито последни тръпки все още усещам по дланта си, е толкова голямо. Сега, като я докосвам, сърцето ми не бие по-силно отпреди, нито кръвта ми се разпалва повече. Аз съм с нея не заради омайната любов, която тя обещава или дарява, а поради други причини, които са все така неясни. Само в едно нещо съм сигурен — в леглото сред тъмнината белезите, оставени по нея от инквизиторите — счупените крака, полуслепите очи, — се забравят лесно. Да не би тогава да искам тази жена в цялостния ѝ вид, да не би удоволствието ми от нея да остава

половинчато, защото белезите ѝ не са заличени и тя не е възстановила същността си; а да не би (не съм глупак, та да премълчавам тези неща) точно белезите да ме привличат към нея, но за съжаление недостатъчно силно? Твърде много ли искам, или твърде малко: нея ли искам, или следите от една история, останали по тялото ѝ? Дълго време лежа и се вирам в непрогледния мрак, макар и да знам, че протегна ли ръка, ще докосна покрива на палатката. Както и да си обяснявам произхода на своите страсти — мислено или гласно, колкото и противоречиво да звучат обясненията, нищо не може да ме разстрои. „Сигурно съм уморен, си мисля. Или може би онова, което изричаме, звучи фалшиво.“ Устните ми се движат и беззвучно нареждат и пренареждат думите. „А може би само неизречените неща трябва да се изживеят.“ Претеглям в ума си това последно съждение и не забелязвам у себе си склонност нито да го приема, нито да го отхвърля. Думите стават все по-неразбираеми; скоро загубват напълно значението си. Въздишам в края на дълъг ден, в средата на дълга нощ. После се обръщам към момичето, прегръщам го, притеглям го плътно към себе си. Тя мърка в съня си и аз скоро се присъединявам към нея.

На осмия ден почиваме, защото конете са наистина в жалко състояние. Дъвчат гладно сухите влакна на мъртвите тръстикови стебла. Коремите им се подуват и те изпускат шумно газове. Дали сме им последното ленено семе и дори малко от нашия хляб. Ако до един-два дни не намерим паша, ще загинат.

Оставяме кладенеца и купчината пръст, която сме изкопали, за да продължим на север. Всички, с изключение на момичето, вървим пеша. Захвърлили сме вещите, от които можем да се лишим, за да облекчим конете; но тъй като не можем да издържим без огън, те трябва да мъкнат обемисти наръчи дърва.

— Кога ще видим планините? — питам нашия водач.

— След ден-два. Трудно е да се каже. Не съм пътувал по тези места досега. — Той е ходил на лов по източния бряг на езерото и периферията на пустинята, без да му се е налагало да минава през нея. Изчаквам, като му давам възможност да изкаже мислите си, но той

изглежда невъзмутим, не вярва, че ни грози опасност. — Може би след два дни ще видим планините и след още един ден път ще стигнем до тях. — Присвива очи и се вира в кафявата мараня, забулила хоризонта. Не пита какво ще правим, когато стигнем планините.

Стигаме до края на равната камениста пустош, изкачваме една верига от скалисти хълмове и излизаме на ниско плато, покрито с изсъхнала зимна трева. Конете я пасат настървено. Гледаме ги с облекчение как ядат.

През нощта се стряскам и събуждам, обзет от мрачно предчувствие за беда. Момичето се надига до мен.

— Какво има? — пита тя.

— Слушай. Вятърът е спрял.

С боси крака, увита в кожата, тя изпълзва след мен от палатката. Навън вали мек сняг. Под мъглявата пълна луна земята е цялата бяла. Помагам ѝ да се изправи и я придържам, вирам се в празното пространство, откъдето падат снежинките сред осезаемата тишина — нали цяла седмица вятърът свири непрестанно в ушите ни. Мъжете от втората палатка идват при нас. Усмиваме се глупаво един на друг.

— Пролетен сняг, последният сняг за годината — казвам аз. Те кимат. Един кон до нас, който изтърсва снега от гърба си, ни стряска.

Сред топлината на заснежената палатка искам отново да я любя. Тя е пасивна, примирява се с мен. Отначало съм сигурен, че моментът е подходящ; прегръщам я с чувство на най-дълбоко удоволствие и гордост, които съм изпитвал в живота си; но скоро сякаш загубвам връзка с нея и страстта замира постепенно и напразно. Явно интуицията ми е била погрешна. Въпреки това в сърцето ми продължава да тупти обичта към това момиче, което заспива толкова бързо, отпуснало глава на рамото ми. Нищо, ще има друг случай, а ако не, няма да съжалявам.

Един глас вика през цепнатината на палатката:

— Господине, събудете се!

Съзнавам замаяно, че съм се успал. Това е заради тишината, си мисля: сякаш ни е упоила.

Измъквам се от палатката и излизам на светло.

— Вижте, господине! — казва мъжът, който ме събуди, и сочи към североизток. — Задава се лошо време!

Срещу нас над заснежената равнина се носи гигантска черна вълна. Все още е на километри далеч, но явно поглъща цялата земя по пътя си. Гребенът ѝ се губи в навъсените облаци.

— Буря! — изкрещявам аз. Никога не съм виждал толкова ужасяващо нещо. Мъжете бързат да приберат палатката си. — Доведете конете, завържете ги за колове тук по средата! — Вече усещаме първите пориви на вятъра, започва снежна виелица.

Момичето стои до мен, подпряно на тояжките.

— Можеш ли да видиш? — питам аз. Тя се взира, при което лицето ѝ се разкривява и кима. Мъжете започват да събират втората палатка. — Излиза, че снегът е лоша поличба! — Тя не отговаря. Знам, че трябва да помагам, но не мога да откъсна очите си от огромната черна стена, която връхлита към нас със скоростта на галопиращ кон. Вятърът се надига и ние се олюляваме на краката си; отново чуваме познатото ечене.

Размърдвам се, пляскам с ръце и крещя:

— Бързо, бързо! — Единият от мъжете е коленичил и сгъва палатките, навива мушамите, събира завивките; другите двама водят конете. — Сядай! — викам на момичето и се хвърлям да събирам багажа. Буреносната стена вече не е черна, а хаотична вихрушка, от пясък, сняг и прах. В следващия миг вятърът изведнъж се извисява със свистене, шапката ми отлита от главата и бурята ни помита. Нещо ме събаря по гръб: не е вятърът, а кон, откъснал се от въжето. Върти се объркано — ушите му залепнали за главата, а очите му сякаш ще изскочат. — Хванете го! — крещя аз. Но думите ми прозвучават като шепот, аз самият не мога да ги чуя. Конят изчезва пред очите ни като призрак. В същия миг палатката хвърква високо във въздуха. Хвърлям се върху навитите мушамы и ги притискам към земята, пъшкайки от гняв към себе си. След това пълзешком, повлякъл мушамите, се промъквам бавно към момичето. Все едно че пълзя срещу течаща вода. Очите ми, носът ми, устата ми са запушени вече с пясък, задъхвам се при дишане.

Момичето стои право, разперило ръце като криле над вратовете на двата коня. Изглежда, им говори: макар че очите им святкат, те не мърдат.

— Палатката ни я няма! — кресця в ухото ѝ и размахвам ръка към небето. Тя се обръща: под шапката лицето ѝ е увито с черен шал; дори очите ѝ са покрити. — Палатката я няма! — изкрещявам отново. Тя кима.

В продължение на пет часа, притиснати един до друг, се крием зад купчината дърва и зад конете, а вятърът ни шиба като с камшик и ни затрупва със сняг, лед, дъжд, пясък и ситен чакъл. Толкова е студено, че чак костите ни пукат. Хълбоците на конете, обърнати към вятъра, са заледени. Притиснати един към друг, хора и животни, взаимно се топлим, опитваме се да издържим.

По обяд вятърът спира внезапно, сякаш някъде са затворили врата. Ушите ни пищят сред необичайната тишина. Би трябвало да раздвижим вкочанените си крайници, да се изчистим, да натоварим конете, да направим каквото и да е, за да потече кръв във вените ни, но единственото ни желание е да полежим още малко в нашето гнездо. Зловеща летаргия! Гласът ми е рязък и груб:

— Хайде, момчета, давайте да товарим.

Преспите в пясъка показват къде е затрупан захвърленият ни багаж. Търсим загубената палатка по посока на отминалия вятър, но от нея няма никакви следи. Помагаме на изнемощелите коне да се изправят и ги натоварваме. Мразовитата буря не е нищо в сравнение със студа, който сега настъпва и ни обгръща като леден покров. Дъхът ни се превръща в скреж, зънем, макар че сме обути в ботуши. След три несигурни, клатушкащи се стъпки, предният кон се строполява на задните си крака. Изхвърляме дървата за горене, които носи, изправяме го с един прът, бием го с камшик. Проклинам се, и то не за първи път, че съм тръгнал на труден път с неопитен водач в коварно време.

Десети ден: въздухът е по-топъл, небето — по-ясно, вятърът — по-лек. Движим се бавно през равнинна земя, когато водачът ни започва да вика и да сочи с ръка. „Планините!“, помислям си аз и сърцето ми подскача. Но той не е видял планините. Точиците в далечината, към които сочи, са хора, хора на коне: какви други хора, ако не варварите! Обръщам се към момичето, чийто кон вода.

— Почти стигнахме — казвам. — Пред нас има хора, скоро ще разберем какви са.

Тягостното чувство от последните няколко дни изчезва. Минавам напред с ускорена крачка и насочвам групата към трите дребни фигури в далечината.

Половин час вървим към тях, докато осъзнаем, че разстоянието изобщо не се скъсява. „Не ги интересуваме“, си мисля аз и се чудя дали да не запалим огън. Но когато давам знак да спрем, трите точици като че ли също спират; тръгваме пак и те също тръгват. „Това да не би да са собствените ни отражения, да не би да е някаква светлинна илюзия?“, питам се аз. Не можем да извървим разстоянието до тях. Откога ли ни следят? А може би си мислят, че ние ги следим?

— Спрете, няма никакъв смисъл да ги гоним — казвам на мъжете. — Нека да видим дали ще искат да се срещнат само с един от нас. — Яхвам коня на момичето и се запътвам към непознатите. За известно време те като че ли остават неподвижни, наблюдават и чакат. После започват да се отдалечават и да блещукат като светлинки в мъглата от прах. Пришпорвам коня си, но той е твърде слаб и се движи само в тромав тръс. Отказвам се от преследването, слизам на земята и чакам другарите ми да ме настигнат.

За да пестим силите на конете, правим все по-кратки преходи. Този следобед изминаваме не повече от десет километра стабилен равен терен и се разполагаме на лагер; през цялото време тримата ездачи пред нас са в зрителното ни поле. Конете могат да пасат един час, стига да намерят някакви хилави шубраци; след това ги връзваме близо до палатката и оставяме един от мъжете на пост. Пада нощ, на мъглявото небе изгряват звезди. Обикаляме около лагерния огън, греем се на топлината му, търпим болките в уморените си крака и не изпитваме желание да се вмъкнем в единствената палатка. Втренчил поглед на север, мога да се закълна, че в далечината проблясва друг огън; но когато се опитвам да го покажа на останалите, нощта е станала вече непрогледно черна.

Тримата мъже предлагат да спят отвън и поред да дежурят. Трогват ме.

— След няколко дни, когато стане по-топло — отвърщам им аз. Спим на пресекулки — четири тела, притиснати едно до друго в палатка за двама; момичето е легнало скромно най-открая. Ставам преди изгрев и се вирам на север, когато розово-лилавите отблясъци на изгрева стават златисти, точиците отново се появяват сред пустата

равнина, но вече не са три, а осем, девет, десет или може би дванадесет.

Правя знаме от прът и бяла памучна риза и потеглям към неизвестните хора. Вятърът е спрял, въздухът е чист, яздя и броя. В подножието на хълма виждам дванадесет малки фигурки, а далеч зад тях неясните, призрачни очертания на сините планини. Наблюдавам движението на фигурите. Вървят една след друга и като мравки се изкачват по хълма. На върха спират. Вдига се прах и ги скрива от погледа ми, после те пак се появяват: дванадесет конници на хоризонта. Продължавам бавно напред, а бялото знаме се развява над рамото ми. Не свалям очи от хълма, но все пак пропускам момента, в който изчезват.

— Просто не трябва да им обръщаме внимание — казвам на хората си. Натоварваме отново багажа и продължаваме похода към планините. С всеки изминал ден товарите олекват, но сърцата ни се късат, защото трябва да подкарваме с камшик измършавелите животни.

Момичето кърви, навлязла е в определен период от месеца. Не може да прикрие това, не може да се усамоти, няма дори и един храст, зад който да се скрие. Разстроена е, мъжете също са разстроени. Такова е старото поверие: кръвотечението на жената значи нещастие — за посевите, за лова, за конете. Мъжете стават мрачни: искат тя да стои далеч от конете, което не е възможно, не искат да се докосва до храната им. Засрамена, тя се държи настрана и не се присъединява към нас дори за вечеря. След като се наяждам, вземам една паница фасул и тестени топчета и я занасям в палатката ѝ.

— Не трябва да ми носиш да ям — казва тя. — Аз не бива да стоя дори в палатката. Но няма къде да отида. — Момичето изобщо не оспорва уединението си.

— Не се притеснявай — казвам аз. Докосвам бузата ѝ с ръка, сядам за малко и я наблюдавам как яде.

Безсмислено е да настоявам мъжете да спят в палатката с нея. Те остават навън, поддържат огъня и се редуват да стоят на пост. На сутринта за тяхно успокоение извършвам с момичето кратко обредно очистение (защото аз също съм се омърсил, като съм спал в едно легло с нея): начертавам с пръчка линия в пясъка, прекрачваме я, после измивам нейните ръце и моите и като прекрачваме обратно линията, се връщаме в лагера.

— Утре сутринта ще трябва да направиш същото — шепне тя. За дванадесет дни сме станали по-близки, отколкото за няколко месеца, прекарани в едно жилище.

Стигаме предпланините. Далеч пред нас непознатите войници вървят бавно по криволичето русло на пресъхнал поток. Вече не се опитваме да ги настигнем. Разбираме, че те едновременно ни следят и ни водят. Тъй като земята става все по-скалиста, напредваме все по-бавно. Когато спрем за почивка или загубим от поглед непознатите конници зад завоите на потока, не се страхуваме, че те ще изчезнат.

И накрая, след много увещания, усилия, бутане и дърпане на конете изкачваме едно възвишение и изведнъж се озоваваме пред тях. Иззад скалите, от едно закътано дърво, се появяват повече от дванадесет мъже на рунтави кончета, с овчи кожуси и шапки с мургави, задебелили лица и с тесни очи — варвари от плът и кръв на родната си земя. Застанал съм достатъчно близко до тях, за да усетя миризмата им — миришат на конска пот, на пушек, на полуобработена кожа. Единият от тях насочва към гърдите ми мускет, висок колкото човешки бой, с двунога подпора, закрепена при дулото. Сърцето ми спира да бие, прошепвам „не“ и с преднамерено бавно движение пускам юздите на коня, който водя, и показвам празните си ръце. По същия начин обръщам гръб, хващам юздите и като се плъзгам и пързаям по сипея, повеждам коня тридесет крачки назад до подножието на склона, където другарите ми ме чакат.

Варварите стоят над нас и се открояват ярко на фона на небето. Освен биенето на сърцето ми, тежкото дишане на конете и стенанието на вятъра други звуци не се чуват. Преминали сме границите на Империята. На такова нещо не може да се гледа с леко око.

Помагам на момичето да слезе от коня и ѝ казвам:

— Слушай внимателно. Ще те изведе на хълма, за да говориш с тях. Вземи си тояжките, пръстта е ронлива, но друг път дотам няма. След като говориш с тях, можеш да решиш какво ще правиш. Ако искаш да тръгнеш с тях, ако те могат да те заведат при семейството ти, върви. Ако решиш да останеш с нас, можеш да се върнеш. Разбираш ли? Не те насилвам.

Тя кима. Много е нервна.

Прикрепям я с една ръка и ѝ помагам да изкачи чакълестия бряг. Варварите не помръдват. Преброявам трима мъже с дълги пушки.

Останалите носят познатите къси лъкове. Изкачваме се към върха, а те отстъпват леко назад.

— Можеш ли да ги видиш? — питам я задъхано.

— Не много добре — отвръща ми тя и обръща глава по особен и необясним начин.

— Сляпа: как е сляпа?

Казва ми думата и аз се обръщам към варварите:

— Сляпа — повтарям и докосвам клепачите си. Те не реагират. Пушката, подпряна между ушите на понито, все още е насочена към мен. Очите на собственика ѝ проблясват весело. Мълчанието продължава.

— Говори с тях — казвам ѝ аз. — Кажи им защо сме тук. Разкажи им историята си. Кажи им истината.

Тя ме поглежда изкосо и леко се усмихва.

— Наистина ли искаш да им кажа истината?

— Кажи им истината. Какво друго има за казване?

Усмивката не изчезва от устните ѝ. Тя клати глава и мълчи.

— Кажи им каквото искаш. Само че сега, след като те доведох, докъдето можах, искам да ти предложи много ясно да се върнеш в града с мен. По твое собствено желание. — Хващам я здраво за ръката. — Разбираш ли ме? Това е моето желание.

— Защо? — Думите се отронват от устните ѝ като съдбоносен въпрос. Тя знае, че този въпрос ме обърква, че ме е обърква от самото начало. Човекът с пушката се приближава бавно и застава почти над нас. Тя поклаща глава. — Не. Не искам да се върна в онзи град.

Смъквам се по хълма.

— Запалете огън и сварете чай, ще останем тук — казвам на мъжете. До мен достига тихият говор на момичето, прекъсван от порива на вятъра. Тя се подpira на тояжките си, а ездачите слизат от конете и се скупчват около нея. Не мога да разбера нито дума. „Какво прахосване на време, през дългите скучни вечери тя можеше да ме научи на своя език! Сега вече е много късно“, мисля си аз.

Изваждам от кожените дисаги два сребърни подноса, които съм пренесъл през пустинята. Развивам и коприненото платно.

— Искам да вземеш тези неща — казвам аз. Насочвам ръката ѝ към тях, за да усети колко мека е коприната, да проследи с пръсти преплетените риби и листа върху подносите. Донесъл съм също и

малкия ѝ вързоп. Не знам какво има в него. Оставям го на земята. — Ще те придружат ли до края?

Тя кима и добавя:

— Той казва, че това ще стане в средата на лятото. Казва също, че иска един кон. За мен.

— Кажи му, че ни чака дълъг и труден път. Както сам може да види, конете ни са в лошо състояние. Питай го дали не можем да купим от тях коне. Кажи, че ще платим в сребро.

Тя превежда на стария човек, а аз чакам. Другарите му вече са слезли от конете, но той все още е на седлото, праметнал през гърба огромна стара пушка. Стремена, седло, поводи, юзди — нищо не е направено от метал, всичко е от кости, от калено на огън дърво, обшито с животински черва, прикрепено с каиши. Хората са облечени с вълна и животински кожи и се хранят от ранно детство с месо и мляко, на тях не им е познат мекият допир на памука, нито полезните свойства на зърнените храни и плодовете: това са хората, които разширяващата се Империя изтласква от равнините в планините. Никога досега не съм срещал жители на северните земи на техния собствен терен и на равни начала: познавам само варварите, които идват в оазиса да разменят стоки, познавам и неколцина, които лагеруват край реката, а също и окаяните затворници на Джол. Какво събитие и какъв срам, че се намирам днес тук! Един ден заместниците ми ще събират предметите, изработени от тези хора — остриета на стрели, дървени дръжки на ножове, украсени с резба, дървени съдове, — и ще ги показват наред с моите колекции от птичи яйца и калиграфски загадки. А аз съм дошъл тук да уреждам отношенията между хората на бъдещето и хората от миналото, като връщам едно човешко тяло, от което сме изсмукали живота — аз, посредникът, чакалът на Империята, преоблечен като кротка овца!

— Той казва не.

Изваждам от чантата си кюлче сребро и му го подавам.

— Кажи му, че срещу това искам един кон.

Той се навежда, взема блестящото парче сребро и внимателно го захапва; след това то изчезва в кожата му.

— Казва не. Прибира среброто срещу коня, който няма да вземе. Няма да вземе моя кон, но вместо него взема среброто.

За малко да избухна; но каква полза да се пазарим? Тя си отива, почти си е отишла. За последен път мога да я погледна ясно в лицето, да проследя движенията на сърцето си, да се опитам да разбера каква в действителност е тя: знам, че отсега нататък ще започна да възстановявам образа ѝ от натрупаните спомени, оформени от съмнителните ми желания. Докосвам бузата ѝ, хващам ръката ѝ. Тази сутрин на този мрачен хълм не мога да открия у себе си нито следа от онова затыпяващо еротично чувство, което ме тласкаше към нейното тяло нощ след нощ, не мога да открия дори и приятелската близост, създадена по време на пътуването. Съществува само една празнота и отчаянието, че има такава празнота. Стискам силно ръката ѝ, но отговор не получавам. Виждам твърде ясно онова, което е пред мен: едно набито момиче с широка уста и коса с бретон на челото, отправило поглед през рамото ми към небето; непознато същество; гостенка, дошла от непознати земи, тръгнала на път към дома след злополучно гостуване.

— Довиждане — казвам ѝ.

— Довиждане — отговаря тя.

Гласът ѝ е безжизнен, какъвто е и моят. Започвам да се спускам по склона; когато стигам долу, те са взели тояжките и ѝ помагат да се качи на кончето.

Накъдето и да погледнеш, виждаш, че пролетта е дошла. Въздухът е като балсам, зелените връхчета на младите стръкчета трева се подават тук-там, пред нас шумно прелитат ята пъдпъдъци. Ако бяхме тръгнали от оазиса сега, а не преди две седмици, щяхме да пътуваме по-бързо и нямаше да излагаме живота си на риск. От друга страна обаче, щяхме ли да намерим варварите? Сигурен съм, че в този момент те вече събират палатките си, товарят каруците си и подкарват с камшик стадата си, готови за пролетното преселване. Не съм сгрешил, като съм поел риска, но знам, че мъжете ме обвиняват. (Представям си как говорят: „Да ни доведе тук посред зима! Не трябваше изобщо да се съгласяваме!“ А какво ли си мислят сега, когато са разбрали, че не са били при варварите като специални пратеници, както им бях подхвърлил, а само като придружители на

една жена, на една затворничка, изоставена от варварите — жена без значение, любовница на съдията?)

Опитваме се, доколкото е възможно, да следваме пътя, по който сме дошли, като разчитаме на звездната карта, начертана внимателно от мен. Вятърът е останал зад нас, времето е по-топло, конете са с полек товар, ние знаем къде се намираме, нищо не ни пречи да пътуваме бързо. Но когато първата вечер спираме, оказва се, че пречка има. Мъжете ме викат при огъня, където един от младите войници седи отчаяно, закрил лицето си с ръце. Ботушите му са събути, партенките — свалени.

— Вижте му крака, господине — казва водачът.

Десният крак е отеكل и възпален.

— Какво има? — питам момчето. Той вдига крак и ми показва петата си, спечена от кръв и гной. Дори миризмата на мъжки партенки не може да прикрие миризмата на разложена плът.

— Откога е така кракът ти? — изкрещявам аз. Той крие лицето си. — Защо не си казал нищо? Не ви ли казах на всички, че трябва да пазите краката си чисти, да сменяте партенките на два дни и да ги перете, да мажете мехурите и да ги превързвате? Предупредих ви за това съвсем съзнателно! Как ще пътуваш сега с този крак?

Момчето не отговаря.

— Не искаше да каже, за да не ни задържа по пътя — шепне приятелят му.

— Не е искал да ни задържа, но сега ще трябва да го носим по целия път! — крещя аз. — Преварете вода, за да си измие крака и да го превърже!

Оказва се, че съм прав. На другата сутрин, когато му помагат да си обуе ботуша, той не може да прикрие болката си. С превързан крак, увит и стегнат в една торба, момчето куцука по равния път, но през останалото време трябва да язди.

Ще бъдем щастливи, когато пътуването свърши. Омръзнали сме си един на друг.

На четвъртия ден стигаме бреговете на някогашната лагуна и в продължение на няколко километра вървим на югоизток, докато се озоваваме при нашия стар кладенец със скупчените голи тополи. Там почиваме един ден и събираме сили за най-тежкия участък от пътя. Печем питки и варим каша от последния боб.

Стоя настрана от мъжете. Те си говорят тихо и мълкват, щом се доближа до тях. Оживлението, което царуваше в началото на експедицията, вече го няма не само защото краят на пътуването е толкова разочароващ — след най-обикновен разговор с местните жители продължаваме обратно по същия път, — но и защото присъствието на момичето е подтиквало момчетата към някакъв вид мъжествени изяви, към другарско съперничество, които сега са се превърнали в мрачна раздражителност, насочена волю-неволю към мен, затова че съм ги повел безразсъдно на път; към конете заради тяхното непокорство; към другаря им с болния крак, който ги бави; дори към тях самите. Давам пример, като слагам завивките си до огъня под звездите, защото предпочитам студения въздух пред задушаващата топлина на палатката в компанията на трима намусени мъже. На другата вечер никой не предлага да разпънем палатката и всички спим на открито.

На седмия ден вече си проправяме път през солените пустинни земи. Умира още един кон. Мъжете, на които е омръзнало да ядат всеки ден боб и питки, искат да го нарежат на парчета за храна. Разрешавам им, но не се присъединявам към тях.

— Ще продължа напред с конете — казвам им аз. Нека си направят пиршеството. По-добре да не им преча да си представят как прерязват моето гърло, как вадят моите черва, как трошат моите кости. Може би след това ще бъдат настроени по-приятелски към мен.

Мисля си с копнеж за познатите служебни задължения, за настъпващото лято, за дългите лениви следобедни почивки, за разговорите с приятели привечер под ореховите дървета, когато момчета разнасят чай и лимонада, а пременени млади момичета се разхождат по две, по три заедно из площада. Изминали са само няколко дни, откакто съм се разделил с другото момиче, но лицето ѝ вече се губи в паметта ми, става неясно, непроницаемо, сякаш се обвива с някаква черупка. И докато напредвам с мъка по солената земя, откривам с изненада, че не мога да разбера как е възможно да съм обичал някого, дошъл от толкова отдалечен свят. Сега искам само да изживея живота си спокойно в позната обстановка, да умра в собственото си легло и да бъда изпратен до гроба от стари приятели.

От петнадесетина километра разстояние различаваме стърчащите в небето наблюдателни кули; все още вървим по пътеката, южно от езерото, когато жълто-кафявите стени на кулите започват да се открояват сред сивия пейзаж на пустинята. Поглеждам мъжете зад мен. Те също са ускорили крачка и едва прикриват възбудата си. От три седмици не сме се къпали, нито сме се преобличали, целите воним, кожата ни е суха, набраздена с черни ивици от вятъра и слънцето, изтощени сме, но крачим като мъже, дори момчето, което се препъва с привързания си крак, върви с изпъчени гърди. Можеше да бъде и по-лошо; можеше да бъде и по-добре все пак, но можеше да бъде и по-лошо. Дори конете с подуты от блатната трева кореми изглеждат възкръснали за живот.

В нивята никнат първите пролетни кълнове. До ушите ни достигат пискливите звуци на тръба; от портала излиза представителна група конници и слънцето блести в шлемовете им. Ние сме като бостански плашила; трябваше да кажа на мъжете да си облекат униформите за тези последни няколко километра. Наблюдавам конниците, които яздят в тръс към нас, и очаквам всеки момент да се впуснат в галоп, да стрелят с пушки във въздуха и да се развикат. Но те продължават да се държат сериозно, съвсем не са тръгнали да ни кажат добре дошли и едва сега си давам сметка, че след тях не тичат никакви деца: разделят се на две и ни заобикалят, сред тях няма нито едно лице, което познавам, гледат ни студено, не отговарят на въпросите ми и ни подкарват като затворници през отворените врати на града. Чак когато излизаме на площада, виждам палатките и чувам врявата, която ми обяснява всичко: армията е пристигнала, обещаната кампания срещу варварите е започнала.

IV

Един мъж седи на бюрото ми в кабинета зад съдебната зала. Не съм го виждал никога досега, но по отличителните знаци на синьо-лилавата му куртка се разбира, че служи в Трети отдел на гражданската гвардия. На бюрото има купчина кафяви папки, вързани с розови ленти; една от тях лежи отворена пред него. Познавам папките: те съдържат сведения за събирани данъци и такси отпреди петдесет години. Да не би наистина да ги проверява? Какво търси в тях? Питам го:

— Мога ли да ви помогна с нещо?

Той не ми обръща внимание, а двамата войници, които ме пазят, стоят вцепенени, сякаш наистина са издялани от дърво. Нямам никакво намерение да се оплаквам. След прекараните в пустинята седмици съвсем не ми е трудно да стоя без работа. Освен това долавям далечна тръпка на ликуване при възможността да сложа край на фалшивото приятелство между мен и Отдела.

— Може ли да говоря с полковник Джол? — Въпросът ми прозвучава като изстрел в мрака: кой е казал, че Джол се е върнал?

Мъжът не отговаря и продължава да се преструва, че чете документите. Има приятна външност, равни бели зъби и хубави сини очи. Но е суетен, мисля си. Представям си го как седи в леглото до някое момиче и демонстрира мускулите си, как се опиянява от нейното възхищение. Такъв човек използва тялото си като машина, разсъждавам аз, без да подозира, че тялото му си има собствени нужди. Когато след миг ме погледне с красивото си, неподвижно лице и ясните си очи, все едно че ще ме погледне актьор, скрит зад маска.

Той вдига поглед от страницата. Точно както си мислех.

— Къде бяхте? — пита той.

— Бях на далечен път. Съжалявам, че ме е нямало, когато сте пристигнали, за да ви окажа гостоприемство. Но сега съм вече тук и всичко мое е и ваше.

Отличителните му знаци показват, че е административен офицер. Административен офицер в Трети отдел: какво ли значи това? Предполагам, че означава пет години да се бият и ритат хора, означава презрение към редовната полиция и приетото законодателство; означава ненавист към спокойния, културен начин на говорене, какъвто е моят. Но може би не съм справедлив към него — от толкова време не съм бил в столицата.

— Влезли сте в предателски взаимоотношения с врага — заявява той. Ето какво било. „Предателски взаимоотношения“ — книжна фраза.

— Тук цари мир, нямаме врагове — казвам аз. Но отговор не следва. — Освен ако греша — добавям. — Освен ако самите ние сме враговете.

Не съм сигурен дали ме разбира.

— Местните хора воюват с нас — казва той. А аз се съмнявам дали изобщо е виждал варварин. — Защо сте се свързали с тях? Кой ви даде право да напускате поста си?

Отминавам предизвикателството му и казвам:

— Бях по частна работа. Трябва просто да ми повярвате. Нямам намерение да обсъждам това. Ще кажа само, че съдийството не е служба, която може да се напуска, както часовият поста си.

Тръгвам пъргаво към ареста, подкаран от двамата войници.

— Надявам се, че ще ми разрешите да се измия — казвам аз, но те не ми обръщат внимание. Няма значение.

Давам си сметка коя е причината за въодушевлението ми: съюзничеството ми с пазителите на Империята е приключило, намирам се в опозиция, връзката е разтрогната, аз съм свободен човек. Кой не би се радвал? Но колко опасна е тази радост? Няма да е лесно да получа опрощение. А дали зад опозицията ми стоят някакви принципи? Да не би реакцията ми да е провокирана само от този нов варварин, узурпирал бюрото ми, сложил ръка върху книгата ми? И каква стойност има за мен тази свобода, която се готвя да отхвърля? Наслаждавал ли съм се истински на неограничената свобода през последната година, когато повече от всякога съм разполагал с живота си, както намеря за добре? Например свободата ми да направя от момичето каквото си поискам — съпруга, държанка, дъщеря, робиня, всичко заедно или нещо, каквото ми хрумне, защото нямах никакво

задължение към нея, освен че от време на време ме обземаха разни чувства: кой не би се радвал да смени бремето на такава свобода със свободата на затвора? В моята опозиция няма нищо героично — нека не забравям това дори за миг.

Същата стая в казармата, където миналата година се водеха разпитите. Изчаквам войниците, които спят в стаята, да изнесат рогозките и навитите си одеяла и да ги струпат до вратата. От кухнята се появяват моите трима другари, все още мръсни и парцаливи, и започват да зяпат.

— Какво ядете? — изкрещявам аз. — Донесете ми нещо, преди да ме заключат! — Един от тях притичва с паница топла просена каша.

— Вземи я — казва той.

Войниците ми дават знак да вляза.

— Един момент — извиквам аз, — нека ми донесат завивките и повече няма да ви безпокоя. — Те изчакват, а аз, застанал под слънцето, лапам кашата като огладнял човек. Момчето с инфектирания крак застава до мен с канче чай и се усмихва. — Благодаря — казвам аз. — Не се тревожете, на вас нищо лошо няма да направят, вие само сте изпълнявали заповеди.

Влизам в килията със завивките си и старата мечешка кожа под мишница. На стената все още личат петната от сажди, където е стоял мангалът. Вратата се затваря и пада мрак.

Спя цял ден и цяла нощ, без да се смущавам от равномерните удари на брадва при стената зад главата ми, нито от далечното тракане на колички, нито от виковете на строителните работници. Сънувам, че съм пак в пустинята, че се придвижвам с мъка през безкрайно пространство към някаква неясна цел. Въздишам и облизвам устни.

— Какъв е този шум? — питам войника, който ми носи храна.

— Събарят къщите, построени откъм южната страна на казармата — обяснява той. — Ще разширяват казармата и ще строят истински килии.

— Е, да, време е вече черното цвете на цивилизацията да разцъфне — казвам аз. Той не ме разбира.

Прозорец няма, има само една дупка високо на стената. Но след ден-два очите ми свикват с мрака. Сутрин и вечер, когато вратата се отваря, за да ми донесат храна, трябва да присвивам очи срещу светлината. Най-хубавите часове са рано сутрин; тогава се събуждам и

лежа, заслушан в първите песни на птиците вън, а след това наблюдавам квадратната дупка, през която в един миг тъмнината отстъпва пред утринната гълъбовосива светлина.

Получавам същите дажби, каквито получават обикновените войници. Всеки втори ден порталът на казармата се заключва за един час и ме извеждат навън, за да се измия и разтъпча. Между решетките на портала постоянно се виждат притиснати лица, които зяпат падението на онзи, който някога е бил на власт. Разпознавам много от тези лица, но нито едно от тях не ме поздравява.

Нощем, когато всичко утихне, хлебарките тръгват на разузнаване. Чувам или може би си въобразявам, че чувам как потракват твърдите им криле, как препускат краката им по каменния под. Примамва ги миризмата на кофата в ъгъла, остатъците от храна по пода, а без съмнение и тази моя грамада от плът с нейните разнообразни миризми на живот и разложение. Една нощ се събуждам от лекия допир на крилето на една хлебарка, която пълзи по шията ми. След този случай често се стряскам нощем, отърсвам се, отупвам се, но продължавам да усещам призрачните пипала по устните си, по очите си. Така се раждат натрапчивите мисли: това е предупреждение към мен.

Цял ден се вирам в голите стени и все се надявам, че следите от всички болки и унижения, просмукали се в тях, ще се материализират пред изпитателния ми поглед; или стоя със затворени очи и се опитвам да настроя слуха си към онези безкрайно тихи звуци, които все още отекват от стените като ехо от виковете на всички, изпитали страдания тук. Моля се да дойде ден, когато тези стени ще бъдат изравнени със земята и неспокойното ехо завинаги ще отлети; но ми е трудно да си запуша ушите за звуците, които идват от близкия строеж, където работниците нареждат тухла върху тухла.

Чакам с копнеж часовете, когато ме извеждат навън, когато мога да усетя вятъра с лицето си и земята под краката си, да видя други лица и да чуя човешка реч. След два дни, прекарани в самота, чувствам устните си отпуснати и ненужни, а собствената ми реч звучи странно. Вярно е, че човек не е създаден да живее сам! Дните ми се въртят безсмислено около часовете, когато ми носят храна. Тъпча се с нея като куче. Скотският начин на живот ме превръща в животно.

Но въпреки всичко точно в тези дни, когато няма какво да правя и когато оставам сам със себе си, мога съзнателно да възкреся затворените между тези стени призраци на мъже и жени, които след престоя си тук не са искали да ядат и не са могли да се движат без чужда помощ.

И винаги някъде бият дете. Мисля си за едно момиче, което въпреки годините си е било дете; довели са го тук и са го измъчвали пред очите на баща му, а после момичето е гледало как унижават баща му и е разбрало, че той знае какво е видяло детето му.

А може би тогава момичето вече не е виждало, но е използвало слуха си — разбирало е всичко по тона на гласа му, с който ги е молил да спрат.

Винаги настъпва момент, когато гледам да отбягна подробностите за случилото се тук.

След това тя вече нямала баща. Баща ѝ се е самоунищожил, умрял е. Сигурно в мига, когато са я отделили от него, той се е нахвърлил върху онези, които са го разпитвали (ако в тази история има нещо вярно), и е забил ноктите си в тях като диво животно, докато накрая са го пребили.

Часове наред седя със затворени очи по средата на пода, където се процежда бледата дневна светлина, и се опитвам да възкреся образа на онзи човек, оставил толкова мъчителни спомени. Но виждам само една фигура, наречена баща — тя би могла да бъде фигурата на всеки баща, който знае, че бият детето му и че той не може да го защити. Не може да изпълни задължението си към онзи, когото обича. И знае, че никога няма да му простят за това. Не може да понесе истината, която е прозрял — истината за всеки баща и за неговия позор. Нищо чудно, че е искал да умре.

Предложих на момичето своята закрила, като се опитах по доста съмнителен начин да ѝ бъда баща... Но се появих твърде късно, тя повече не вярваше в бащите. Исках да постъпя справедливо, да предложа някаква компенсация: няма да отричам съществуването на тези почтени подбуди, независимо че в тях се вмъкваха подозрителни мотиви: винаги трябва да има място за покаяние и възмездие. Въпреки всичко не трябваше да допускам в града хора, които твърдят, че съществуват съображения, по-висши от почтеността. Те са изправили баща ѝ гол пред нея и са го накарали да скимти от болка като бебе;

причинили са болки и на нея, а той не е могъл да им попречи (в деня, когато аз съм се занимавал с папките в кабинета си). Оттогава тя вече не е пълноценен човек, не е сестра на всички нас. Била е лишена от способността да изпитва състрадание, отнети са ѝ били трепетите на сърцето. Аз също, ако продължавам да живея в тази килия с призраците не само на бащата и на дъщерята, но и на мъжа, който не сваляше черните стъкла от очите си дори и на светлината на лампа, и на помощника му, чиято задача е била да пали мангала, ще се поддам на тази зараза и ще се превърна в същество, което не вярва в нищо.

Затова продължавам да се въртя и да кръжа около недостъпната фигура на момичето и като паяк все се мъча да уловя в мрежата си някакъв смисъл. Тя се подпира на тояжките и отправя неясен поглед нагоре. Какво ли вижда? Разперените криле на ангел-хранител или черната сянка на страхлива врана, която не смее да нападне жертвата си, преди да е секнал последният ѝ дъх.

Макар че на войниците е заповядано да не разговарят с мен, не е трудно да разбера какво става по откъслечните думи, които дочувам по време на разходките си из двора. Всички приказват за пожара край реката. Преди пет дни сред маранята на северозапад се виждаше само едно по-тъмно петно. Оттогава то се мести бавно по течението на реката, понякога изчезва, но винаги се появява отново и сега се вижда ясно от града като кафяв воал над делтата, където реката се влива в езерото.

Досещам се какво се е случило. Някой е решил, че бреговете на реката са много удобно прикритие за варварите и че отбранителната линия ще бъде много по-добра, ако бреговете се оголят. И затова опожаряват храсталаците. Тъй като вятърът духа от север, пожарът се разпростира из цялата плитка долина. Виждал съм и друг път горски пожари. Огънят се втурва през тръстиките, тополите пламват като факли. Бързоногите животни — антилопи, диви зайци и всички от семейство котки, се спасяват; цели ята птици излитат ужасени; всички останали загиват. Но тъй като покрай реката има много голи места, пожарите обикновено замират. Следователно сега някой нарочно поддържа огъня. И не го е грижа, че оголи ли се веднъж земята, вятърът започва да подкопава почвата и да улеснява настъплението на пустинята. Така експедиционният корпус срещу варварите подготвя кампанията, като опустошава земята и унищожава наследството ни.

Лавиците са опразнени, изчистени и лъснати. Бюрото, върху което няма нищо, освен малка чинийка с разноцветни стъклени топчета, блести като огледало. Стаята е безукорно чиста. Върху масата в ъгъла една ваза с хибискус изпълва въздуха с аромат. На пода има нов килим. Кабинетът ми никога не е бил толкова привлекателен.

Стоя до войника и чакам, облечен със същите дрехи, с които пътувах — прал съм бельото си веднъж или два пъти, но палтото ми все още мирише на пушек. Гледам през прозореца играта на слънчевите лъчи в цъфналите бадемови дървета и изпитвам задоволство.

Най-сетне той влиза, хвърля на бюрото куп документи и сядва. Гледа ме втренчено, без да говори. Опитва се, макар и твърде театрално, да ми направи някакво впечатление. Старателно направената промяна в моя кабинет — вместо безпорядъка и мръсотията цари безсмислена чистота, — бавната, поклащаща се походка, с която се разхожда из стаята, премерената наглост, с която ме оглежда, имат за цел да ми кажат нещо: не само че сега на власт е той (как бих могъл да оспоря това?), но също, че знае как да се държи като началник в моя кабинет, знае дори как да придаде на държането си елемент на делова изисканост. Защо смята, че трябва да си прави такъв труд пред мен? Защото въпреки миризливите ми дрехи и обраслата брада аз произхождам от старо семейство, макар че съм изпаднал в такова унизително положение тук, на края на света. Да не би да се страхува, че ще му се изсмея, ако предварително не е подготвил този декор, който без съмнение е разучавал внимателно в кабинетите на началниците си от Отдела? Няма да ми повярва, ако му кажа, че всичко това е без значение. Трябва да внимавам да не се засмея.

Той кашля и започва:

— Господин съдия, ще ви прочета някои от показанията под клетва, които сме събрали, за да добиете представа колко сериозни са отправените към вас обвинения. — Дава знак на войника да излезе от стаята. — Ето едно от тях: „Изпълнението на служебните му задължения е незадоволително. Взема произволни решения; в някои случаи просителите трябва да чакат с месеци, за да бъдат изслушани; не поддържа редовна система на финансова отчетност.“ — Оставя

документа на бюрото и продължава: — Искам да добавя, че при проверката на счетоводните книги се установиха някои нередности. „Макар че е управител на района, той влезе в любовна връзка с една уличница, на която отдаваше цялата си енергия за сметка на служебните си задължения. Любовната връзка подрони авторитета на административните служители на Империята, тъй като въпросната жена беше издържана от обикновените войници и бе замесена в много неприлични истории.“ Няма да чета какви са историите. А сега чуйте друго обвинение. „На първи март, две седмици преди пристигането на експедиционния корпус, той нареди на мен и на още двама души (имената им се посочват) да се приготвим веднага за дълъг път. Тогава не ни каза къде отиваме. Изненадахме се, като разбрахме, че с нас ще пътува и момичето от варварското племе, но не попитахме нищо. Изненадахме се също, че трябва да тръгнем толкова спешно. Не разбрахме защо да не изчакаме пролетното размразяване на езерото. Едва след като се върнахме, схванахме, че целта е била да предупредим варварите за предстоящата кампания... С варварите се свързахме около осемнадесети март. Той води дълги разговори с тях, на които не присъствахме. Размениха си подаръци. Тогава ние тримата обсъдихме какво ще правим, ако той ни заповяда да се присъединим към варварите. Решихме, че ще откажем и ще се върнем сами по някакъв начин... Момичето остана при хората от своето племе. Той си беше загубил ума по нея, но тя не държеше на него.“ Така. — Той слага внимателно документите на бюрото и оправя подвитите ъгли. Аз продължавам да мълча. — Това са само извадки. Чета ги, за да имате представа за положението. Много е лошо, че трябва да се занимаваме с местни служители. Това изобщо не е наша работа.

— Ще се защитавам пред съда.

— Така ли?

Не съм изненадан от това, което правят. Знам много добре как един въпрос може да се зададе така, че да предопредели отговора. Те ще използват закона срещу мен, доколкото могат, а след това ще прибягнат към други средства. Така действа Отделът. Съдебното дело е само едно средство от многото други, прилагано срещу хора, които не се придържат към установените правила.

— Някой няма да посмее да каже всичко това пред мен — заявявам аз. — Кой е дал първото показание?

Той махва с ръка и сяда.

— Няма значение. Ще имате възможност да отговорите.

Съзерцаваме се един друг сред тишината на утринта и накрая той решава, че е време да плесне с ръце и да повика войника да ме изведе.

Мисля си много за него в моята самотна килия и се опитвам да разбера ненавистта му, опитвам се да се видя такъв, какъвто ме вижда той. Мисля си колко труд е вложил в кабинета ми. Не е изхвърлил книгата ми, нито си слага краката на бюрото ми, а се старее да ми покаже какво значи според него добър вкус. Защо? Мъж, тънък в кръста като момче, с мускулести ръце като уличен побойник, натъпкал тялото си в синьо-лилавата униформа, измислена от Отдела. Сигурен съм, че е суетен, жаден за похвали. Ловец на жени, неудовлетворен и неудовлетворяващ, на когото е казано, че може да стигне до върха, като се изкачи до пирамидата от човешки тела, мечтаещ да стъпи един ден на шията ми и да ме смачка. А аз? На мен ми е трудно да го намразя. Пътят към върха сигурно е труден за млади мъже без пари, без покровители, без достатъчно образование, мъже, които с еднаква лекота биха могли да водят престъпен живот и да служат на Империята (а има ли по-добра служба от службата в Отдела!).

Въпреки всичко никак не ми е лесно да свикна с униженията на затворническия живот. Понякога, като седя на рогозката и се вирам в трите петънца на стената, се улавям как за хиляден път си задавам въпроса: Защо са едно до друго? Кой ги е сложил там? Означават ли нещо? Или крача из килията и броя едно-две-три-четири-пет-шест-едно-две-три...; или размахвам безсмислено ръка пред лицето си и тогава разбирам колко много съм им позволил да ограничат моя свят, как с всеки изминал ден се превръщам все повече в животно или в проста играчка, като например детски чекрък с осем малки фигурки, въртящи се в кръг: баща, любовник, конник, крадец... Започвам да се държа като обезумял от ужас — фуча из килията, размахвам ръце, скубя си брадата, тропам с крака и правя какво ли не, за да се стресна, за да си припомня, че има и друг свят — разнообразен и богат.

Но с това униженията не свършват. Молбите ми да получа чисти дрехи остават без отговор. Освен дрехите на гърба си друго нямам. Всеки път, когато излизам да се разтъпча, изпирам пред очите на войника по една риза или чифт долни гащи; пера ги с пепел и студена

вода и ги прибирам в килията да съхнат (ризата, която оставих да изсъхне в двора, изчезна два дни след това). Непрекъснато усещам миризмата на спарени дрехи, които не виждат слънце.

А има и нещо още по-лошо. При еднообразната диета от чорба, каша и чай стомахът ми се е стегнал болезнено. Чувствам се схванат и подут и дни наред се колебая, преди да се реша да клекна над кофата и да понеса пронизващите болки от разкъсваща се плът, които съпътстват изпразването на червата ми.

Никой не ме бие, нито ме оставя да гладувам, нито плюе по мен. Мога ли тогава да се смятам за жертва на преследвания заради толкова дребни страдания? Но точно защото са дребни, те са толкова унижителни. Спомням си как се усмихнах първия път, когато вратата се затвори зад гърба ми и ключът щракна в ключалката. Струваше ми се, че не е кой знае колко тежко да пристъпя от самотата на ежедневието към уединението на килията при положение че носех със себе си цял един свят от мисли и спомени. Сега започвам да схващам колко първична е свободата. С каква свобода разполагам аз? Със свободата да ям или да гладувам; да мълча или да си мърморя нещо, да удрям по вратата или да крещя. Ако в момента на арестуването ми съм бил обект на несправедливост, на дребна несправедливост, сега съм само един нещастен вързоп от месо, кости и кръв и нищо повече.

Малкият внук на готвачката ми носи вечерята. Сигурен съм, че не може да си обясни защо старият съдия е затворен сам в тъмна стая, но не задава въпроси. Носи храната изправен и горд, а войникът държи вратата отворена.

— Благодаря — казвам аз, — толкова се радвам, че дойде, толкова съм огладнял вече... — Слагам ръка на рамото му и изпълвам пространството между нас с човешки думи, а той чака тържествено да опитам храната и да я похваля. — Как е баба ти днес?

— Добре е, господине.

— А кучето? Кучето върна ли се? (През двора долита гласът на баба му, която го вика.)

— Не, господине.

— Сега е пролет, нали знаеш, кучетата се събират по двойки: отиват някъде, стоят по няколко дни, после се връщат, но не казват къде са били. Няма защо да се тревожиш, то ще се върне.

— Да, господине.

Опитвам чорбата, както той иска, и облизвам устни.

— Да благодариш на баба ти за вечерята и да ѝ кажеш, че е много вкусна.

— Добре, господине. — Баба му отново го вика. Той взема чашата и чинията от закуска и се приготвя да тръгне.

— А я ми кажи, войниците върнаха ли се вече? — питам го бързо.

— Не, господине.

Държа вратата отворена, докато излезе, и оставам за малко на прага да послушам вечерното чуруликане на птиците в дърветата под прекрасното виолетово небе, а през това време детето прекосява двора със своя поднос. Нямам какво да му дам, нямам дори и копче; нямам дори време да го науча как да щрака с кокалчетата на пръстите си или как да си мърда ушите.

Забравям за момичето. В просъница до съзнанието ми достига кристално ясната мисъл, че цял ден не съм мислил за нея. Още по-лошо е, че не мога да си припомня как точно изглежда. Безжизнените ѝ очи сякаш винаги излъчваха някаква мъглявина, някаква пустота, която просто я поглъщаше цялата. Взирам се в тъмнината и чакам образът ѝ да изплува пред мен; но единственият оцелял спомен е споменът за покритите ми с масло ръце, които се хлъзгат по коленете ѝ, прасците ѝ, глезените ѝ. Опитвам се да си възкреса няколкото интимни мига, но ги обърквам със спомените за други топли тела, приютявали ме през всичките години на моя живот. Забравям я и знам, че правя това съзнателно. Още когато я видях пред портала на казармата и я предпочетох пред всички други, разбрах защо ми е нужна; и сега упорито се мъча да я отправя в забвение. Студени ръце, студено сърце: спомням си пословицата — далеч от очите, далеч от сърцето.

В съня ми някой коленичи на завет до стената. Площадът е съвсем безлюден; вятърът гони облаци прах; тя се свива в яката на палтото си и крие лице в шапката си.

Изправям се пред нея и питам: „Къде те боли?“ Усещам как думите се оформят в устата ми, но след това прозвучават тихо и безжизнено като думи, изречени от друг човек.

Тя протяга тромаво краката си и докосва глезените си. Толкова е дребна, че почти се губи в мъжкото палто, което носи. Заставам на колене, събувам широките вълнени чорапи, развивам превръзките.

Краката лежат пред мен в прахта, безплътни, чудовищни, като две риби на сухо, като два огромни картофа.

Повдигам единия крак в скута си и започвам да го разтривам. От очите ѝ бликват сълзи и се стичат по бузите ѝ. „Боли!“, стене тя с тъничко гласче. „Шшт, сега ще те стопля“, казвам аз. Повдигам и другия крак и притискам плътно и двата. Вятърът навява прах върху нас; между зъбите ми скърцат песъчинки. Събуждам се, венците ме болят; в устата ми има кръв. Нощта е тиха, луната е тъмна. Лежа с отворени очи в мрака, после отново потъвам в съня.

Минавам през портала на казармата и излизам сред някакъв двор, безкраен като пустинята. Няма надежда да стигна до другия край, но продължавам да вървя с мъка, понесъл момичето — единствения ключ към този лабиринт; главата ѝ подскача на рамото ми, а безжизнените ѝ крака висят от другата ми страна.

Сънувам и други сънища, където фигурата, която наричам момиче, се изменя по форма, пол и големина. Веднъж се появяват два силуета и ме ужасяват: масивни и непроницаеми, те нарастват, докато изпълнят цялото пространство, в което спя. Събуждам се с вик, задушен, със стегнато гърло.

От друга страна, дните са еднообразни като кашата, която ям. Никога досега не съм затъвал в толкова обикновени неща. Загубил съм всякакъв интерес към хода на събитията извън затвора, към моралния аспект на тежкото положение, в което се намирам, ако то изобщо може да се нарече тежко положение, загубил съм интерес дори и към възможността да се защитавам в съда, защото надделяват други нужди — апетитът, физиологическите функции и мъката да броиш всеки изминал час. Настинал съм и цялото ми същество подсмърча и киха, нещастно, че е просто едно тяло, което се чувства зле, а иска да е добре.

Един следобед слабото неравномерно стържене и дрънчене на зидарските мистрии от другата страна на стената изведнъж спира. Лежа на рогозката си, наострил уши: във въздуха се долавя някакво далечно трептене като слаб електрически ток, който преминава през тихия следобед, но не прераства в отделни разбираеми звуци, а те кара да се чувстваш напрегнат и неспокоен. Буря ли идва? Макар че долепвам уши до вратата, не мога да разбера нищо. Дворът на казармата е празен.

След известно време мистриите започват пак да подрънкват.

Привечер вратата се отваря, носи вечерята ми моят малък приятел. Виждам, че изгаря от нетърпение да ми каже нещо, но войникът е влязъл с него и е сложил ръка на рамото му. Така че само очите му говорят, святкат от възбуда и аз мога да се закълна какво ми казват: войниците са се върнали. Но в такъв случай защо не се чуват тръби и одобрителни възгласи, защо по площада не трополят коне, защо никой не се готви за пиршество? Защо войникът държи толкова здраво момчето и го изгонва, преди да успее да го целуна по бръснатата глава? Очевидно е, че войниците са се върнали, но не с победа. Ако е така, трябва да внимавам.

Късно вечерта дворът се изпълва с шум и глъч. Блъскат се врати, тропат крака. Чувам ясно някои думи: говори се не за стратегия и армия на варварите, а за болки в краката и за умора, води се спор за болни хора, на които трябва да се осигурят легла. След около час настава отново тишина. Дворът е празен. Следователно арестувани няма. Поне това ми дава основание да се радвам. Наближава обяд, а аз още не съм закусвал. Крача из килията и стомахът ми стърже от глад. При мисълта за солената каша и черния чай устата ми се изпълва със слюнка.

Освен това няма никакви изгледи да ме изведат навън, макар че днес е ден за разходка. Зидарите са подновили работата си; от двора долитат ежедневните шумове; чувам дори как готвачката вика внука си. Блъскам по вратата, но никой не ми обръща внимание.

Следобед ключът изщраква в ключалката и вратата се отваря.

— Какво искаш? — пита моят пазач. — Защо тропаш по вратата?

Кой знае колко ме мрази! Да прекараш толкова дни от живота си пред една заключена врата и да надзираваш животинските потребности на друг човек! Той също е лишен от свобода и си мисли, че аз съм го лишил от нея...

— Днес няма ли да ме изведеш навън? Цял ден нищо не съм ял.

— Затова ли ме викаше? Ще си получиш храната. Научи се да бъдеш търпелив. И без това си дебел.

— Чакай. Трябва да изпразня кофата. Тук мирише ужасно. Искам да измия пода. Искам и дрехите си да изпера. Не мога да се явя пред полковника с такива вонящи дрехи. Това само ще zlepостави пазачите

ми. Трябва ми гореща вода, сапун и парцал. Пусни ме бързо да изпразня кофата и да донеса вода от кухнята.

Предположението ми за полковника сигурно е вярно, защото войникът не ми противоречи. Отваря вратата по-широко, дръпва се встрани и казва:

— Побързай!

В кухнята е само една от миячките. Когато влизаме двамата, тя се изплашва, дори се втурва да бяга. Кой ли знае какви неща говорят хората за мен?

— Дай му малко топла вода — нарежда войникът. Тя навежда глава и тръгва към печката, където винаги има голям казан с вряла вода.

— Една кофа, ей сега ще донеса една кофа — казвам през рамо на войника. Минавам бързо през кухнята и се озовавам в тъмната ниша, където до чувалите с брашно и сол, просо и сушен грах и боб стоят парцалите и метлите. На пирон, забит в стената на височина един човешки ръст, виси ключът от килера, където държат бутовете говеждо месо. Светкавично пускам ключа в джоба си. Обръщам се и вземам една дървена кофа. Повдигам я, за да може момичето да я напълни с вряла вода.

— Как си? — питам аз. Ръката ѝ трепери толкова силно, че трябва да взема от нея черпака. — Може ли да ми дадеш малко сапун и един стар парцал?

Връщам се в килията, събличам се и се измивам с благодатната топла вода. Изпирам единствения резервен чифт гащи, които миришат на развалени яйца, изстисквам ги, окачвам ги на пилона зад вратата и изливам кофата на пода. После лягам и чакам да падне нощта.

Ключът се превърта леко в ключалката. Колко души, освен мен знаят, че той отключва вратата на моята килия, както и големия шкаф в централното казармено помещение; че ключът от жилището над кухнята е същият като ключа за склада на оръжие; а с ключа за стълбата на северозападната кула може да се отвори вратата за стълбата на североизточната кула, както и по-малкият шкаф в централното помещение, и капакът на водопроводната шахта във

вътрешния двор? Ненапразно съм посветил тридесет години на най-дребните подробности от живота на това малко селище.

Звездите примигват на ясното черно небе. През решетките на портала проблясва огънят, запален на площада. Ако напрегна очи, ще мога да различа до самия портал тъмната фигура на мъж, облегнат на стената или заспал, свит на кълбо. Дали ме вижда, че стоя на вратата на килията си? Няколко минути съм нащрек. Той не помръдва. Започвам да се промъквам край стената и пясъкът тихо скърца под босите ми крака.

Завивам зад ъгъла и подминавам вратата на кухнята. Следващата врата води към старото ми жилище на горния етаж. Тя е заключена. Третата, последна врата е отворена. Това е вратата на малката стаичка, използвана понякога като лазарет, а друг път като обикновено помещение за войници. Навеждам се, за да опипам с ръка пътя си, и започвам да пълзя към бледосиния квадрат на прозореца с решетки; страхувам се да не се блъсна в телата, чието дишане се разнася от всички страни.

От общия хор се отделя един глас: човекът, който спи точно пред краката ми, диша учестено и при всяко издишване изпуска лека въздишка. Сънува ли? Спирам за малко на няколко сантиметра от него, а той не престава да се задъхва и да въздиша в тъмното като мотор. Продължавам да пълзя.

Изправям се пред прозореца, за да видя какво става на площада — очаквам да съзря лагерни огньове, вързани коне, пирамиди от пушки, палатки, опънати една до друга. Но няма почти нищо за гледане: само жаравата от един-единствен догарящ огън и две палатки, които се белеят далеч под дърветата. Значи експедиционният корпус не се е върнал! А да не би тези няколко души тук да са единствените оцелели? При тази мисъл сърцето ми замира. Но това не е възможно! Та нали войниците не са ходили на война: в най-лошия случай са скитосвали нагоре по реката, гонили са невъоръжени овчари, изнасилвали са жените им, плякосвали са домовете им, разпръсвали са стадата им; в най-добрия случай не са срещнали никого по пътя си — никакви съюзени варварски племена, от чийто бяс Трети отдел се е заел да ни опази.

Пръсти, леки като криле на пеперуди, ме докосват по глезена. Веднага коленича на пода.

— Жаден съм — моли един глас. Това е мъжът, който дишаше тежко. Значи не е бил заспал.

— Тихо, синко — шепна аз. Взирам се и виждам бялото на очите му, обърнати към мен. Докосвам челото му: гори. Ръката му се протяга и хваща здраво моята.

— Много съм жаден! — казва той.

— Ще ти донеса вода — шепна в ухото му, — но трябва да ми обещаеш, че ще пазиш тишина. Тук има болни хора, трябва да спят.

Сянката край портала не е мръднала. Може би там няма никой, може би има някакъв стар чувал или куп дърва за горене. Стигам на пръсти по пясъка до чешмата, където войниците се мият. Водата не е чиста, но не мога да рискувам да отвъртя крана. Отстрани на коритото виси очукано канче. Напълвам го и се връщам пак на пръсти.

Момчето се опитва да седне, но няма сили. Прикрепям го, докато пие.

— Какво стана? — шепна аз. Един от спящите се размърдва.

— Били ли са те, или си болен?

— Много ми е горещо! — пъшка той. Исква да махне одеялото си, но аз го възпирам.

— Трябва хубаво да се изпотиш, за да мине треската — пак шепна аз. Той клати бавно глава. Държа ръката му, докато сънят го повали.

Всички прозорци на долния етаж на казармения блок са с решетки: по три пръчки в дървена рамка. Подпирам крак на рамката, хващам здраво средната пръчка и натискам. Потя се и се напъвам, пронизва ме болка в гърба, но решетката не поддава. Най-неочаквано рамката изпуква и аз едва се задържам да не падна назад. Момчето започва да стене, някой кашля. Стъпвам на десния си крак и за малко да не изкрещя от внезапната болка.

Прозорецът е отворен. Отмествам със сила решетката настрани, провирам глава и рамене през дупката, измъквам се навън и най-сетне тупвам на земята оттатък подкастрения жив плет, който опасва северната стена на казармата. Мисля само за болката, единственото ми желание е да легна в най-удобната поза — ребром, с колена до брадичката ми. Вместо да продължа да се измъквам, оставам да лежа цял час и да слушам през отворения прозорец въздишките на спящите и гласа на момчето, което мърмори неразбрано. Последната жарава от

огъня наред площада угасва. Хора и животни спят. Сега, преди зазоряване, е най-студено. Усещам как костите ми измръзват. Ако продължа да лежа тук, ще се вледеня и като се съмне, ще ме закарат с количка в килията. Като ранен охлюв започвам да пълзя покрай стената към първата улица, зейнала на отсрещната страна на площада, сякаш е тъмна дупка.

Вратата на малкото дворче зад хотела е изгнила и виси на пантите си. В дворчето мирише на гнило. В него изхвърлят от кухнята обелки, кокали, помия и пепел, които трябва да се заровят в земята; но земята се е уморила и не приема повече отпадъци. През деня тук гъмжи от мухи; привечер се събуждат хлебарките.

Под дървената стълба, която води към балкона и стаите на прислужниците, има навес, под него са наредени дървата за горене и там се крият котките, когато вали дъжд. Допълзвам до навеса и се свивам върху някакъв стар чувал. Мирише на урина, сигурно е пълно с бълхи, а на мен ми е толкова студено, че зъбите ми тракат; но в този момент ме занимава единствено мисълта как да облекча болката в гърба си.

Събуждам се от шум на стъпки по стълбите. Навън е светло: объркан и замаян, се свивам обратно в бърлогата си. Някой отваря вратата на кухнята. Отвсякъде припкат пилета. Всеки момент ще ме открият.

Събирам смелост и тръпнещ от болка, започвам да изкачвам стъпалата. Как ли изглеждам с кирливата си риза и панталоните, с босите си крака и рошавата си брада? Сигурно като някой прислужник, като коняр, върнал се у дома след нощно пиянство.

Коридорът е празен, вратата към стаята на момичето е отворена. Стаята е подредена и разтребена както винаги: меката кожа е постлана на пода до леглото, пердето на червени карета закрива прозореца, скринът е преместен в най-далечния ъгъл на стаята под закачалката с дрехи. Заравям лице в нейните благоуханни дрехи и си мисля за момченцето, което ми носеше храната, спомням си, че като сложех ръка на рамото му, усещах как живителната сила на това докосване преминава през скованото ми от неестествена самота тяло.

Леглото е оправено. Мушвам ръка между чаршафите и си представям, че усещам лекия полъх на тялото ѝ. Ще бъда щастлив, ако мога да се свия в леглото ѝ, да сложа глава на възглавницата ѝ, да

забравя болките и страданията, да не мисля как вече са хукнали да ме търсят и да потъна в забрава, както прави момиченцето от приказката. Колко неудържимо ме привлича тази сутрин всичко меко, топло и благоуханно! С въздишка коленича на пода и успявам да напъхам тялото си под леглото. Легнал по корем, притиснат между пода и дъските на леглото така, че щом мръдна, раменете ми повдигат леглото, аз се опитвам да се примиря, че ще се укривам цял ден.

Заспивам и се събуждам, унасям се в объркани сънища. Към обяд става прекалено горещо да се спи. Докато мога, лежа, плувнал в пот, в задушното, прашно убежище. Накрая, колкото и да отлагам, се налага да се облекча. Изпълзвам с пышкане и клякам над гърнето. И отново същите болки, същото разкъсване. Избърсвам се с бяла носна кърпа, която съм задигнал отнякъде; тя се изцапва с кръв. Стаята воня: дори аз, който вече седмици наред държа в ъгъла на килията си кофа с помия, се отвращавам. Отварям вратата и накуцвайки, тръгвам по коридора. От балкона се виждат покриви, а отвъд тях се издига южната стена и започва пустинята, която се простира чак до синия хоризонт. Наоколо няма никой, освен една жена, която мете пред вратата си на отсрещната уличка. Зад нея пълзи дете и бута нещо в прахта, но не мога да видя какво. Малкото му чисто задниче е вирнато нагоре. Щом жената обръща гръб, излизам от сянката и изхвърлям съдържанието на гърнето върху купчината смет. Тя не забелязва нищо.

Над града се спуска сънлива тишина. Хората са свършили работата си за тази сутрин: за да избягнат обедната горещина, те се оттеглят в сенчестите си дворове или в прохладните вътрешни стаи. Водата в уличните канавки се оттича и пресъхва. Чува се само песента на ковашкия чук, гукането на гургулиците, а далеч някъде плаче бебе.

Отпускам се с въздишка на леглото сред познатия сладък мирис на цветя. Колко е приятно, че и аз като другите хора в града мога да се възползвам от следобедната почивка. Колко лесно е да те обземе спокойна леност през тези дни, тези горещи пролетни дни пред прага на лятото! Как да приема, че ме е сполетяло нещастие, когато животът продължава безметежно да тече? Не ми струва никакво усилие да повярвам, че когато сенките започват да се удължават и първият полъх на вятъра раздвижи листата, аз ще се събудя, ще се прозея, ще се облека, ще сляза по стълбите и през площада ще отида в службата си, а по пътя ще кимам на приятели и съседи, ще прекарам един-два часа в

кабинета си, ще подреда бюрото си, ще го заключи и всичко ще продължи да бъде така, както винаги е било. Трябва в буквалния смисъл на думата да тръсна глава и да премигна с очи, за да осъзная, както си лежа тук, че всъщност ме преследват, че рано или късно войниците, които дават наряд, ще дойдат, ще ме извлекат насила и отново ще ме заключат, та да не мога да виждам небето и други човешки същества. „Защо?, пъшкам аз, заровил лице във възглавницата. Защо именно аз?“ Никой досега не е бил толкова объркан и не е възприемал толкова невинно света, колкото мен. Същинско бебе! Но въпреки това, ако могат, те ще ме държат затворен, докато изгния, периодично ще се гаврят с тялото ми, а някой ден ще ме изведат навън без предупреждение и ще ме изправят на съд — силите за бързо реагиране ще устроят един от онези, процеси при закрити врати, който ще се ръководи от надутия дребничък полковник, неговият помощник ще прочете обвиненията, а двама младши офицери ще изпълняват ролята на съдии, за да се внесе в празната съдебна зала атмосфера на законност; а след това, особено ако са претърпели поражение, особено ако варварите са ги направили за смях, те ще ме обвинят в измяна — нужно ли е да се съмнявам в това? Докато ме влачат от съдебната зала към мястото на екзекуцията, аз ще ритам с крака и ще плача, объркан, както в деня на раждането си, прегърнал до последния миг вярата, че на невинния нищо лошо не може да се случи. „Ти живееш във въображаем свят!“, казвам си аз; изговарям думите високо, обмислям ги, опитвам се да схвана смисъла им. „Трябва да дойдеш на себе си!“ Възкресявам съзнателно образите на невинни хора, които съм познавал: момчето, което лежи голо на светлината на газената лампа, притиснало с ръце слабините си; арестуваните варвари, клекнали в прахта, засенчили очите си с ръце в очакване да се случи нещо, каквото и да е. Защо да е немислимо звярът, който е унищожил тях, да не унищожи и мен? Аз наистина вярвам, че не се страхувам от смъртта. Вярвам обаче, че сега потръпвам от срам при мисълта да умра толкова глупав и объркан.

Долу от двора долитат смутени гласове на мъже и жени. Промъквам се в скривалището си и чувам нечий тежки стъпки по стълбите. Те замират в другия край на балкона, после бавно се връщат, като спират пред всяка врата. Стените, разделящи килийките на този етаж, където спят прислужниците и където всеки войник от гарнизона

може да си осигури една любовна нощ, представляват обикновени дъсчени прегради, облепени с хартия; чувам съвсем ясно как преследвачът ми отваря една след друга вратите. Притискам се към стената. И се надявам, че той няма да ме подуши.

Стъпките завиват и тръгват по коридора. Вратата се отваря, остава така няколко секунди, после пак се затваря. Значи съм преминал през едно изпитание.

А сега се чуват по-бързи, по-леки стъпки: някой тича по коридора и влиза в стаята. Главата ми е обърната на другата страна, не мога да видя дори краката ѝ, но знам, че са на момичето. Знам, че това е моментът, в който трябва да се покажа и да я помоля да ме скрие, докато падне нощта и аз се измъкна от града и поема надолу към езерото. Но как да направя това? Още преди леглото да спре да се тресе и преди аз да се измъкна изпод него, тя ще побегне с вик за помощ. А и откъде да знам, че ще предложи подслон на един от многото мъже, които са прекарвали времето си в тази стая, един от многото случайни мъже, от които тя изкарва прехраната си, един опозорен мъж, един беглец? Дали изобщо ще ме познае в този ми вид? Краката ѝ подскачат из стаята, спират се ту тук, ту там. Не мога да установя никаква последователност в движенията им. Лежа неподвижно, дишам едва-едва и се обливам целият в пот. Тя излиза неочаквано, стълбите изскърцват, а след това настъпва тишина.

Обзема ме спокойствие, в един миг на просветление виждам колко нелепо е всичко — да тичам, да се крия, да лежа като последен глупак под някакво легло в горещ ден и да дебна кога ще мога да се измъкна и да се скрия в тръстиките, където без съмнение ще се храня с птичи яйца и собственоръчно уловена риба, ще спя в дупка в земята и ще чакам, докато отmine този период на историята и по границата отново се възцари някогашното затишие. Истината е, че аз не съм такъв, какъвто бях, разбирам, че съм вцепенен от ужас още от момента, когато видях в килията си как войникът впива пръсти в рамото на момченцето, за да му напомни да не разговаря с мен; тогава разбрах, че каквото и да се е случило в онзи ден, аз ще трябва да понеса вината за това. Когато пристъпих в килията, бях здравомислещ човек, уверен в справедливостта на каузата си, макар че все още не съм способен да опиша каква точно е тази кауза; но след като прекарах два месеца сред хлебарките, без да виждам нищо друго, освен четири

стени и едно тайнствено петно от сажди, без да усещам никаква миризма, освен вонята на собственото си тяло, без да разговарям с никого, освен в сънищата си с един призрак, чиито устни са като запечатани, вече не съм толкова сигурен в себе си. Копнежът да докосна и да бъда докоснат от друго човешко тяло ме обзема понякога толкова силно, че започвам да стена; с какво нетърпение очаквам всяка сутрин и всяка вечер единствената среща с момченцето! Да лежа в прегръдките на жена в истинско легло, да ям хубава храна, да се разхождам на слънце — колко по-важни изглеждат тези неща от правото да решавам без съвета на полицията кои да ми бъдат приятели и кои врагове! Как да смятам, че съм прав, когато в целия град няма да се намери един човек, който да одобри приключението ми с момичето от варварското племе или да не ме намрази, ако моите приятели-варвари убият местни хора? И какъв е смисълът да страдам в ръцете на мъжете със сини униформи, ако не съм абсолютно сигурен в правотата си? Независимо дали ще кажа истината на разпитващия ме, дали ще преповторя всяка дума, произнесена от мен при срещата ми с варварите, независимо дали ще се изкушат да ми повярват, те ще продължат злоещото си занимание, защото са уверени, че крайната истина се изрича само при крайно отчаяние. Аз бягам надалеч от болката и от смъртта. Нямам план за спасение. Ако се скрия в тръстиките, след една седмица или ще умра от глад, или ще ме открият. Аз просто търся облекчение, бягам да се скрия в единственото меко легло и приятелски прегръдки, които са ми останали — ето това е истината.

Чуват се нови стъпки. Различавам бързата походка на момичето, но този път тя не е сама, а с някакъв мъж. Двамата влизат в стаята. По гласа му разбирам, че е младеж.

— Не бива да им позволяваш да се държат така с теб! Не си им робиня! — казва той разпалено.

— Ти не разбираш — отговаря тя. — Все едно, не искам да говорим за това. — Настъпва тишина, а след това се чуват интимни звуци.

Изчервявам се. Не мога да изтърпя такова нещо. Но въпреки това като рогоносец от някой фарс затаявам дъх и затъвам все по-дълбоко и по-дълбоко в своя позор.

Единият от двамата сядна на леглото. На пода падат чифт ботуши, шумолят дрехи, две тела се изтягат само на сантиметър над мене. Дъските се огъват и се врязват в гърба ми. Запушвам уши, защото ме е срам да слушам думите, които те си разменят, но няма как да не чувам познатите възгласи и въздишки на момичето, отдадено на удоволствието, момичето, което някога самият аз наричах с гальовни имена.

Дъските се врязват все по-силно в тялото ми, притискам се към пода колкото се може повече, леглото започва да скърца. Потен, зачервен, отвратен от себе си, че без да искам, се възбуждам, аз направо стена: продължителното, отчаяно стенание се изтръгва от гърлото ми и незабелязано се смесва с тяхното задъхано дишане.

Накрая всичко свършва. Те въздъхват и се отпускат, не се въртят повече, не мърдат, лежат спокойно един до друг и се унасят в сън, а аз — нещастен, схванат, напълно буден, чакам удобен случай, за да избягам. Настъпил е часът, когато дори и пилетата дремят, часът, когато на земята има само един император и това е слънцето. Жегата в малката стаичка под плоския покрив става непоносима. През целия ден нито съм ял, нито съм пил.

Отблъсквам се с крака, опрени в стената, и се измъквам, колкото да мога безшумно да седна. Болката в гърба ми, болка на стар човек, се обажда отново. „Извинявайте“, шепна аз. Те наистина са заспали, като деца — едно момче и едно момиче, голи, хванати за ръце, оросени от пот, със спокойни лица. Отново ме обзема срам, този път с удвоена сила. Нейната красота не поражда желание у мен, напротив, струва ми се още по-неприлично, че моето тежко, отпуснато, вонящо старо тяло (как е възможно да не усетят миризмата?) е държало някога това момиче в прегръдките си. Как съм могъл толкова време да се притискам към такива нежни като цветя деца — не само към това момиче, но и към другото? Трябвало е да си остана при тлъстите и разплутите, където ми е мястото: при дебелите жени с миризливи мишници и свадлив нрав, при проститутките с дебели, отпуснати коремни. Измъквам се на пръсти от стаята, слизам, накуцвайки, по стълбите и блясъкът на слънцето ме заслепява.

Едното крило на кухненската врата е отворено. Някаква стара, прегърбена и беззъба жена стои права и яде от чугунено гърне. Погледите ни се кръстосват: тя замръзва, лъжицата увисва във въздуха,

а устата ѝ остава отворена. Познава ме. Вдигам ръка и се усмихвам — изненадвам се с каква лекота се усмихвам. Лъжицата се раздвижва, устата се затваря, погледът се отмества и аз отново тръгвам.

Северният портал е затворен и залостен. Изкатервам стълбите към наблюдателната кула, издигаща се под ъгъл над стената, и оглеждам жадно любимия пейзаж — зеления пояс край реката, който сега на отделни места тъмнее до черно; светлозелените тресавища с покаралите млади тръстики; ослепителната повърхност на езерото.

Но нещо не е наред. Колко време съм бил изолиран от света — два месеца или десет години? Житото в нивята долу под стената би трябвало вече да е избуяло на височина половин метър. А то не е: с изключение на посевите в западната част на напояваната зона всички останали житни класове са като попарени, с болнав жълтеникав цвят. Близо до езерото се виждат големи парчета гола земя, а до язовирната стена са натрупани на кръстци сиви снопи.

Запустелите нивя, напеченият от слънцето площад, безлюдните улици добиват пред погледа ми нов, злокобен смисъл. Хората са напуснали града — какво друго може да се е случило, — а шумът, който чух преди две нощи, са вдигнали заминаващите, не пристигащите! При тази мисъл сърцето ми трепва (от ужас? от благодарност?). И все пак сигурно греша: оглеждам по-внимателно площада и виждам две момченца, които си играят тихо на топчета под черниците; а и в хотела, доколкото схванах, животът си тече постарому.

В югозападната кула часовоят седи на висок стол без облегалка и гледа разсеяно пустинята. Чак когато заставам на крачка от него, той ме забелязва и се стресва.

— Слизай долу — казва ми вяло, — тук е забранено. Не съм го виждал преди. Едва сега си давам сметка, че откакто избягах от килията си, не съм видял нито един войник от стария гарнизон. Защо наоколо има само нови хора?

— Не ме ли познаваш? — питам аз.

— Слизай долу.

— Ще сляза, ама първо трябва да те питам нещо много важно. Нали виждаш, освен теб няма кого друг да питам — всички, изглежда, спят или са заминали. Ето какво искам да те питам: Кой си ти? Къде са всички онези, които познавах? Какво е станало с нивите? Сякаш са

удавени от порой? Но какъв порой по това време. — Докато бръщолевя, той ме гледа с присвити очи. — Извинявай, че ти задавам такива глупави въпроси, но имах треска и бях на легло — този старомоден израз просто се изплъзва от устата ми и днес за първи път ми разрешиха да стана. Затова...

— Трябва да внимаваш, обедното слънце е силно, бащице — казва той. Ушите му стърчат изпод шапката, която е твърде голяма за него. — По-добре ще бъде да си почиваш по това време на деня.

— Да... Може ли да пийна малко вода? — Той ми подава манерката си и аз отпивам от хладката вода, стараейки се да прикрия жестоката си жажда. — Но кажи ми, какво се е случило?

— Варварите. Разрушиха насипа на едно място и наводниха нивите. Никой не ги видя. Дойдоха през нощта. На другата сутрин все едно че имаше второ езеро. — Напълнил е лулата си и сега ми я предлага. Отказвам му любезно. („Само ще се разкашлям, а това е вредно за мен.“) — Да, селяните са много нещастни. Казват, че реколтата е опропадена, а е много късно да се сее наново.

— Лоша работа. Това означава, че предстои тежка зима. Ще трябва да стягаме коланите.

— Да, не им завиждам на вашите хора. Защото варварите могат да направят същото втори път, нали? Могат да наводнят нивите, когато си искат.

Говорим за варварите и за тяхното коварство. Те никога не влизат в открит бой, казва той, проследяват те незабелязано и ти забиват нож в гърба. „Защо, не ни оставят на мира? Нали си имат своя собствена земя?“ Насочвам разговора към миналото, когато по границата цареше спокойствие. Той ме нарича „бащице“, което обръщение според селското му възпитание показва уважение, и ме слуша, все едно че слуша побъркан старец: предполагам, че предпочита да слуша когото и да е, вместо да зяпа по цял ден в празното пространство.

— Ами я ми кажи — продължавам аз, — преди две нощи чух, че идват конници, и си помислих, че голямата експедиция се е върнала.

— Не — смее се той, — това бяха само няколко души, които се върнаха обратно. Качиха ги на една от големите каруци. Сигурно това си чул. Разболяха се от водата. Разправят, че тук водата е лоша, затова ги върнаха.

— Ясно! Сега разбирам. Но кога очаквате да се върне самата войска?

— Скоро, трябва да се върне скоро. Тук май не може да се преживее само от това, което ражда земята, така ли е? По-загубен край не съм виждал.

Слизам по стълбите. Този разговор ме накара да се почувствам едва ли не като дълбоко почитан човек. Странно, че никой не го е предупредил да внимава, ако се появи един дебел старец, облечен в дрипи! А може би стои на пост от предишната нощ и няма с кого да си поговори? Кой би казал, че мога да лъжа толкова убедително! Денят вече преваля. Сянката ми се плъзга, сякаш е фигура от разлято мастило. Изглежда, аз съм единственото същество между тези четири стени, което се движи. Толкова съм въодушевен, че ми се иска да запея. Дори болката в гърба вече не ме интересува.

Отварям малката странична врата и излизам. Моят приятел ме гледа от наблюдателната кула. Махам му с ръка и той също ми маха.

— Трябва да си сложиш шапка! — вика той.

Потупвам голото си теме, свивам рамене и се усмихвам. Слънцето пече по-слабо.

Пролетната пшеница наистина е унищожена. Краката ми затъват в топла, червеникавокафява кал. Тук-там все още има локви. Много от младите посеви са направо изкоренени. Листата им са станали тъмножълтеникави. Най-близките до езерото ниви са пострадали най-тежко. Не е останал нито един прав стрък; селяните са започнали да събират мъртвите растения на купчини за горене. Съвсем различно е положението в по-отдалечените от езерото ниви, които са разположени само с няколко сантиметра по-високо от водния басейн. Така че може би една четвърт от реколтата ще се спаси.

Самият земен насип — ниска стена от кал, дълга близо пет километра, която задържа прилива на вода, щом нивото в езерото се покачи, е поправен, но почти цялата сложна система от канали и вратички, напояващи нивите, са унищожени. Язовирът и водното колело край езерото не са пострадали, но конят, който обикновено върти колелото, не се вижда никакъв. Представям си какъв тежък труд очаква селяните седмици наред. А след това построеното от тях всеки момент може да бъде унищожено от няколко души, въоръжени с лопати! Как да спечелим такава война? Каква е ползата от описаните в

учебниците военни операции, чистки и наказателни мерки в страната на врага, когато можем да бъдем умъртвени в дома си.

Поемам по стария път, който извива зад западната стена и постепенно се слива с пътеката, водеща към затрупаните с пясък разкопки. Чудя се дали на децата все още им разрешават да играят тук, или родителите им ги затварят вкъщи и им разправят истории за варварите, които се спотайват в някоя изровена дупка? Поглеждам към стената, но моят приятел от кулата, изглежда, е заспал.

Всички разкопки, които направихме миналата година, сега са затрупани от движещите се пясъци. Сред тази опустошена земя, където се предполага, че някога са живели хора, се издигат само отделни дървени стълбове. Изравям дупка и сядам в нея да си почина. Не ми се вярва, че някой ще дойде тук да ме търси. Бих могъл да се облегна на древен стълб, украсен с полуизтрити делфини и морски вълни; след време слънцето ще ме изгори, вятърът ще ме изсуши, студът ще ме замрази и никой няма да ме намери, преди да настъпи някоя далечна мирна епоха, когато децата от оазиса ще се върнат на площадката за игра и ще намерят изровен от вятъра скелета на древен жител на пустинята, облечен в дрипи от неизвестен произход.

Събуждам се премръзнал. Слънцето, огромно и червено, е изгряло на хоризонта. Вятърът се усилива: от едната ми страна вече е навял пясък. Най-много от всичко ме мъчи жаждата. Планът, с който се залъгах, че ще прекарам нощта тук, сред призраците, разтреперан от студ, но ще дочакам утрото, за да видя отново сред стопяващия се мрак очертанията на познатите стени и дървета, е наивен. Извън стените на града аз съм обречен на глад. Ако се крия от дупка на дупка като мишка, губя дори правото си да се преструвам на невинен. От къде на къде аз трябва да върша работата на враговете си? Щом искат да пролеят кръвта ми, нека поемат вината върху себе си. Мрачните опасения, обзели ме през изминалия ден, са загубили силата си. Може би това бягство няма да се окаже безсмислено, ако чрез него успея да си възвърна поне отчасти духа на непримиримостта.

Тропам по портала на казармата.

— Не ме ли познаваш кой съм? Бях в отпуска, а сега ме пусни да вляза!

Някой тича към мен, мъжът, назначен за мой пазач.

— Тихо! — шепне той през зъби и дърпа резето. Зад него се чуват неясни гласове, събират се хора.

Грабва ме за ръката и тичешком ме повежда през двора. „Кой е това?“, пита някой. На езика ми е да отговоря, да извадя ключа и да го размахам, но ми идва наум, че такава постъпка е може би неблагоприятна... Затова изчаквам пред познатата ми врата, пазачът я отключва, блъска ме вътре и я затваря зад гърба ми. В тъмното до мен стига пресипналият му от гняв глас.

— Слушай: кажеш ли на някого, че си излизал, ще ти почерня живота! Разбра ли? Ще те накарам да ми платиш за това! На никого нито дума! Ако някой те пита къде си бил през нощта, че кажеш, че съм те извел на разходка, да се разтъпчеш и нищо повече. Разбра ли ме?

Отмествам впитите му в рамото ми пръсти и се отдръпвам от него.

— Нали виждаш колко ми е лесно да избягам и да потърся убежище при варварите — измърморвам аз. — Защо мислиш, че се върнах? Ти си един прост войник, можеш само да изпълняваш заповеди. Но въпреки това помисли малко. — Той ме сграбчва за китката и аз отново се отскубвам от пръстите му. — Помисли си защо се върнах и какво би станало, ако не се бях върнал. От онези със сините униформи съчувствие не можеш да очакваш, сигурен съм, че знаеш това. Я си помисли какво ще стане, ако пак избягам. — Този път аз го сграбчвам за ръката. — Но не се ядосвай, няма да приказвам, можеш да кажеш каквото си искаш и аз ще го потвърдя. Знам какво значи да си уплашен. — Следва дълго, подозрително мълчание. — Знаеш ли какво най-много ми се иска? — продължавам аз. — Искам да ям и да пия. Умирам от глад и жажда. Цял ден не съм слагал нищо в устата си.

И така, всичко е, както си беше преди. Все така нелепо продължавам да стоя в затвора. Лежа и гледам петното светлина над себе си, което нараства всяка сутрин и се смалява всяка вечер. Слушам далечните звуци на зидарските мистрии и дърводелските триони, които проникват през стената. Ям, пия и като всички останали чакам.

Отначало се чуват гърмежите на мускети някъде отдалеч, като гърмежи на детски пушки. След това по-близо, вече от самите насипи, се разнасят залпове. Дворът на казармата кънти от панически стъпки. „Варварите!“, крещи някой, но аз мисля, че това не е истина. Сред цялата тази врява започва да бие голямата камбана.

Коленича на пода и прилепвам ухо към един процеп във вратата, за да разбера какво става.

Глъчката от площада прераства в равномерен тътен, сред който не може да се различи нито един отделен глас. Сигурно целият град се е изсипал на посрещането — хиляди възторжени хора. Потокът от пушечни изстрели продължава. Тътенът преминава във възбудени крясъци. Над тях долитат медните звуци на сигналните тръби.

Изкушението е прекалено голямо. Няма какво да губя. Отключвам вратата. Под ослепителния блясък на слънцето, който ме кара да мигам и да прикривам с ръка очи, аз прекосявам двора, минавам през портала и се присъединявам към тълпата. Пушечните залпове и възторжените възгласи продължават. Старата жена в черно, застанала до мен, използва ръката ми за опора и се повдига на пръсти.

— Виждаш ли? — пита тя.

— Да, виждам мъже на коне — отвърщам аз, но тя не ме слуша.

Виждам как дълга колона конници с развени знамена влиза през вратите на града и се насочва към площада, където слиза от конете. Над площада се е вдигнал облак прах, но конниците се усмихват и се смеят: един от тях язди с победоносно вдигнати ръце, друг размахва венец от цветя. Придвижват се бавно, защото тълпата напират към тях, хората се опитват да ги докоснат, хвърлят им цветя, ръкопляска радостно с вдигнати ръце и се въртят — всеки сам за себе си, опиянени от възторг. Край мен се шумгват деца, пълзят през краката на възрастните, за да се доближат до героите си. От насипите, накичени с ликуващи хора, се разнася залп подир залп.

Група войници не слиза от конете. Водена от млад ефрейтор с неприветливо лице, който носи златистозеленото знаме на батальона, тя си пробива път през тълпата, прекосява целия площад и започва да обикаля в кръг, а тълпата бавно се залюлява. Думата прехвърча като птичка от уста на уста: „Варвари!“

Един войник води коня на знаменосеца и размахва тежка тояга, за да разчиства пътя. Зад него крачи друг войник и влачи въже, а на

края на въжето навързани за вратовете, вървят в колона мъже — варвари, чисто голи, вдигнали ръце към лицата си някак странно, сякаш всички до един страдат от зъбобол. Озадачава ме позата им и мълчаливата готовност, с която следват водача си, но само след миг виждам блясъка на метал и веднага разбирам всичко. През дланите и дупките, пробити в бузите на всеки мъж, е прокарана жица, така че образува обикновен клуп. „По този начин стават кротки като агънца и мислят само как да застанат неподвижно“ — спомням си думите на един войник, който е гледал как се прави този фокус. Сърцето ме заболява. Не биваше да излизам от килията.

Трябва незабелязано да обърна гръб и да избегна погледите на двамата души, които с конната си свита завършват шествието: това са гологлавият млад капитан, спечелил първия си триумф, и застаналият до него полицейски полковник Джол, отслабнал и почернял след неколкomesечния военен поход.

Групата е обиколила кръга, всички са успели да видят дванадесетте нещастни пленници и да докажат на децата си, че варварите наистина съществуват. Сега тълпата, а заедно с нея и аз, макар и неохотно, се устремява към големия портал, където войници препречват пътя ѝ към хората, които притиснати отпред и отстрани, не могат да мръднат.

— Какво става? — питам съседа си.

— Не знам, но ми помогни да вдигна детето — казва той. Помагам му да вдигне детето на раменете си. — Можеш ли да видиш? — пита го той.

— Да.

— Какво правят?

— Карат варварите да коленичат. Какво ще им правят?

— Не знам. Ще почакаме и ще видим.

Бавно, целенасочено, с цялата си мощ се обръщам и започвам да си пробивам път през тълпата. „Извинете... извинете... — повтарям — тази жегата... стана ми зле.“ За първи път виждам обърнати към мен глави и пръсти, които ме сочат.

Трябва да се върна в килията си. Тази постъпка като проява на някакъв жест няма да промени нищо, няма дори да бъде забелязана. Независимо от това обаче заради мен самия, като жест към самия мен, трябва да се върна в прохладния мрак, да затворя вратата, да превъртя

ключа и да запуша ушите си за патриотичните призови за кръвожадност, да затворя устата си, никога вече да не говоря. Кой знае, може би съм несправедлив към съгражданите си, може би в този момент общарят на града си е у дома, слага подметки на последния чифт обувки и си тананика, за да заглуши виковете; може би има жени, които чистят грах в кухнята си и разказват приказки, за да успокоят децата, които не могат да си намерят място; може би има селяни, които продължават кротко да поправят напоителните канали. Ако такива хора съществуват, жалко, че не ги познавам! Сега, докато се мъча да се отскубна от тълпата, най-важното за мен е да не обръщам внимание на зверствата, които предстоят да се извършат, и да не допусна да ме завладее безсилната омраза към онези, които ще ги извършат. Не мога да спася арестуваните, затова нека спася себе си. Нека поне да се знае, в случай че някой иска да знае, в случай че в далечното бъдеще някой прояви интерес към начина, по който сме живели, че в този най-отдалечен военен пост на Империята на светлината е съществувал един човек, който в душата си не е бил варварин.

Влизам в двора на моя затвор през портала на казармата. Вземам една празна кофа до чешмата, наред двора, и я напълвам. Понесъл с две ръце кофата, от която водата прелива, се връщам обратно към тълпата. „Извинявайте“, казвам и си проправям път. Хората ме псуват, отстъпват, кофата се клатушка, водата се разлива, но аз напредвам, докато изведнъж се озовавам в предните редици на тълпата зад гърбовете на войниците. Те са се хванали за тоягите и са направили кордон около мястото, където ще се състои поучителното зрелище.

Четирима от затворниците са коленичили на земята. Останалите осем, все още завързани, с ръце, долепени до бузите, клечат на сянка до стената.

Коленичилите затворници стоят наведени един до друг над дълга, тежка греда. През телената примка, прокарана през устата на първия човек, минава въже, оттам под гредата през примката на втория човек, после пак под гредата през третата примка и пак под гредата през четвъртата примка. Войникът дърпа бавно въжето и затворниците се навеждат все по-ниско, докато накрая лицата им опират в гредата. Единият от тях се гърчи от болка и стене. Другите не издават звук, съсредоточили изцяло усилията си да се движат едновременно с въжето, за да не може телената примка да разкъса плътта им.

С леко движение на ръката полковник Джол направлява войника. Макар че се намирам сред многохилядна тълпа, макар че неговите очи, както винаги, са скрити, аз го гледам толкова напрегнато и на лицето ми е изписан толкова ясно един въпрос, че веднага разбирам: той също ме вижда.

Зад гърба си чувам отчетливо думата *съдия*. Въобразявам ли си, или хората наоколо наистина се отдръпват от мен?

Полковникът пристъпва напред. Навежда се над всеки затворник, натрива гърба му с шепа прах и изписва нещо с въглен. Разчитам думите отзад напред: *Враг... Враг... Враг... Враг*. Връща се на мястото си и кръстосва ръце. Двамата се гледаме — дели ни разстояние не повече от двадесет крачки.

След това започва побоят. Войниците използват дебели зелени тръстикови тояги, които се стоварват с тежко приплясване като бухалки за пране и оставят червени ивици по гърбовете и задните части на затворниците. Внимателно и бавно мъжете протягат крака, докато не легнат по корем плътно на земята — всички правят така, с изключение на онзи, който стенеше: сега той се задъхва при всеки удар.

Черният въглен и червеникавата прах се смесват с потта и кръвта. Както разбирам, целта на тази игра е да се нанасят удари, докато от гърбовете изчезнат прахта и следите от въглен.

Наблюдавам лицето на едно момиченце, застанало в предната редица на тълпата, стиснало здраво роклята на майка си. С широко отворени очи, с палец в устата, мълчаливо, ужасено, любопитно, то попива с поглед гледката, която представляват тези големи голи мъже, подложени на бой. Лицата на всички около мен, дори и на онези, които се усмихват, имат един и същ израз: това не е омраза, нито настървение, а толкова силно любопитство, че телата им са като изсушени, живи са само очите им, поглъщащи всичко с неутолим апетит.

Войниците се уморяват да нанасят удари. Единият застава с ръце на хълбоците, задъхан, усмихнат, и започва да прави знаци на тълпата. Полковникът казва нещо: четиримата войници прекратяват упражнението, пристъпват напред и предлагат тоягите на зрителите.

Някакво момиче, което се смее и крие лицето си, е изтласкано от приятелите си. „Хайде, не се страхувай!“ подканят я те. Един войник

слага тоягата в ръката ѝ и я повежда. Тя застава объркана, смутена, все така скрила с ръка лицето си. Чуват се викове, шеги, подхвърлят се неприлични съвети. Тя вдига тоягата, стоварва я със сила върху гърба на затворника, пуска я на земята и побягва да се скрие сред гръм от аплодисменти.

Започва боричкане кой да се добере до тоягите, войниците едва успяват да поддържат ред, вече не виждам затворниците на земята, тъй като хората напират да участват в боя или просто гледат по-отблизо. Аз стоя забравен с кофата между краката си.

Боят с тояги свършва, войниците заемат отново местата си, тълпата се отдръпва, кръгът се затваря — сега е по-тесен отпреди.

Високо над главата си полковник Джол държи един чук и го показва на тълпата — обикновен чук, тежък два килограма, с който се забиват колчета за палатки. И отново погледите ни се кръстосват. Глъчката утихна.

— Не! — Чувам първата дума, която излиза от гърлото ми, дрезгаво и недостатъчно високо. И след малко чувам пак същата дума: — Не! — Този път кънти като камбана от гърдите ми. Войникът, който е препречил пътя ми, се отдръпва встрани. Озовавам се в центъра на кръга и вдигам ръце, за да усмиря тълпата: — Не! Не! Не!

Обръщам се и виждам полковник Джол, застанал на пет крачки от мен с кръстосани ръце. Посочвам го с пръст.

— Ти! — изкрещявам аз. Нека си кажа всичко. Нека върху него да се излее гневът. — Ти деморализираш тези хора!

Той не трепва, не отговаря.

— Ти! — Ръката ми е насочена към него като пушка. Гласът ми звучи над площада. Цари пълна тишина; или може би аз съм толкова възбуден, че не чувам нищо.

Нещо с трясък се стоварва на гърба ми. Просвам се в прахта, спирам да дишам, усещам как старата болка ме пробожда. Една тояга се насочва към мен. Протягам ръка да я отблъсна и върху нея се стоварва зашеметяващ удар.

Сега е много важно да се изправя, колкото и да ми е трудно поради болката. Изправям се на крака и виждам кой ме удря. Същият набит мъж със сержантски нашивки, който помагаше да бият затворниците. С присвити колена и разширени ноздри той вдига тоягата, готов за следващия удар.

— Чакай! — поемам дъх и прикрепям отпуснатата си ръка. — Мисля, че ми счупи ръката. — Той замахва и този път ударът се стоварва под лакътя ми. Прикривам ръката си, навеждам глава, опитвам се да допълзя до него и да го сграбча. По главата и раменете ми се сипят удари. Няма значение: трябват ми само няколко минути, за да довърша онова, което започнах да казвам. Сграбчвам го за куртката и го дърпам към себе си. Макар че се нахвърля върху мен, той не може да си служи с тоягата; отново започвам да крещя през рамото му. — Не с това! — крещя аз. Чукът лежи като бебе в скръстените ръце на Полковника. — С такъв чук и на звяр не се посяга, дори и на звяр! — В ужасен прилив на гняв се извърщам с лице към сержанта и го отхвърлям от себе си. Силата ми е свръхчовешка. След малко вече няма да я притежавам, затова нека я използвам, докато я имам! — Гледайте! — крещя аз. Посочвам четиримата затворници, които лежат послушно на земята, допрели устни до гредата, притиснали към лицата си ръце като маймунски лапи, неподозиращи съществуването на чука, неосведомени за това, което става зад гърба им, успокоени, че обидната дума е изтрита с бой от гърбовете им, обнадеждени, че наказанието е към своя край. Вдигам счупената си ръка към небето. — Гледайте! — крещя аз. — Ние сме великото чудо на природата! Но ударите могат да осакатят завинаги това чудно човешко тяло. Как... — Не ми идват повече думи. — Погледнете тези хора! — продължавам аз. — Хора! — Който може, протяга шия, за да види затворниците, да види дори мухите, накацали вече по кървавите подутини.

Усещам, че ще последва нов удар, и се обръщам да го посрещна. Ударът се стоварва с всичка сила право в лицето ми. „Ослепях!“, помислям си аз и в същия миг ме връхлита непрогледен мрак, сред който се олюлявам. Гълтам кръв; лицето ми сякаш се разцепва, усещам, че ме облива топла вълна, която прераства в жестока болка. Крия лицето си в ръце и тъпча в кръг, стараейки се да не крещя и да не падна.

Не мога да си спомня какво още исках да кажа. Чудо на природата — искам да уловя тази мисъл, но тя ми се изплъзва като тънка лента дим. Сеещам се, че ние тъпчем с краката си насекоми — бръмбари, червеи, хлебарки, мравки, които посвоему са също чудеса на природата.

Свалям ръце от очите си и пред погледа ми изплува отново един неясен, замъглен от сълзи свят. Испитвам такава дълбока благодарност, че преставам да усещам болката. Забелязвам дори, че се усмихвам в момента, когато двама души ме мъкнат обратно през мърморещата тълпа към килията ми.

Тази усмивка, този изблик на радост всяват смут в душата ми. Знам, че онези, които толкова бързо прекъсват речта ми, вършат грешка. Защото аз не съм оратор. Какво щях да кажа, ако ме бяха оставили да говоря? Че е по-лошо да смажеш краката на един човек с чук, отколкото да го убиеш в сражение? Че е позорно да се разреши на едно момиче да бие човек с тояга? Че като се наблюдават жестокости, се покваряват невинни сърца? Думите, които ме възпряха да изрека, може би щяха да бъдат съвсем незначителни и едва ли щяха да стреснат тълпата. Излиза тогава, че в края на краищата аз се обявявам в защита на една остаряла система от закони, осигуряваща благородно отношение към пленения враг, обявявам се против новата наука по морално падение, която учи да се убиват хора, паднали на колене, объркани и унижени в собствените си очи. Щях ли да имам смелост да поискам от тълпата справедливост за тези арестувани варвари, станали за смях с навирените си задници? Справедливост: произнесе ли се веднъж тази дума, кой знае докъде ще доведе? По-лесно е да се изкрещи: „Не!“ По-лесно е да те бият и да те превърнат в мъченик. По-лесно е да сложиш глава на ешафода, отколкото да изискваш справедливост за варварите: защото ясно е докъде води този аргумент — ще трябва да оставим оръжието си и да отворим вратите на града за хората, чиито земи сме осквернили. Старият съдия, защитник на закона, посвоему враг на Държавата, подложен на физическо насилие и хвърлен в затвора, неподкупно добродетелен, се поддава на своите собствени съмнения.

Знам, че носът ми е счупен, а може би и костта на бузата ми там, където от удара на тоягата е зейнала рана. Лявото ми око е отекло и не вижда.

Изтръпването на тялото ми преминава и на всеки една-две минути усещам пристъпи на болка, които са толкова остри, че е невъзможно да лежа спокойно. Когато са най-силни, започвам да подтичвам из стаята, хванал лицето си с ръце, и вия като куче; в блажените затишия между пристъпите дишам дълбоко и се опитвам да

се контролирам, опитвам се да не издавам животински звуци. Струва ми се, че шумът от площада ту се усилва, ту затихва, но не съм сигурен дали всичко това не се дължи на пищенето в ушите ми.

Донасят ми храната както обикновено, но не мога да ям. Не мога да стоя на едно място, трябва да крача нагоре-надолу или седнал да се клатя, да късам дрехите си, да дера кожата си, изобщо да правя всичко онова, което правят хората, когато повече не могат да издържат. Плача и сълзите парят откритите рани. Тананикам си старата песен за ездача и хвойновия храст, повтарям и преповтарям познатите думи дори след като загубват всякакъв смисъл. Започвам да броя — едно, две, три, четири... Казвам си, че ако изкарам нощта, ще спечеля велика победа.

В ранните часове на утрото, когато от изтощение ми се вие свят и се олюлявам на краката си, рухвам и се разплаквам сърцераздирателно като дете; седя в един ъгъл, облегат на стената, и плача, а сълзите текат безспирно от очите ми. Плача ли плача, а пулсиращата болка връхлита на приливи и отливи, следвайки собствените си кръгови движения. В това състояние сънят ме поваля с мълниеносна сила. Изумен съм, че накрая все пак идвам на себе си сред слабата сива дневна светлина. Смъкнал съм се в един ъгъл, без да имам представа колко време е минало. Пулсиращата болка не спира, но откривам, че ако седя неподвижно, мога да я понасям. И освен това тя вече ми е позната. Може би скоро ще се превърне в нещо неотменно, каквото е дишането.

Затова лягам внимателно до стената, поставям наранената си ръка под мишницата, за да облекча болката, и още веднъж потъвам в сън, в някакъв хаос от образи, сред които търся един конкретен образ и отблъсквам всички останали, засипващи ме като падащи листа. Търся образа на момичето. То е коленичило с гръб към мен пред построения от нея снежен или пясъчен замък. Облечено е с дълга, тъмносиня дреха. Когато се приближавам, виждам, че рови нещо във вътрешността на замъка.

Усеща, че го гледам, и се обръща. Оказва се, че съм сбъркал — това не е замък, а глинена пещ. От задния ѝ отвор излиза пушек. Момичето протяга ръце и ми подава нещо, някаква безформена буца, в която се вирам неохотно със замъглени очи. Поклащам глава, но погледът ми не се прояснява.

Носи кръгла шапчица със златна бродерия. Косата му е сплетена на тежка плитка и пада през рамото му; в плитката е вплетена златна нишка. „Защо си облечена толкова празнично?“ Всъщност искам да кажа. „Никога не съм те виждал толкова красива.“ То ми се усмихва: какви прекрасни зъби, какви ясни черни очи! Освен това сега виждам, че ми подава един самун хляб, още топъл, с препечена, димяща, разпукана кора. Залива ме вълна от благодарност. Искам да кажа: „Как може дете като теб да се научи толкова хубаво да пече хляб в пустинята?“ Разтварям ръце да го прегърна и се събуждам със сълзи, които парят раната на бузата ми. Веднага потъвам отново в люлката на съня, но не мога да видя вече момичето, нито да вкуся хляба, от който устата ми се напълни със слюнка.

Полковник Джол седи на бюрото в кабинета ми. Не се виждат нито книги, нито папки; стаята е съвършено празна, има само ваза със свежи цветя.

Хубавият административен офицер, чието име не знам, поставя сандъчето от кедрово дърво на бюрото и се отдръпва.

Навел поглед към книжата си, полковникът започва да говори:

— Сред вещите, намерени във вашето жилище, беше и това дървено сандъче. Бих искал добре да го огледате. Съдържанието му е необикновено. В него има приблизително триста дървени дъсчици от бяла топола с размери двадесет на пет сантиметра, много от които са свързани с канап. Дървото е сухо и трошливо. На места канапът е запазен, на други места е толкова излинял, че се разпада. При разхлабване на канапа дъсчицата се разтваря и се откриват две вътрешни плоскости. Те са изписани с непознати знаци. Смятам, че ще се съгласите с това описание.

Взирам се в черните стъкла. Той продължава:

— От всичко казано следва логичното заключение, че дървените дъсчици съдържат съобщения, разменяни неизвестно кога между вас и други хора. Остава да обясните какво гласят съобщенията и кои са другите хора.

Изважда една дъсчица от сандъчето и я плъзга към мен по лъскавата повърхност на бюрото.

Гледам редовете от знаци, изписани от незнаен човек, умрял много отдавна. Не знам дори отдясно наляво ли да чета, или отляво надясно. През дългите вечери, когато рових в колекцията си, отделих повече от четиристотин различни знаци, може би четиристотин и петдесет. Нямам представа какво означават. Дали всеки от тях означава едно-единствено нещо, например кръгът означава слънце, триъгълникът — жена, вълната — езеро; или кръгът си е просто кръг, триъгълникът — триъгълник, вълната — вълна? Или пък всеки знак показва различно състояние на езика, устните, гърлото и белите дробове, които с общи усилия изграждат един многообразен, невъобразим, изчезнал варварски език? А може би моите четиристотин знака са просто писмовна украса на двадесет или тридесет основни, повтарящи се букви, чиято проста форма аз съм прекалено глупав, за да видя?

— Изпраща поздрав на дъщеря си... — казвам и с изненада установявам, че дебелият носов глас е мой. Пръстите ми следят отдясно наляво наредените един до друг знаци — ... която казва, че не е виждал отдавна. Надява се, че е щастлива и че се е наредила добре. Надява се, че този сезон са се родили много агнета. Казва, че пази подарък за нея, който ще ѝ даде, когато отново се видят. Изпраща поздрав. Подписът му не се разчита лесно. Би могъл да гласи просто: „Баща ти“, а може и да е нещо друго, например някое име.

Протягам ръка и изваждам от сандъчето втора дъсчица. Административният офицер, който седи зад Джол, с разтворено на коленете малко тефтерче, ме гледа строго, с вдигнат във въздуха молив.

— А тук се казва следното — продължавам. — „Съжалявам, че трябва да ти съобща лоши новини. Дойдоха войниците и отведоха брат ти. Всеки ден ходя на укреплението и моля да го освободят. Седя гологлав в прахта. Вчера за първи път изпратиха един човек да говори с мен. Той казва, че брат ти вече не е тук. Казва, че са го изпратили някъде. Попитах: «Къде?», но той не ми отговори. Не казвай на майка си, а се моли заедно с мен да е жив и здрав.“

— Сега да видим какво пише тук. — Моливът все още е във въздуха, офицерът не е написал нищо, не е мръднал. — „Вчера отидохме да приберем брат ти. Заведоха ни в някаква стая, където той лежеше на една маса, защит в чаршаф.“ — Джол бавно се обляга на стола си. Административният офицер затваря тефтера си и понечва да

се изправи, но Джол му дава знак да не става. — „Искаха да си го взема така, но аз настоях първо да го погледна. «Ами ако това не е неговият труп? — попитах аз. — Тук има толкова много трупове, трупове на храбри млади мъже.» Затова дръпнах чаршафа и видях, че наистина е той. Видях, че клепачите му са защити. Попитах: «Защо сте направили това?» А той ми отговори: «Такъв е нашият обичай.» Разкъсах чаршафа и видях, че цялото му тяло е в рани, видях, че краката му са отекли и счупени. Попитах: «Какво му се е случило?», а човекът каза: «Не знам, тук не е записано; ако имаш въпроси, трябва да отидеш при сержанта, но той е много зает.» Трябваше да погребем брат ти тук, пред укреплението, защото тялото му бе започнало да мирише. Моля те, кажи на майка си и се опитай да я утешиш.“

— А сега да видим какво гласи следващата дъсчица. Ето тук има един-единствен знак. Това е знакът на варварите за война, но той има и друг смисъл, освен този. Може да означава отмъщение, а ако се прочете отдолу нагоре, значи справедливост. Няма начин да се разбере кой смисъл е вложен тук. Това е една от хитростите на варварите. Същото е и с останалите дъсчици. — Бъркам със здравата си ръка в сандъчето и разбърквам съдържанието му. — Те образуват една алегория. Могат да се прочетат в различен ред. Освен това всяка дъсчица може да се прочете по много начини. Всички заедно могат да се изчетат като личен дневник или като военен план, а като се обърнат, могат да се четат като урок по история за последните години на Империята — искам да кажа, на старата Империя. Учените не са постигнали единодушно мнение как да тълкуват тези реликви на древните варвари. Такива дъсчици с алегорично съдържание се срещат из цялата пустиня. Тези ги намерих на пет километра оттук, сред развалините на една обществена сграда. Друго подходящо място са гробищата, макар че никак не е лесно да се открият гробища на варвари. Препоръчва се да се копае напосоки: може би точно там, където е стъпил, човек ще открие разни парчетии, счупени глинени съдове, нещо, което напомня за мъртвите. Третото място е въздухът: въздухът е пропит от въздишки и плачове. Те никога не изчезват, ако слушате внимателно, със състрадателно ухо, ще ги чуete как отекуват изпод земята. Най-добре се чува през нощта: понякога не можете да заспите, защото до ушите ви достигат виковете на мъртъвците. И те,

както и писанията им, могат да се тълкуват по много начини. Благодаря за вниманието, свърших с превода.

През цялото време не изпускам от очи Джол. Не мръдна; само когато споменах Империята, сложи ръка върху ръката на подчинения си, който беше готов да ме удари.

Ако се доближи до мен, ще го фрасна с всичка сила. Няма да изчезна от тази земя, без да им оставя някаква следа след себе си.

Полковникът проговаря:

— Нямате представа колко досадно се държите. Вие сте единственият служител по цялата граница, който отказва да ни сътрудничи. Откровено казано, тези пръчки не ме интересуват. — Той махва с ръка към разпилените по бюрото дъсчици. — Те са като чипове за хазарт. Знам, че другите племена по границата играят с тях на комар. Искам да обмислите сериозно въпроса какво бъдеще ви очаква тук. Няма да ви позволим да останете на поста си. Вие сте се компрометирали изцяло. Дори и да не заведат дело срещу вас...

— Чакам да заведете дело срещу мен! — изкрещявам аз. — Кога ще го направите? Кога ще ме изправите на съд? Кога ще имам възможност да се защита? — Изпаднал съм в яростен гняв. Мъчителната неспособност да говоря, когато стоях пред тълпата, вече е изчезнала. Ако сега се изправя пред тези хора, открито, пред законен съд, ще намеря думи, с които да ги засрамя. Това е въпрос на здраве и сила: усещам как гневните слова напират в гърдите ми. Но тези тук никога няма да изправят на съд човек, който е достатъчно здрав и силен, за да гиzakлейми. Ще ме държат в тъмницата, докато се превърна в мрънкащ идиот, в призрак на самия себе си; след това ще ме изправят на съд при затворени врати и за пет минути ще приключат с юридическите формалности, които толкова ги отегчават.

— Както знаете, докато трае извънредното положение — казва полковникът, — правосъдието не е в ръцете на гражданските власти, а в ръцете на Отдела — въздъхва той. — Господин съдия, вие, изглежда, смятате, че ние не смеем да заведем дело срещу вас, защото се страхуваме, че сте твърде популярна личност в този град. Мисля, че не съзнавате колко много сте загубили, занемарявайки задълженията си, отказвайки се от приятелите си, свързвайки се с недостойни хора. Няма човек, с когото съм говорил и който да не се е почувствал обиден от вашето поведение.

— Личният ми живот не ги засяга!

— Въпреки това мога да ви кажа, че почти всички приветстваха нашето решение да ви освободим от служебни задължения. Нямам нищо против вас като частно лице. Когато пристигнах тук преди няколко дни, бях решил, че единственото, което ще искам от вас, е един ясен отговор на един прост въпрос, след което ще можете да се върнете при държанките си като свободен човек.

Изведнъж ми хрумва, че тази обида може би цели нещо, че може би по различни причини тези двама души ще се радват, ако загубя самообладание. Пламнал от възмущение, с изопнати мускули, аз запазвам мълчание.

— Вие обаче, изглежда, имате нова амбиция — продължава той. — Изглежда, искате да си извоювате името на Единствения Справедлив Човек, човек, който е готов да пожертва свободата си в името на принципите си. Но нека да ви попитам нещо: смятате ли, че вашите съграждани ви виждат в същата светлина, след като станяхте за смях онзи ден на площада? Повярвайте ми, че за хората в този град вие не сте Единственият Справедлив Човек, а сте просто клоун, луд човек. Мръсен сте, воните, могат да ви подушат от два километра. Имате вид на стар просяк, на боклукчия. Хората не искат да заемате никаква длъжност. Тук за вас бъдеще няма. Предполагам, че искате да влезете в историята като мъченик. Но кой ще впише името ви в историческите книги? Тези вълнения по границата не са от съществено значение. Скоро ще замрат и границата отново ще потъне в сън за още двадесет години. Хората не се интересуват от историята на затънтения пущинак.

— Преди да дойдете вие, по границата нямаше вълнения — казвам аз.

— Това са глупости — отговаря той. — Просто не знаете фактите. Живеете в свят на миналото. Мислите, че преследваме малки групи миролюбиви номади. А ние всъщност вземаме мерки срещу добре организиран враг. Ако бяхте дошли с експедиционния корпус, щяхте да се уверите.

— Тези жалки затворници, които доведохте — това ли е врагът, от който трябва да се страхувам? Това ли искате да ми кажете? Вие сте врагът, полковник! — Повече не мога да се сдържа. Удрям с юмрук по бюрото. — Вие сте врагът, вие водите война и вие им предоставяте мъчениците, от които те имат нужда, и сте започнали това не отсега, а

от миналата година, когато извършихте тук първите си гнусни варварщини! Историята ще потвърди думите ми!

— Глупости! Няма да има никаква история, това са незначителни събития. — Изглежда невъзмутим, но съм сигурен, че съм го разтревожил.

— Вие сте един извратен инквизитор! Заслужавате да бъдете обесен!

— Това го казва съдията, Единственият Справедлив Човек — измърморва той.

Гледаме се втренчено в очите.

— Сега — казва Джол и подрежда книжата пред себе си — искам да дадете показания за срещата ви с варварите по време на неотдавнашното ви посещение при тях, за което не сте били упълномощен.

— Отказвам.

— Добре. Разговорът ни е приключен. — Обръща се към подчинения си и добавя: — Вие отговаряте за него. — Изправя се и излиза. Аз заставам пред административния офицер.

Раната на бузата ми, непромита и непревързана, е отекла и се е възпалила. Отгоре се е образувала кора като дебела гъсеница. Лявото ми око представлява тясна цепка, носът ми — безформена, пулсираща буца. Трябва да дишам през устата.

Лежа сред стара помия от повърнато, изтерзан от жажда. От два дни капка не съм слагал в устата си.

В страданията ми няма нищо благородно. Много малко от това, което наричам страдание е болка. Принуден съм да се подчинявам на най-елементарните нужди на тялото си: да пия, да се облекчавам, да намирам поза, в която изпитвам най-малко болки. Когато административният офицер Мандъл и неговият помощник ме върнаха в килията, запалиха лампата и затвориха вратата, взех да се чудя колко болки може да понесе в името на ексцентричните си идеи за идеална Империя един пълен, възрастен, свикнал на удобства мъж. Но моите инквизитори не се интересуваха от степента на болките. Искаха само да ми покажат какво означава да живееш единствено чрез тялото си, да живееш като тяло, тяло, което може да развива идеи за справедливост само докато е цяло и здраво, тяло, което бързо забравя тези идеи, когато му приклепят главата и му натикат в гърлото маркуч, през

който се вливат литри солена вода, докато то започне да кашля, да се раздира, разкъсва и изпразва. Те не дойдоха, за да изтръгнат от мен какво съм казал на варварите и какво са ми казали варварите. Така че нямах възможност да изрека в лицата им високопарните думи, които бях намислил. Дойдоха в килията ми, за да ми покажат какво значи човечност, и в продължение на един час ми показаха твърде много.

Въпросът обаче не се свежда и до това кой ще издържи най-дълго. Отначало си мислех така, сега те седят в някоя стая и си говорят за мен. Казват си: „Още колко време му трябва да рухне? След един час ще отидем да видим.“

Но те не постъпват така. Нямаат никаква сложна система, на която да ме подлагат, за да ми причинят болка и лишения. Два дни ме оставят без храна и вода. На третия ден ме нахранват. „Съжалявам, просто забравихме“, казва войникът, който ми донася да ям. Не са забравили от злоба. Моите инквизитори си имат свои грижи. Аз не съм в центъра на вниманието им. Подчиненият на Мандъл сигурно по цял ден брои торбите в склада на интендантството или надзирава как върви възстановяването на напоителната система и се оплаква от жегата. А самият Мандъл сигурно отделя повече време да лъска украшенията на униформата си, вместо да мисли за мен. Когато изпадне в подходящо настроение, идва и ми дава урок по човечност. Докога ще мога да устоявам на произволните им атаки? И какво ще стане, ако се поддам, разплача или рухна, докато траят тези атаки?

Извеждат ме в двора. Заставам пред тях, като прикривам голотата си и придържам ранената си ръка — приличам на уморена стара мечка, усмирена, след като дълго са я примамвали.

— Тичай — казва Мандъл. И аз тичам из двора под изгарящото слънце. Забавям крачка, той ме удря по задните части с бастуна си и аз се затичвам по-бързо. Войниците се отказват от следобедната си почивка и излизат на сянка да гледат, момичетата от кухнята се мотаят пред вратата, децата зяпат през решетките на портала.

— Не мога! — задъхвам се. — Сърцето ми! — Спирам, отпуснал глава, и слагам ръка на гърдите си. Всички чакат търпеливо, докато се съвзема. След това бастунът ме ръгва и аз отново се потътрям, движа се с обикновен човешки ход, по-бързо не мога.

Друг път трябва да изпълнявам номера пред тях. Опъват въже на височина до коляното и аз го прескачам. Викат малкия внук на готвачката и му дават да държи единия край.

— Не мърдай въжето, защото той ще се спъне — казват те. Детето стиска здраво въжето с две ръце, съсредоточило вниманието си във важната задача, която изпълнява, и чака да скоча. Спъвам се. Върхът на бастуна ме ръгва отзад.

— Скачай — измърморва Мандъл. Затичвам се, засилвам се да подскоча, блъскам се във въжето и спирам пред него. Воня на лайна. Не ми разрешават да се мия. Отвсякъде ме преследват мухи, кръжат около съблазнителната рана на бузата ми и ако остана неподвижен само за миг, веднага кацат на нея. Кръговото движение на ръката ми, с което ги гоня от бузата си, се е превърнало в автоматичен механизъм — също както кравата размахва опашката си. — Кажи му, че следващият път трябва да скочи по-добре — поръчва Мандъл на момченцето. То се усмихва и извъръща поглед. Сядам в прахта да чакам следващия номер. — Знаеш ли да скачаш на въже? — пита той детето. Дай му въжето и го накарай да ти покаже как се скача.

Показвам му как се скача.

Първия път, когато трябваше да изляза от дупката си и да застана гол пред тези безделници, и да се кълча за тяхно забавление, преживях непоносим срам. Сега вече съм преодолял срама. Съзнанието ми се парализира от ужас, защото в даден момент краката ми се подкосяват или сърцето ми се свива, сякаш прободено от щипците на рак, и трябва да застана неподвижно; но всеки път с изненада откривам, че след като си почина малко, след като изтърпя болката, мога отново да се движа, да скачам, да подскачам, да пълзя или да тичам. Ще дойде ли мигът, в който ще легна и ще кажа: „Убийте ме, по-добре да умра, отколкото да продължавам така“? Понякога си мисля, че този миг приближава, но винаги се оказва, че греша.

Във всичко това няма и следа от някакво величие, с което да се утешавам. Нощем се будя и охкам, защото ми се присънват най-отвратителните унижения. Изглежда, че не ми е отредено да умра по друг начин — освен като куче в някой ъгъл.

Но един ден вратата се отваря и аз се изправям не пред двама души, а пред цял взвод, застанал мирно.

— Ето — казва Мандъл и ми подава една памучна женска риза. — Облечи това.

— Защо?!

— Добре, щом искаш да си гол, върви гол.

Навличам ризата през главата си. Тя стига до средата на бедрата ми. Зървам две от най-младите прислужнички, които се скриват бързо в кухнята, превивайки се от смях.

Връзват ръцете ми зад гърба.

— Часът удари, господин съдия — шепне Мандъл в ухото ми. — Постарай се да се държиш като мъж. — Сигурен съм, че мирише на алкохол.

Извеждат ме от двора. Под черницата, където земята е почерняла от сока на падналите плодове, чака група хора. По дърветата се катерят деца. Щом приближавам към мястото, всички мълкват.

Един войник подхвърля края на ново, бяло, конопено въже; едно от децата на дървото го хваща, премията го през клона и го пуска да виси.

Знам, че това е само номер, за да се убие времето, измислен от тези мъже, отегчени от досегашните мъчения. Въпреки това вътрешностите ми се преобръщат.

— Къде е полковникът? — питам шепнешком. Никой не ми обръща внимание.

— Искаш ли да кажеш нещо? — обръща се Мандъл към мен. — Кажи каквото желаеш. Даваме ти тази възможност.

Вглеждам се в прозрачните му сини очи, прозрачни, сякаш са две кристални стъклъца, закрепени, върху очните му ябълки. Той отвърща на погледа ми. Нямам представа какво вижда. Мислейки си за него, произнасям думите мъчение... мъчител, но те прозвучават странно и колкото повече ги повтарям, толкова по-странно звучат, докато накрая натежават като камъни на езика ми. Може би този човек и човекът, когото е довел да му помага в работата, а също и техният полковник, са инквизитори, може би точно това е длъжността, вписана в картоните на някое счетоводство в столицата, макар че по-вероятно е на тези картони да пише офицери от службата за сигурност. Но като го гледам, виждам само прозрачните му сини очи, хубавото, изсечено лице и

възголемите зъби, оголени от венците. Той се занимава с душата ми: всеки ден разтваря плътта ми и излага душата ми на светлина; през трудовия си стаж сигурно е видял много души; но грижата за душите, изглежда, изобщо не го вълнува, както и трепетите на сърцата не вълнуват хирурга.

— Опитвам се да разбера чувствата ви към мен — мърморя аз. Не мога да преодолеея мънкането, гласът ми трепери, страх ме е и от лицето ми капе пот. — Вместо да ми давате възможност да говоря пред тези хора, на които нямам какво да кажа, бих се радвал да разменя с вас няколко думи. За да мога да разбера защо сте се посветили на тази работа. И за да чуя какво изпитвате към мен, на когото сте причинили толкова много болка и когото сега, изглежда, се каните да убиете.

Слушам изумен това претенциозно изявление, което излиза от устата ми. Толкова ли съм полудял, та искам да го провокирам?

— Виждаш ли тази ръка? — пита той и протяга ръката си на сантиметър пред лицето ми. — Когато бях по-млад — свива той пръсти, — можех да пробия с пръст една тиква. — Размахва показалеца си, допира го до челото ми и го натиска. Аз отстъпвам назад.

Приготвили са ми дори качулка, един чувал за сол, който нахлузват на главата ми и завързват на шията ми с канап. Наблюдавам през мрежестата тъкан как донасят стълбата и я подпират на клона. Завеждат ме до стълбата и поставят крака ми на първото стъпало; нахлузват примката на шията ми.

— Качвай се сега — казва Мандъл.

Извързвам глава и виждам две неясни фигури, които държат края на въжето.

— Не мога да се кача с вързани ръце — отговарям аз. Сърцето ми бие силно.

— Качвай се — повтаря той и ме хваща за лакътя, за да не падна. Въжето се опъва. — Опънете го — заповядва той.

Качвам се, той се покачва зад мен, като ми показва къде да стъпвам. Преброявам десет стъпала. В лицето ми шумолят листа. Спирам. Той стиска още по-здраво лакътя ми.

— Мислиш, че се шегувам ли? — казва той. Говори през стиснати зъби и аз не разбирам защо е толкова разярен. — Мислиш, че само си приказвам ли? Под чувала очите ми смъдят от пот.

— Не, мисля, че не се шегувате — отговарям. Знам, че щом въжето е опънато, значи се шегуват. Ако отпуснат въжето и аз се подхлъзна, ще умра.

— Тогава какво искаш да ми кажеш?

— Искам да кажа, че не съм обсъждал никакви военни въпроси с варварите. Това беше лична история. Отидох да заведа момичето при семейството й. Нямах никаква друга цел.

— Това ли е всичко, което искаш да ми кажеш?

— Искам да кажа, че никой не заслужава да умира. — С тази абсурдна риза и с този чувал, с чувството, че ще повърна от страх, продължавам да говоря: — Искам да живея. Както всеки човек иска да живее. Да живея, да живея и да живея. Независимо как.

— Това не е достатъчно. — Той пуска ръката ми. На десетото стъпало за малко не падам, въжето ми помага да запазя равновесие. — Виждаш ли? — казва той. Смъква се по стълбата и ме оставя сам.

Не пот, а сълзи текат от мен.

До мен листата шумолят. Един детски глас пита:

— Можеш ли да виждаш, чичо?

— Не.

— Ей, маймуни, слизайте! — вика някой отдолу. По опънатото въже чувствам как клоните се люлеят от движенията на децата.

И стоя така дълго време, като внимателно пазя равновесие върху стъпалото, успокояван от допира на дървото под петата ми; старая се да не трепна, да задържа въжето колкото се може по-изпънато.

Колко време тълпата от безделници ще наблюдава с интерес как един човек стои на стълба? Ще стоя тук, докато месото окапе от костите ми, ще стоя на студ, на дъжд и на пек, за да живея.

Но сега въжето се опъва, чувам дори как стърже по кората и трябва да се изпъна, за да не ме удуши.

Значи това не е изпитание на търпението; ако тълпата не е доволна, правилата се сменят. Но какъв смисъл има да се обвинява тълпата? Обявява се една изкупителна жертва, устройва се зрелище, пренебрегват се законите: кой ще се откаже от подобно забавление? Какво има да не одобрявам в тези спектакли на деградацията, на страданието и на смъртта, устройвани от нашия нов режим, освен липсата на благоприличие? А с какво ще ме запомнят мен като административен управител, ако не с това, че преди двадесет години

преместих кланицата от пазара в покрайнините на града, защото така го изисква приличието. Опитвам се да извикам нещо, да изрека дума, обезумял от страх, да изкрещя, но въжето така ме стяга, че аз съм удушен, безмълвен. Кръвта пулсира в ушите ми, усещам как губя опора. Полюшвам се във въздуха, удрям се в стълбата и размахвам крака. В ушите ми пулсът бие по-бавно, после по-силно и накрая не чувам нищо друго, освен него.

Стоя пред стареца с присвити срещу вятъра очи и го чакам да заговори. Старата пушка все още е подпряна между ушите на коня, но не е насочена към мен. Давам си сметка колко необятни са небето и пустинята около нас.

Наблюдавам устните му. Всеки момент ще проговори: трябва да слушам внимателно и да улавям всяка сричка, за да мога след това, като си ги повтарям и обмислям, да открия отговора на един въпрос, който за момента е отлетял като птица от паметта ми.

Виждам поотделно всеки косъм от гривата на коня, всяка бръчка по лицето на стареца, всяка скала и бразда на хълма.

Момичето с черната плитка, отметната през рамо според обичая на варварите, седи на коня си зад стареца. Навела глава, тя също го чака да заговори.

Въздишам. „Колко жалко, си мисля. Вече е много късно.“

Люлея се свободно. Ветрецьт развява ризата ми и си играе с голото ми тяло. То е отпуснато и плаващо. Облечено в женска риза.

Сигурно краката ми докосват земята, но те са безчувствени към всичко. Изтягам се внимателно с цялата си дължина, лек като перце. Желязната сила, която е сковавала досега главата ми, отслабва. От гърдите ми се разнася тежко хриптене. Поемам дъх. Всичко е наред.

Свалят чувала от главата ми, слънцето заслепява очите ми, изправят ме на крака, вие ми се свят, не съм на себе си.

Думата летене напират сама някъде на ръба на съзнанието ми. Да, вярно е. Аз летях.

Взирам се в сините очи на Мандъл. Устните му се движат, но не чувам никакви думи. Започвам да клатя глава и не мога да спра.

— Казвам — повтаря той, — че сега ще ти покажем друг вид летене.

— Не ви чува — казва някой.

— Чува ме — отговаря Мандъл. Изхлузва примката от шията ми и я завързва за канапа, който е стегнал китките ми. — Изтеглете го нагоре.

Ако мога да стегна мускулите на ръцете си, ако съм акробат, ще извия крак и ще го преметна през въжето — тогава ще увисна с главата надолу и няма да изпитвам болка: това е последната ми мисъл, преди да започнат да ме издигат. Но аз съм слаб като бебе, ръцете ми се извиват зад гърба и щом краката ми се отлепят от земята, усещам ужасно разкъсване в раменете, сякаш се раздират цели мускулни пластове. От гърлото ми излиза първото печално мучене, наподобяващо скърцащ пясък. Две момченца скачат от дървото и хванати за ръка, хукват да бягат, без да се обърнат назад. Аз муча ли муча, нищо не може да ме спре, звуците излизат от едно тяло, което знае, че е непоправимо повредено и в уплахата си реве. Дори всички деца от града да ме чуят, пак не мога да спра: нека само се молим да не започнат да подражават в игрите си на възрастните, защото иначе утре ще избухне епидемия и по дърветата ще увиснат детски тела. Някой ме побутва и аз, увиснал на тридесет сантиметра над земята като огромен стар молец с прищипани криле, започвам да се люлея напред-назад, да рева и да крещя.

— Вика приятелите си варвари — казва някой. — Говори на варварски език.

Чува се смях.

V

Варварите идват нощем. Преди да падне мракът, всички кози се затварят, вратите се залостват, на всеки наблюдателен пост патрулира караул. Разправят, че нощем варварите дебнат да извършат убийство или грабеж. В сънищата си децата виждат как капациите на прозорците се отварят и през тях надничат жестоките лица на варварите. „Варварите са тук!“, пицят те и не могат да се успокоят. От възметата изчезват прострени дрехи, от килерите, колкото и здраво да са заключени, изчезва храна. Варварите са изкопали тунел под стените, разправят хората; идват и си отиват, когато си поискат, вземат, каквото пожелаят; никой вече не е в безопасност. Селяните все още орат нивите, но работят на групи, никога по един. Трудят се без желание: варварите само чакат зърното да поникне, за да наводнят отново нивите.

Защо армията не спре варварите, оплакват се хората. Животът на границата е станал много труден. Чудят се дали да не се върнат в Старата родина, но после се сецат, че заради варварите пътищата вече не са сигурни. Човек не може да си купи свободно чай и захар, защото търговците кроят стоката си. Онези, които имат какво да ядат, се хранят зад заключени врати от страх да не събудят завистта на съседите.

Преди три седмици едно момиченце беше изнасилено. Приятелчетата му, с които играло при напоителните канали, го забелязали едва когато се върнало при тях окървавено и безмълвно. Дни наред то лежа в къщата на родителите си, вперило поглед в тавана. Нищо не можа да го склони да разкаже какво се е случило. Щом ставаше тъмно, започваше да хленчи. Приятелчетата му твърдят, че е заради варварина. Видели го да бяга през тръстиките. Познали го, че е варварин, защото бил много грозен. Сега на децата е забранено да играят извън града, а селяните отиват на нивите със сопи и копия.

Колкото повече нараства омразата срещу варварите, толкова повече се свивам в ъгъла си с надеждата, че никой няма да се сети за

мен.

Мина много време, откакто вторият експедиционен корпус потегли толкова славно с развети знамена и тръби, с лъскави униформи и буйни коне, за да помете варварите от долината, да даде такъв урок на тях, на децата и на внуците им, който никога да не забравят. Оттогава няма нито вести, нито официални съобщения. Замря и възторгът от ежедневните военни паради на площада и показните упражнения по езда и стрелба с пушка. Градът гъмжи от тревожни слухове. Някои разправят, че по цялата граница, дълга хиляда и петстотин километра, са избухнали конфликти, че варварите от север са се съюзили с варварите от запад, че армията на Империята не може да се разгърне по цялата дължина на границата и много скоро ще бъде принудена да се откаже от защитата на такива отдалечени военни постове като нашия, за да съсредоточи силите си в защита на централните райони. Други разправят, че до нас не стигат новини за хода на войната, защото войниците са навлезли дълбоко в територията на врага и са толкова заети да нанасят тежки удари, че нямат време да изпращат телеграми. Скоро, твърдят те, когато най-малко ги очакваме, нашите войници ще се върнат изтощени, но увенчани с победа и в живота ни ще се възцари мир.

Сред малобройния гарнизон, останал тук, се шири такова пиянство и арогантно отношение към местните хора, каквото не съм виждал досега. Имаше няколко случая, когато войниците влезли в магазините, взели каквото им трябвало и си излезли, без да платят. Какъв е смисълът собственикът на магазина да се оплаква, когато престъпниците и гражданската гвардия са едни и същи хора? Собствениците се оплакват на Мандъл, който замества заминалия с армията Джол, докато трае извънредното положение. Мандъл дава обещания, но не прави нищо. И защо да прави? Той се интересува единствено от това да не загуби благоразположението на хората си. Въпреки парадното патрулиране по насипите и ежеседмичните обиколки по брега на езерото (търсят промъкнали се варвари, макар че такива никога не се намират), дисциплината е разхлабена.

А аз, старият клоун, който загуби и последната следа от авторитета си в деня, когато висеше на едно дърво, облечен в женска риза, и викаше за помощ, отвратителното създание, което в продължение на една седмица лижеше храната си от плочите на двора

като куче, защото не можеше да си служи с ръцете, вече не съм затворник. Спя в един ъгъл на казармения двор; пълзя, облечен в кирливата си риза; вдигне ли някой срещу мен юмрук, целият се свивам. Живея като гладуващ звяр пред прага на някоя задна врата; може би ме държат жив само като доказателство, че у всеки, който симпатизира на варварите, се крие нещо животинско. Знам, че животът ми не е в безопасност. Понякога усещам върху себе си натежалите от омраза погледи; не отвърщам на тези погледи; знам, че има хора, които силно се изкушават да очистят двора, като изпратят куршума в черепа ми през някой прозорец от втория етаж.

В града се стичат бежанци — хора, които се занимават с риболов, дошли от малките селца край реката и от северните брегове на езерото, хора, чийто език никой не разбира, понесли покъщнината на гърбовете си, следвани от кльоцави кучета и рахитични деца.

Когато дойдоха за първи път, хората се струпваха около тях. „Варварите ли ви прогониха?“, питаха те, правеха жестоки физиономии и опъваха въображаеми лъкове. Никой не питаше за войниците на Империята, нито за подпалваните от тях горски пожари.

Отначало хората проявяваха съчувствие към тези диваци, даваха им храна и стари дрехи, докато те започнаха да издигат сламените си навеси до стената откъм площада, близо до черниците, а децата им станаха толкова нахални, че започнаха да се вмъкват в кухните и да крадат, а една нощ техните кучета влязоха в кошарата и прегризаха гърлата на дузина овце. И тогава хората се настроиха срещу тях. Войниците предприеха мерки, щом видеха кучетата им, ги застрелваха, а една сутрин, когато мъжете бяха все още на езерото, събориха целия ред навеси. Дни наред рибарите се криеха в тръстиките. След това сламените колиби започнаха да никнат една след друга, този път извън града, под северната стена. Колибите останаха, но часовите на градската врата получиха заповед да не пускат обитателите им в града. Сега и тази заповед не се спазва строго и сутрин рибарите обикалят от къща на къща с наниз от риба. Няма никакъв опит в боравенето с пари, всички ги мамят жестоко, а те са готови на какво ли не за глътка ром.

Те са кокалести хора с хлътнаги гърди. Жените им са като че ли постоянно бременни; децата им са недоразвити; у някои млади момичета могат да се открият следи от крехка, прозрачна хубост; във

всички останали виждам само невежество, хитрост и мързел. Но, от друга страна, какво виждат те в мен, ако изобщо ме забелязват? Звяр, който гледа втренчено иззад един портал: там е мръсната вътрешна част на този красив оазис, където те са намерили временна сигурност.

Веднъж, както си дремя в двора, върху мен пада сянка, един крак ме подритва и аз виждам сините очи на Мандъл.

— Добре ли те храним? — пита той. — Пак ли дебелееш?

Кимам и сядам в краката му.

— Защото не можем да те храним вечно.

Следва дълга пауза, докато се изучаваме един друг.

— Кога ще започнеш да работиш, за да се изхранваш?

— Аз съм затворник и чакам да ме съдят. От затворниците, които чакат да ги съдят, не се иска да работят за прехраната си. Такъв е законът. Те са на държавна издръжка.

— Но ти не си затворник. Свободен си да вървиш, където искаш. — Чака ме да се хвана на тази добре обмислена уловка. Не казвам нищо. Той продължава: — Как така си затворник, след като нямаме никакъв документ за арестуването ти. Да не мислиш, че не водим протоколи? За теб нямаме нищо. Значи си свободен.

Изправям се и тръгвам след него през двора към портала. Войникът му подава ключа и той отключва вратата.

— Виждаш ли? Отворено е.

Колебая се, преди да прекрача. Искам да узная нещо. Вглеждам се в лицето на Мандъл, в ясните очи — огледало на душата му, в устата му, чрез която се изявява духът му.

— Може ли да ми отделите една минута? — питам аз. Стоим на портала, зад нас е войникът, който се преструва, че не слуша.

— Вече не съм млад — започвам — и ако съм имал някакво бъдеще, то вече не съществува. — Посочвам с ръка към площада, към прахта, разнасяна от горещия летен вятър, носител на болести и суша. — Освен това вече преживях една смърт на онова дърво, само че вие решихте да ме спасите. Затова искам да разбера нещо, преди да тръгна. Докато не е станало много късно, докато варваринът е все още тук пред вас. — Усещам как лека подигравателна усмивка трепва на устните ми, но не мога да се сдържа. Вдигам очи към празното небе. — Извинявайте, ако въпросът ми ви се стори нахален, но бих искал да знам: как успявате да ядете след това, след като сте... работили с хора?

Винаги съм си задавал този въпрос във връзка с палачите и с други подобни хора. Чакайте! Изслушайте ме още малко, говоря ви искрено, твърде много ми струва да го изрека, понеже съм напласен до смърт от вас, не е нужно да ви казвам, сигурен съм, че го знаете. Лесно ли ви е да се нахраните след това? Представям си, че човек като вас ще иска да си измие ръцете след такова нещо. Но едно обикновено миене няма да е достатъчно, ще е нужна намесата на някое религиозно лице, въвеждане на пречистващ ритуал, не мислите ли така? Също и някакво пречищение на душата — така поне съм си го представял. Иначе как е възможно човек да се върне към ежедневието — да седне например на масата и да раздели хляба със семейството или с другарите си?

Той се обръща, но аз успявам бавно да сграбча ръката му.

— Не, слушайте — казвам аз. — Не ме разбирайте погрешно, не ви обвинявам, нито ви осъждам, отдавна съм се отказал от това. Не забравяйте, че моят живот също беше посветен на законодателството, знам как действа то, знам, че често механизмите на правораздаването са неясни. Опитвам се само да разбера. Опитвам се да разбера света, в който живеете. Опитвам се да си представя как дишате, ядете и живеете ден след ден. Но не мога! Това ме тревожи! Мисля си, че ако бях на ваше място, щях да усещам ръцете си толкова мръсни, че щях да се задуша, ако...

Той се отскубва и ме удря толкова силно в гърдите, че дъхът ми секва и залитам назад.

— Мръсник! — изкрещява той. — Гаден безумен старец! Махай се! Върви някъде и умри!

— Кога ще ме изправите на съд? — крещя след него. Той не ми обръща внимание.

Няма къде да се скрия. А и защо ли да се крия? От зори до мрак съм на площада пред очите на всички, обикалям сергиите или седя на сянка под дърветата. И постепенно, след като плъзва мълвата, че старият съдия се е отървал и пак се е появил, хората престават да ми обръщат гръб и ме заговарят, като ме видят. Откривам, че имам приятели, особено сред жените, които почти не скриват желанието си да чуят моята версия за случилото се. Веднъж, както се скитам по

улиците, виждам пълничката съпруга на интенданта да простира прането. Поздравяваме се.

— Как сте? — пита тя. — Разбрахме, че сте имали толкова неприятности. — Очите ѝ святкат, едновременно алчни и предпазливи. — Няма ли да влезете да изпиете чаша чай? — Сядаме двамата на кухненската маса, тя изпраща децата да играят навън и докато аз пия чая и дъвча безспир вкусните овесени бисквити, които е изпекла, жената пристъпва със заобикалки към предстоящата игра на въпроси и отговори: — Толкова време ви нямаше, че започнахме да се чудим дали изобщо ще се върнете... И тези неприятности впоследствие! Как се променят времената? Докато вие бяхте на служба, такива неуредици нямаше. Всички тези чужди хора от столицата само объркват нещата!

Сега е мой ред, въздъхвам и казвам:

— Да, те не знаят как живеем ние тук, в провинцията, нали? Толкова шум заради едно момиче... — Излапвам още една бисквита. На влюбения глупак му се подиграват, но накрая винаги му прощават. — На мен ми се струваше, че е съвсем редно да я заведа при семейството ѝ, но как да ги накарам да разберат това? — Продължавам да бърборя; тя слуша тези полуистини, кима с глава и ме дебне като ястреб; и двамата се преструваме, че гласът, който тя чува, не е гласът на мъжа, увиснал на дървото и викащ за милост толкова силно, та чак мъртвите да събуди. — Но да се надяваме, че всичко вече свърши. Все още ме боли — обяснявам аз и докосвам рамото си, — на стари години човек по-бавно оздравява.

И така, за да изкарам прехраната си, приказвам. А ако вечер съм още гладен, чакам пред портала на казармата да чуя свирката, която събира кучетата, после се промъквам тихо вътре и все някак успявам да придумам прислужничките да ми дадат остатъците от войнишката вечеря — паница студен фасул, някоя неостъргана тенджерка или половин самун хляб.

А сутрин може да се разходя до хотела, да надникна през прозорчето на кухненската врата и да поема с гърдите си всички приятни миризми — на риган и на мая, на прясно нарязан лук и пушена овнешка сланина. Готвачката Май маже тавите за печене: наблюдавам как ловко потапя пръстите си в гърнето със свинска мас и намазва дъното на тавата с три бързи кръгообразни движения. Мисля

си за нейните сладкиши, за прочутата шунка и спанак, за сладкиша с извара, който прави, и устата ми се изпълва със слюнка.

— Толкова много хора напуснаха — казва тя и се залавя с голямата топка тесто, — че не мога да ги изброя. Само преди няколко дни замина голяма група. Едно от момичетата тук, онази дребничката с дългата права коса — може би си я спомняте, — замина с приятеля си. — Съобщава ми с безизразен глас тази информация и аз съм ѝ благодарен за нейната деликатност. — Това, разбира се, е разумно — продължава тя, — защото, ако си решил да заминаваш, сега е моментът, пътят е дълъг, освен това е опасен, а и нощите стават студени. — Тя продължава да говори за времето, за изминалото лято, за първите признаци на зимата, сякаш, докато съм бил в килията си, на триста крачки оттук, не съм усещал нито жегата, нито студ, нито суша, нито дъжд. Сега разбирам, че за нея аз просто съм изчезнал и отново съм се появил, а между тези два момента съм бил извън света.

Докато тя разправя, аз слушам, кимам и си мисля разни неща. Започвам да говоря:

— Знаеш ли — казвам, — като бях затворен в казармата, не в новия затвор, в една малка стаичка, където ме заключваха, бях толкова гладен, че изобщо не мислех за жени, а само за ядене. Живеех от едно ядене до следващото. Все не ми стигаше. Изгълтвах си храната като куче и исках още. Освен това имах много болки, по всяко време: болеше ме ръката, боляха ме и двете ръце от китките до раменете, а също и тук — докосвам удебеления си нос и грозния белег под едното око, който, както започвам да разбирам, хората тайно харесват. — Когато мечтаех за някоя жена, мечтаех тя да дойде през нощта и да премахне болките ми. Същинска детска мечта. Не знаех обаче, че силният копнеж по нещо може да се загнезди някъде дълбоко в душата на човек и един ден без предупреждение да се отприщи. Това, което каза преди малко например за момичето — аз много я обичах, мисля, че знаеш това, макар че от деликатност не посмя да... Когато каза, че е заминала, сякаш нещо ме удари тук, в гърдите, признавам. Нещо ме удари.

Ръцете ѝ работят сърчно, изрязват кръгчета от разточеното тесто с ръба на чаша, събират изрезките и пак ги омесват. Тя избягва погледа ми.

— Отидох снощи в стаята ѝ, но вратата беше заключена. Отминах. Тя има много приятели, никога не съм мислил, че съм единственият... Но тогава какво търсех там? Исках, разбира се, да спя някъде, но исках и нещо повече. Защо трябва да се преструвам? Всички знаем, че старите мъже искат да си възвърнат младостта в прегръдките на млади жени. — Тя прави тестото на топка, меси го, разточва го — млада жена е, с деца, живее със строгата си майка: какво искам от нея, като ѝ говоря за болки и самота? Слушам като замаян речта, която сам произнасям: „По-добре е всичко да си кажа, така си помислих, когато за първи път се изправих пред мъчителите си. Защо да стискам глупаво устни? Тайни нямам. Нека да знаят, че съм от кръв и плът! Ще покажа, че ме е страх, ще пицця, когато ме заболи! Те разчитат на упорито мълчание: приемат го като доказателство, че всяка душа е заключена врата, която те трябва внимателно да отворят. Трябва да се разголя! Да отворя сърцето си!“ И затова крещях, пицях и разправях каквото ми дойде в главата. Каква хитра стратегия! Сега, когато езикът ми се развърже и отпусне, чувам престореното хленчене на един просяк: „Знаете ли къде съм спал снощи? — чувам собствения си глас. — Знаете ли онзи малък навес зад хамбара?...“

Но най-много се моля за храна, и то все по-усилено, с всяка изминала седмица. Искам пак да съм дебел. Денем и нощем чувствам глад. Събуждам се и стомахът ми стърже, нямам търпение да започна обиколките си, да се пошляя пред портала на казармата, да вдъхна приятната лека миризма на овесено брашно и да чакам да ми дадат загорелите остатъци от кашата; да чакам добри деца да ми подхвърлят черници от дърветата; да се пресегна през някоя градинска ограда и да открадна една-две праскови; да мина от врата на врата, аз, изпадналият в беда, жертва на сляпо увлечение, но вече излекуван, готов да приема с усмивка каквото ми предложат — филия хляб с конфитюр, чаша чай, а по обяд може би чиния яхния или паница боб с лук и винаги плодове — кайсии, праскови, нарове, — даровете на щедрото лято. Ям като просяк, гълтам храната с такова наслаждение и така облизвам чинията си, че на човек му става драго да гледа. Нищо чудно, че с всеки изминал ден придобивам добрия външен вид на съгражданите си.

А как умея да лаская и да ухажвам! Неведнъж съм получавал вкусна порция, приготвена специално за мен: овнешка пържола, изпържена с лук и чушки, или резен шунка и домат с парче козе сирене

върху филия хляб. Ако за отплата мога да пренеса вода или дърва за горене, върша го с радост, макар че не съм така силен, както някога. Ако за момента съм изчерпал възможностите си в града — трябва да внимавам да не досаждам на благодетелите си, — винаги мога да отида при рибарите и да им помогна в чистенето на рибата. Научил съм няколко думи на техния език, приемат ме без подозрение, разбират какво значи да си просяк и делят залька си с мен.

Искам да съм дебел, дори по-дебел отпреди. Искам коремът ми да се отпуска доволно, когато го потупам с длани, искам брадичката ми да потъва в гънките на шията ми, искам гърдите ми да се тресат, когато вървя. Искам живот с прости удоволствия. Искам (напразна надежда!) никога вече да не изпитам глад.

Изминаха близо три месеца, откакто експедиционният корпус потегли, а нямаме никакви новини. Навсякъде са плъзнали ужасни слухове: че войниците били подмамени в пустинята и избити; че без да знаем, са ги призовали да защитават родината, а граничните градове са оставени на варварите — да правят с тях каквото искат. Всяка седмица от града заминава група благоразумни хора — по десет-дванадесет семейства, които отиват заедно „на гости при роднини“, както е прието да се казва, докато „нещата се уталожат“. Заминават с каруци, ръчни колички, понесли вързопи на гърбовете си, дори децата им са натоварени като добичета. Видях и една дълга, ниска количка на четири колела, теглена от овце. Товарни животни вече не могат да се купят. Заминават разумните хора — съпрузи и съпруги, които лежат в леглото и си шепнат, кроят планове, пресмятат загуби. Напускат удобните си домове, заключват ги, „докато се върнем“, и вземат ключовете за спомен. На другия ден в същите домове нахлуват войнишки банди, ограбват къщите, разбиват мебелите, вършат мръсотии по пода. Натрупва се омраза срещу онези, които се готвят да заминат. Обиждат ги публично, нападат ги, ограбват ги безнаказано. Има семейства, които просто изчезват нощем, подкупват стражата да им отвори вратите на града и изчакват първото удобно място да се събере достатъчно голяма група, за да пътува безопасно.

Войниците тиранизират града. Устройват митинг с факли на площада, за даzakлеймят „страхливците и предателите“ и да се

закълнат в обща вяръност към Империята. Девизът на правоверните е: НИЕ ОСТАВАМЕ; тези думи могат да се видят изписани по всички стени. Стоях през онази нощ в мрака сред последните редици на огромната тълпа (никой не посмя да си остане у дома) и слушах как хиляди гърла припяват тежко и заплашително тези думи. По гърба ми полазиха тръпки. След митинга по улиците тръгна процесия, водена от войниците. Имаше изкъртени врати, счупени прозорци, една подпалена къща. До късна нощ пиха и гуляха на площада. Искях да видя Мандъл, но не можах. Възможно е да е изгубил контрол над гарнизона (ако войниците изобщо са били готови да приемат заповеди от един полицай).

Когато пристигнаха за първи път в града, тези войници, събрани на редовна военна служба от цялата Империя, незапознати с нашите обичаи, бяха посрещнати хладно. „Тук няма нужда от тях, казваха хората, колкото по-скоро отидат да се бият с варварите, толкова по-добре.“ В магазините отказваха да им дават стоки на кредит, майките заключваха дъщерите си от тях. Но откакто варварите се появиха на прага ни, отношението към тях се промени. И сега, след като изглежда са единствената бариера между нас и разрухата, тези чужди войници се радват на усилено ухажване. Създаден е граждански комитет, който събира пари всяка седмица, за да им устройва гуляи с печени на шиш овце и бурета с ром. Момичетата от града са на тяхно разположение. На войниците е позволено да правят каквото си искат, докато са тук, за да пазят живота ни. И колкото повече им се подмазват, толкова по-нахални стават. Знаем, че не можем да разчитаме на тях. Хамбарите са вече наполовина празни, а главните военни сили са се изпарили като дим — какво ли би ги задържало тук, освен гуляите? Единствената ни надежда е, че страхът от пътуване при сурови зимни условия ще ги възпре.

А зимата предупреждава за своето настъпване. В ранните утринни часове от север излиза мразовит вятрец: капациите на прозорците скърцат, заспалите хора се притискат по-плътнo един до друг, часовоите се загръщат в наметалата си и се обръщат с гръб към вятъра. Понякога нощем се събуждам разтреперан от студ върху чувалите, които ми служат за легло, и не мога да заспя. С всеки изминал ден слънцето изглежда по-далечно, а земята изстива още преди то да е залязло. Мисля си за малките групи пътници, проточили

се по дългия стотици километри път, запътили се към родината, която много от тях никога не са виждали — бутат ръчните колички, подвикват на конете, носят на ръце децата, разпределят храната и ден след ден оставят наред пътя инструменти, кухненски прибори, картини, часовници, играчки, всичко, което са смятали, че ще могат да спасят от разрухата на домовете си, докато осъзнаят, че най-многого, на което могат да се надяват, е да спасят живота си. След една-две седмици времето ще стане толкова коварно, че само най-издръжливите ще продължат. Острият северен вятър ще фучи по цял ден, ще унищожава всеки жив стрък, ще развява пелена от прах над широкото плато, ще докара внезапни градушки и снеговалежи. Не мога да си представя, че аз с моите парцаливи дрехи и протрити сандали, с тояга в ръката и вързоп на гърба ще издържа на такова дълго пътуване. А и сърцето ми не ме тегли натам. За какъв живот мога да мечтая извън оазиса? За сиромашкия живот на някой счетоводител в столицата, който всяка вечер след залез-слънце се връща в стаята си под наем на някоя задна уличка, където сваля бавно изкуствените си зъби, докато хазайката му души пред вратата? Ако се включа в масовото заминаване, ще бъда един от онези незабележителни стари хора, който един ден просто ще изостане от редицата, ще седне на завет до някоя скала и ще дочака студената смърт да полази по краката му.

Бродя по широкия път, който води към езерото. Хоризонтът пред мен е вече сив и се слива със сивата вода на езерото. Зад гърба ми слънцето залязва със златисти и пурпурни отблясъци. От каналите долитат първите песни на щурците. Това е светът, който познавам и обичам, светът, който не искам да напусна. От младини вървя по този път нощем и никога не ми се е случвало нищо лошо. Как мога да повярвам, че нощта е изпълнена с пробягващи сенки на варвари? Ако тук имаше чужди хора, щях да ги усетя с цялото си тяло. Варварите са се оттеглили със стадата си в най-дълбоките планински долини и чакат войниците да се уморят и да си отидат. Тогава варварите отново ще се появят. Ще пасат овцете си и няма да ни пречат, ние ще сеем нивите си и няма да им пречим и след няколко години по границата отново ще се възцари мир.

Минавам край наводнените преди време ниви, вече изчистени и отново разорани, пресичам напоителните канали и укрепителната стена. Земята под краката ми става мека; скоро тъпча по мочурлива трева, проправям си път между тръстиковите храсталаци, крача до глезени във водата сред виолетовия полумрак. Пред мен скачат жаби; до себе си чувам леко пърхане на криле — блатна птица се готви да литне.

Нагазвам по-дълбоко, разгръщам тръстиките с ръце и усещам хладната тиня между пръстите на краката си; водата, запазила топлината на слънцето по-дълго от въздуха, се съпротивлява, после отстъпва пред всяка крачка. С ранните утринни часове рибарите подкарват с пръти плоскодънните си лодки по спокойната водна повърхност и хвърлят мрежите си. Какъв миролюбив начин за изкарване на прехраната! Може би трябва да се откажа от просяшкия си занаят и да се преместя в техния лагер вън от града, да си построя колиба от кал и тръстики, да се ожения за някоя от техните красиви дъщери, да пирувам, когато има богат улов, и да затаявам колана, когато няма.

Затънал до глезени в успокояващата вода, аз се отдавам на тази мечта. Давам си сметка какво означават подобни блянове, подобни мечти да се превърна в неразсъждаващ дивак или да поема трудния път обратно към столицата, или да се добера до развалините в пустинята, или да се отдам на уединение в килията си, или да откроя варварите и да им се предоставя да ме използват, както намерят за добре. Всички тези мечти без изключение са насочени към смъртта: мечтите не за това как да се живее, а как да се умре. И знам, че всички в този ограден със стени град, който сега потъва в мрак (чувам тихия зов на двете тръби, когато се затварят градските врати), са обзети от такива мисли. Всички, с изключение на децата. Децата никога не се съмняват, че големите стари дървета, в чиято сянка играят, ще останат завинаги, че един ден те ще пораснат и ще станат силни като бащите си и плодови като майките си, че ще живеят и благоденстват, ще отгледат на свой ред деца и ще остарееят там, където са се родили. Защо не е възможно да живеем във времето като рибите във водата, като птиците във въздуха, като децата? Империята е виновна! Империята е създала историческото време. Империята е установила съществуването си не в равномерната, повтаряща се смяна на

сезоните, а в разпокъсаните периоди на възход и падение, на начало и край, на катастрофи. Империята се самообрича да живее в историята и същевременно крои заговори срещу историята. Потъпканото съзнание на Империята е заето от една-единствена мисъл: как да не престане да съществува, как да не умре, как да удължи своето време. Ден след ден тя преследва враговете си. Тя е хитра и безмилостна, изпраща навсякъде копоите си. Нощем внушава ужаси от разруха: плячкосани градове, отвлечени хора, пирамиди от кости, опустошени земи. Безумно видение, но също и заразно: аз, който крача през тинята, съм не по-малко заразен от предания полковник Джол, който преследва враговете на Империята през безкрайната пустиня с гола сабя, готов да отсече главите на всички варвари, докато не намери и убие последния, комуто съдбата е отредила (а ако не на него, тогава на неговия син или на неродения му внук) да се изкачи на бронзовия параден вход на Летния дворец и да събори земното кълбо, пазено от изправен на задните си лапи тигър, символизиращ вечно господство, докато другарите му крещят възторжено и стрелят с пушките си във въздуха.

Нощта е безлунна. Опипвам в тъмното пътя си, излизам на сухо и заспивам, загърнат в наметалото си върху тревата. Събуждам се схванат и премръзнал от рояк объркани сънища. Червената звезда на небето почти не е мръднала.

Минавам по пътя край лагера на рибарите и едно куче се разлайва; след малко към него се присъединява друго и нощта се раздира от шумен лай, тревожни викове, писъци. Уплашен, крясвам с всичка сила: „Няма нищо!“, но никой не ме чува. Стоя безпомощен посред пътя. Някой тича срещу мен надолу към езерото; след него друг се блъска в мен — познавам веднага, че е жена: тя зяпва от ужас, отскубва се от ръцете ми и изчезва. Насреща ми ръмжат кучета: едно от тях ме захапва за крака, разкъсва ми кожата и побягва, а аз се въртя от болка и викам. Отвсякъде се разнася яростен лай. От другата страна на стената градските кучета се присъединяват към него. Навеждам се и тъпча в кръг, готов за следващото нападение. Воят на медните тръби пронизва въздуха. Кучетата лаят по-силно от всякога. Потътрям се бавно към лагера и по едно време на фона на небето изведнъж изниква колиба. Отмятам рогозката, която виси на входа, и се озовавам сред душната топлина, където допреди няколко минути са спали хора.

Врявата отвън стихва, но никой не се връща. Въздухът е спарен, сънлив. Искане ми се да заспя, но онзи лек допир с жената на пътя ме смущава и кънти в мен като ехо. Плътта ми приема като белег отпечатъка от тялото, което за секунди се опря на мен. Страх ме хваща, като си помисля какво мога да направя: да дойда тук утре сутринта на светло, докато споменът е до болка ясен, да разпитам и да открия кой се е блъснал в тъмното в мен, за да изградя чрез тази жена или момиче една още по-нелепа еротична авантюра. Оглупяването при мъжете на моята възраст няма граници. Единственото ни извинение е, че не оставяме никакви следи у момичетата, които минават през ръцете ни: нашите объркани желания, нашата ритуална любов, нашите смешни увлечения се забравят бързо; момичетата отхвърлят тромавия ни танц и изхвъркват като стрели в прегръдките на мъжете, чиито деца ще родят — младите, жизнени, непосредствени мъже. Нашата любов не оставя следи. Кого ще запомни онова момиче със сляпото лице: мене ли с копринения халат сред бледата светлина, с парфюмите и мазилата, с жалките удоволствия, или онзи, другия, невъзмутим мъж със скритите очи, който е давал заповеди и е преценявал звуците на нейните съкровени болки? Чие лице е видяла ясно за последен път на тази земя, ако не лицето зад нажеженото желязо? И макар че потръпвам от срам дори в този момент и на това място, трябва да си задам въпроса дали, когато лежах до нея с глава в краката ѝ и прегръщах и целувах счупените ѝ глезени, някъде дълбоко в сърцето си не съжалявах, че аз самият не мога да се запечатам в нея толкова дълбоко. Колкото и добре да се отнасят към нея хората от собственото ѝ племе, тя никога няма да бъде ухажвана и омъжена по обичайния начин: белязана е за цял живот като собственост на чужденец и никой няма да ѝ предложи друг вид близост, освен мрачно чувствено съжаление, каквото тя долови у мен и отхвърли. Нищо чудно, че заспиваше толкова често, нищо чудно, че беше по-щастлива, когато белеше картофи, отколкото в леглото ми! В момента, когато спрях и застанах пред нея при портала на казармата, тя сигурно е почувствала как под краката ѝ се отваря пропаст от лъжи: завист, съжаление, жестокост, криещи се под маската на желанието. А и в любовта ми нямаше пориви, а само мъчително потискане на поривите! Спомням си сериозната ѝ усмивка. От самото начало тя позна, че се преструвам на прелъстител. Изслуша мен, после изслуша сърцето си и съвсем

правилно постъпи така, както ѝ продиктува то. Ех, да беше намерила думи да ми каже това! „Така не се прави, щеше да ми каже тя и да ме спре още в самото начало. Ако искаш да научиш как става, питай твоя приятел с черните очила.“ А след това щеше да продължи, за да ми остави все пак някаква надежда: „Но щом искаш да ме обичаш, ще трябва да го зарежеш и да научиш урока си на друго място.“ Ако тогава ми беше казала, ако я бях разбрал, ако бях в състояние да я разбера, може би щях да си спестя една година на объркани и безполезни жестове на изкупление.

Защото аз не бях, както си въобразявах, човек, който обича да си угажда и да търси удоволствия — пълна противоположност на суровия, безкомпромисен полковник. Аз съм лъжата, която Империята си признава, когато времената са спокойни, той — истината, която Империята казва, когато задухат лоши ветрове. Това са две страни на имперското управление — нито повече, нито по-малко. Но аз изчаквах, оглеждах се по тази несигурна граница, в това затънтено място с неговите прашни летни сезони, с препълнени каруци кайсии, с дълги следобедни почивки, с мързеливи войници и водни птици, които всяка година долитат и отлитат от ослепителната неподвижна повърхност на езерото, и си казвах: „Бъди търпелив, един ден той ще си отиде, един ден тук пак ще настъпи спокойствие: нашите следобедни почивки ще станат по-дълги, а сабите ни по-ръждиви, нощем пазачът от кулата ще отива тайно при жена си, мазилката ще се изрони и гущери ще свиват гнезда между тухлите, а бухалите ще излитат от кулата с камбаните; линията, с която е отбелязана границата по картите на Империята, ще става смътна и неясна, а ние ще потънем в благословена забрава.“ Така се залъгвах и свих в единия от многото погрешни завои на пътя, който изглеждаше верен, но ме изведе в центъра на един лабиринт.

В съня си напредвам към нея през покрития със сняг площад. Отначало вървя. Но вятърът се усилва и ме тласка напред сред облак от снежна вихрушка, с разперени встрани ръце и наметало, издуто като платно на лодка, набрал скорост, плъзгайки краката си по земята, аз се спускам към самотната фигура в центъра на площада. „Тя няма да се обърне навреме и да ме види!“, си мисля и отварям уста да я предупредя. До ушите ми достига тих стон, вятърът го отнася, понася го към небето като късче хартия. Аз съм почти над нея, готов съм вече за сблъсък и в този момент тя се обръща и ме забелязва. За миг

виждам лицето ѝ, лице на дете, цъфтящо, здраво, усмихваше ми се спокойно, преди да се сблъскаме. Главата ѝ ме удря в корема; аз отлитам, понесен от вятъра. Съприкосновението е леко като полъх на пеперуда. Изпитвам голямо облекчение. „Значи не е трябвало да се притеснявам!“, си мисля. Опитвам се да погледна назад, но всичко се губи в белотата на снега.

Някой ме мляска по устата. Плюя, разтърсвам глава, отварям очи. Кучето, което ме ближе по лицето, отстъпва назад и върти опашка. През вратата на колибата се процежда светлина. Изпълзявам навън; разсъмва се. Небето и водата са обагрени в розово. Езерото, където всяка сутрин съм свикнал да виждам тъпоносите рибарски лодки, е празно. Лагерът също е празен.

Загръщам се още по-плътено с наметалото си и тръгвам по пътя; минавам край все още затворената централна врата и стигам до северозападната наблюдателна кула; тя изглежда безлюдна; после се връщам, прекосявам нивите, излизам на насипа и поемам към езерото.

В краката ми се шумугва див заек и изчезва в зигзагообразен бяг. Вървя по следите му, докато те не образуват пълен кръг и се загубват сред узрялото жито в отсрещните ниви.

В средата на пътеката, на половин метър от мен, едно момченце пишка. То наблюдава струята, а с крайчеца на окото си наблюдава и мен, извивайки гръб, за да я прати по-далеч. В следващия миг, преди да е свършило, една тъмна ръка го сграбчва и го скрива в тръстиките.

Стоя на същото място, където бе застанало детето. Не се вижда нищо, освен люлеещите се върхове на тръстиките, през които проблясва ослепителното слънчево полукълбо.

— Можете да излезете — казвам аз, като едва-едва повишавам глас. — Няма от какво да се страхувате. — Не се съмнявам, че тридесет чифта уши чуват думите ми.

Тръгвам обратно към града.

Вратите са отворени. Тежковъоръжени войници претърсват колибите на рибарите. Кучето, което ме събуди, подскача около тях с вирната опашка, изплезен език и щръкнали уши.

Един от войниците обръща стойката, на която съхне изчистената и осолена риба. Стойката пада със скърцане.

— Недей! — викам аз и ускорявам крачка. Познавам някои от войниците от времето, когато ме измъчваха в двора на казармата. —

Недей да правиш това, те не са виновни!

Същият войник тръгва с предизвикателно равнодушие към най-голямата колиба, хваща се за двете издадени подпори на покрива и се опитва да повдигне сламения покрив. Напъва се, но не може да го мръдне. Наблюдавал съм как се строят тези паянтови на вид колиби. Направени са така, че да устоят на напора на ветровете, сред които никоя птица не може да лети. Рамката на покрива е прикрепена към отвесните подпори с ремъци, промушени през клинообразни зъбци. Покривът не може да се повдигне, преди да се отрежат ремъците.

— Нека да ти разкажа какво се случи снощи — умолявам войника. — Вървах в тъмното и кучетата се разляяха. Хората тук се уплашиха, загубиха си акъла, нали ги знаеш какви са. Сигурно са помислили, че варварите са дошли. Избягаха надолу край езерото. Крийт се в тръстиките, видях ги преди малко. Как така ще ги наказваш за такава глупава история.

Той не ми обръща внимание. Друг войник му помага да се качи на покрива. Опирайки се на две подпори, първият войник започва да пробива дупки в покрива с тока на ботуша си. Чувам глухите удари при всяко падане на глинената мазилка.

— Спри! — изкрещявам аз. Кръвта бучи в слепоочията ми. — Какво лошо са ти направили? — Мъча се да го хвана за глезена, но той е много високо. В това състояние мога да му разкъсам гърлото.

Някой ме избутва: приятелят, който му помогна да се качи на покрива.

— Защо не се разкараш? — измърморва той. — Я се разкарай. Защо не идеш някъде да умреш?

Чувам ясно как под сламата и глината подпорите се чупят с трясък. Мъжът на покрива разперва ръце и пропада. В един момент го виждам горе с очи, широко отворени от изненада, а в следващия миг виждам само облак прах, който виси във въздуха.

Рогозката на входа се отдръпва и той излиза, олюлявайки се, стиснал здраво и двете си ръце, покрит от глава до пети с червеникавокафяв прах.

— По дяволите! — казва той. — По дяволите, по дяволите, по дяволите! — Приятелят му се смее гръмогласно. — Не е смешно! — крещи той. — Ударих си палеца, дявол да го вземе! — Притиска ръката си между коленете: — Адски боли! — Рита стената на колибата и пак

чувам как пада мазилката. — Проклети диваци! — казва той. — Отдавна трябваше да ги изправим пред някоя стена и да ги разстреляме — тях и приятелите им!

Отмества поглед встрани от мен, все едно че не ме забелязва, и важно се отдалечава. Когато стига до последната колиба, откъсва рогозката от входа. Нанизаните мъниста, с които е украсена — червени и черни зърна, изсушени семена от пъпеш, — се разпиляват навсякъде. Стоя на пътя и чакам бушуващия в мен гняв да затихне. Спомням си един млад селянин — доведоха го веднъж при мен, когато раздавах правосъдие сред гарнизона. Някакъв съдия от далечен град го беше изпратил да служи три години в армията, защото крал пилета. След като стоя тук един месец, той се опита да избяга. Хванаха го и го доведоха при мен. Каза, че искал да види отново майка си и сестрите си. „Не можем да правим каквото ни се иска, поучавах го аз. Всички сме подчинени на закона, а той е по-могъщ от нас. Съдията, който те е изпратил тук, аз самият, ти — всички сме подчинени на закона.“ Той ме гледаше мрачно в очакване да чуе присъдата, застанал с ръце на гърба, оковани в белезници, пред двамата равнодушни войници, които го придружаваха. „Знам какво мислиш — че не е справедливо да те наказват за това, че си добър син. Мислиш, че знаеш кое е справедливо и кое — не. Разбирам. Всички си мислим, че знаем.“ Аз самият тогава не се и съмнявах, че всеки миг всеки от нас — мъж, жена, дете, дори нещастният стар кон, който върти водното колело — знае кое е справедливо; всички същества се раждат на този свят, носейки със себе си спомена за справедливост. „Но ние живеем в свят на закони, убеждавах нещастния затворник, в свят на несъвършенства. Нищо не можем да направим срещу това. Грешни сме. Единственото спасение е да спазваме законите, всички да ги спазваме и да не допускаме спомена за справедливостта да избледнее.“ След като му изнесох тази лекция, му съобщих присъдата. Той я прие безмълвно и войниците го изведоха. Спомням си неудобството и срама, които изпитвах в такива дни. Излизах от съдебната зала, връщах се в жилището си, прекарвах на тъмно цялата вечер в люлеещия се стол, без да ям нищо, докато дойде време за лягане. „Когато някои хора страдат несправедливо, казвах си аз, свидетелите на тази несправедливост трябва да понесат срама от това.“ Но благовидните ми извинения не ми носеха успокоение. Неведнъж обмислях идеята да се оттегля от служебните си

задължения, от общественения живот и да си купя малка зеленчукова градина. Но след това си казвах, че на мое място ще назначат някой друг, който ще поеме срама от служебните задължения, и нищо няма да се промени. И така продължих да работя като съдия, докато един ден събитията ме връхлетяха.

На разстояние от километър и половина виждаме двамата конници, навлезли в голите ниви. Аз съм сред тълпата, която се изсипва да ги посрещне, дочула виковете от стената; всички разпознаваме златистозеленото им знаме на армията. Крача през новоизораната земя заедно с подтичващите възбудени деца.

Конникът отляво се отделя от другаря си, завива и се насочва по пътеката край езерото.

Другият продължава да се движи към нас, седнал съвсем изправен на седлото, разперил ръце, сякаш иска да ни прегърне или да литне към небето.

Затичвам се с всички сили, сандалите ми се влачат по земята, сърцето ми бие силно.

На около стотина метра зад ездача се чува тропот на копита и край нас преминават в галоп трима въоръжени войници, устремени към тръстиките, където изчезна първият конник.

Присъединявам се към хората, наобиколили мъжа (познавам го въпреки променения му вид); гледа безжизнено към града, а знамето се развява победоносно над главата му. Завързан е за здрава дървена рамка, която го поддържа прав на седлото. Гръбнакът му е подпрян на прът, а ръцете му са вързани за една напречна дъска. Около лицето му бръмчат мухи. Челюстите му са вързани, плътта му е подпухнала, от него се разнася противна миризма, той е мъртъв от няколко дни.

Едно дете ме дърпа за ръката.

— Чичо, тоя варварин ли е? — шепне то.

— Не — отговарям му шепнешком.

— Видя ли, нали ти казах — обръща се то пак шепнешком към момчето до него.

Тъй като няма кой, на мен се пада да хвана влачещите се юзди и да предам това предупреждение от варварите, като мина през централната врата, покрай мълчаливите стражи и вляза в двора на

казармата, където знаменосецът ще бъде свален и подготвен за погребение.

Войниците, тръгнали след самотния си другар, скоро пристигат. Минават в галоп през площада и изчезват в съда, откъдето Мандъл упражнява властта си. Когато се появяват отново, не желаят да разговарят с никого.

Предчувствията за бедствие се потвърждават и за първи път истинска паника залива града. Магазините се препълват от хора; всеки е готов да даде повече пари от другия, за да закупи хранителни стоки. Някои семейства се барикадират в къщите си, като затварят вътре кокошките и дори прасетата. Училището е закрито. От всички улици плъзва мълвата, че на няколко километра от града, сред опожарените брегове на реката, се е разположила банда варвари, че много скоро градът ще бъде нападат. Станало е онова, което беше немислимо: армията, потеглила толкова възторжено преди три месеца, няма никога да се върне.

Вратите на града са затворени и залостени. Умолявам сержанта, който е на пост, да пусне вътре рибарите. „Те са наплашени до смърт“, казвам аз. Той ми обръща гръб, без да отговори. На отбранителните насипи над главите ни четиридесетте войници — бариерата между нас и смъртта — се взират към езерото и пустинята.

Вечерта, като тръгвам към навеса при хамбара, където все още спя, разбирам, че пътят ми е затворен. По уличката минава колона от двуколки на интендантството — доколкото мога да видя, първата е натоварена с чували зърно от хамбара, а другите са празни. Следва ги колона от коне, всичките от гарнизонната конюшня, оседлани и покрити с одеяла: предполагам, че това са конете, откраднати или принудително взети през последните седмици. Привлечени от шума, хората излизат от къщите си и наблюдават мълчаливо тази явно отдавна замислена маневра за изтегляне.

Искам да се срещна с Мандъл, но войникът, застанал на пост пред съда, е неумолим като другарите си.

Всъщност Мандъл не е в съда. Връщам се навреме на площада, за да чуя края на съобщението, което той чете пред народа, „от името на Имперското командване“. Изтеглянето, заявява той, е „временна мярка“. Градът ще се „охранява от пазачи“. Очаква се „общо прекратяване на операциите по границата, докато трае зимата“. Той

самият се надява да се върне тук през пролетта, когато армията ще „предприеме нова офанзива“. Иска да благодари на всички за „незабравимото гостоприемство“, което му е било оказано.

Докато говори, застанал прав в една от празните каруци, обграден от войници с факли в ръце, хората му се връщат, натоварени с плодовете от последния си грабеж. Двама души се мъчат да качат в каруцата една красива печка от ковано желязо, открадната от някоя празна къща. Към тях се присъединява трети, усмихнат победоносно, понесъл един петел и една кокошка; петелът е великолепно създание в златисто-черни цветове. Краката на птиците са вързани, той ги държи за крилете, а свирепите им очи святкат зловещо. Някой отваря вратата на фурната и той ги натиква вътре. Каруцата е натоварена догоре с чували и бурета от нечий ограбен магазин, има дори една малка маса, с два стола. Покриват товара с тежък червен килим и го завързват. Хората стоят и наблюдават тези методични изменнически действия, без да изразяват никакъв протест, но аз чувствам, че ме заливат вълни на безпомощен гняв.

Последната двуколка е натоварена. Вратите са отворени, войниците се качват на каруците. Чувам как някой спори с Мандъл, който е сред първите в колоната. „Само един час, казва човекът, до един час ще бъдат готови.“ „Дума да не става“, отговаря Мандъл и вятърът отнася останалите му думи. Един войник ме измества от пътя си и повежда три натоварени с тежки вързопи жени към последната каруца. Те се покатерват на четири крака и се настаняват, криейки забулените си лица. Едната от тях води малко момиченце, което слага върху багажа. Плющят камшици, колоната започва да се движи, конете се напъват да потеглят, колелата на каруците изскърцват. В края на колоната вървят двама мъже с тояги и карат стадо от десетина овце. Когато виждат овцете, хората започват да мърморят, и то все по-високо. Отнякъде изскача млад мъж, който размахва ръце и крещи: овцете се разпиляват в тъмното и тълпата с рев се спуска напред. Почти в същия миг се чуват и първите изстрели. Хуквам с всичка сила, тласкан от много други хора, които пищят и тичат, и от цялото това безполезно нападение в съзнанието ми остава една-единствена картина: някакъв мъж се бори с една от жените в последната каруца, къса дрехите ѝ, а детето гледа с широко отворени очи, засмукало

палеца си. Площадът отново е безлюден и тъмен, през вратите на града изтрополява последната каруца, гарнизонът вече го няма.

Цялата нощ вратите остават отворени и малки семейни групи, тръгнали пеша, с тежки товари, бързат да настигнат войниците. А преди да се зазори, рибарите се промъкват обратно, без да срещнат никаква съпротива — носят болнавите си деца и жалкото си имущество и цели наръчи дъски и тръстики, с които да започнат отново да строят къщи.

Старото ми жилище е отворено. Вътре мирише на мухъл. Прах не е бърсан от дълго време. Кутиите с камъни, яйца и други предмети, изработени от човешка ръка, са изчезнали. Мебелите в едната стая са преместени до стената, а килимът е вдигнат. В малкото салонче, изглежда, нищо не е пипано, но пердетата излъчват миризма на кисело и застояло.

В спалнята чаршафите са отметнати на леглото по същия начин, по който аз ги отмятам, сякаш съм спал тук. Но миризмата на непрано спално бельо е чужда.

Нощното гърне под леглото е наполовина пълно. В шкафа има смачкана риза с почерняла от мръсотия яка и жълти петна под мишниците. Всичките ми дрехи са изчезнали.

Свалям чаршафите от леглото и лягам на голия дюшек в очакване да ме обземе някакво чувство на неудобство, защото призракът на друг човек все още витае във въздуха и безпорядъка. Но не изпитвам такова чувство; стаята изглежда позната, както винаги. Отметнал ръка на челото, усещам, че се унасям в сън. Може би е вярно, че светът, такъв какъвто е, не е никаква илюзия, никакъв злокобен нощен сън. Може би навлизаме в него неизбежно и не можем нито да го забравим, нито да се отървем от него. Но както винаги, много ми е трудно да повярвам, че краят е близо. Знам, че ако сега варварите нахлуят, ще умра в леглото си като бебе — глупаво и безпросветно. А още по-естествено би било, ако ме хванат долу в килера с лъжица в ръка и с уста, пълна със сладко от смокини, изгребано от последния буркан на полицата: тогава главата ми ще бъде отсечена и захвърлена сред купчината глави на площада, запазила израза на обида и виновна изненада от това неочаквано нахлуване на

историята в замрялото време на оазиса. Всеки е заслужил подобаваща за него смърт. Някои ще бъдат хванати в скривалища, изкопани под мазетата им, притиснали към гърди всички ценни вещи, стиснали здраво очи. Други ще умрат наред пътя, затрупани от първите зимни снегове. Неколцина може би ще умрат, отбранявайки се с вилите за сено. А след това варварите ще си избършат задниците с градските архиви. И до самия край ние няма да сме научили нищо. Изглежда, че някъде дълбоко във всички нас има нещо твърдо като гранит, което не можеш да научиш на нищо. Въпреки хистерията по улиците никой не вярва истински, че светът на установените факти, в който сме се родили, е обречен на унищожение. Никой не може да приеме, че армията на Империята е била избита от хора с лъкове и стрели и стари ръждясали пушки, от хора, които живеят в палатки, хора, които никога не се мият и не могат нито да пишат, нито да четат. А кой съм аз, че да отхвърлям така подигравателно илюзиите, подхранващи живота? Какво по-хубаво от това да прекараме тези последни дни в мечти за един спасител, който ще разпръсне със сабята си вражеската войска, ще ни прости за грешките, извършени в наше име от други, и ще ни предостави още една възможност да изградим нашия земен рай? Лежа на голия дюшек и се опитвам да си представя себе си като плувец, който плува с равномерни, енергични движения във времето — време, по-неподвижно от водата, без вълни, без мирис, просмукващо, безцветно, сухо като хартия.

VI

Понякога сутрин в нивите се виждат пресни следи от копита. Сред пръснатите тук-там храсти, които бележат докъде е разорана земята, пазачът забелязва нещо; и се кълне, че предишния ден там не е имало нищо. Рибарите не смеят да излязат преди изгрев-слънце. Уловът им е толкова беден, че едва преживяват.

В продължение на два дни с общи усилия, без да се отделяме от оръжията си, ожънахме по-отдалечените ниви, останали незасегнати от наводнението. Добивът е по-малко от четири чаши зърно дневно на семейство, но по-добре толкова, отколкото нищо.

Слепият кон все така върти колелото и резервоарът се пълни с вода от езерото, която отива за напояване на градините в града, но всички знаем, че всеки момент някой може да пререже тръбата, и затова вече сме започнали да копаем нови кладенци в пределите на града.

Увещавам съгражданите си да обработват градините зад къщите си, да засаждат кореноплодни растения, които ще устоят на зимните слани. „Най-важното сега е да преживеем зимата, казвам им аз. През пролетта те ще изпратят подкрепление, в това няма съмнение. След първото размразяване можем да засеем просо.“

Училището е затворено, а на децата е възложено да търсят из солените южни разклонения на езерото дребнички червени раковидни животни, с каквито изобилстват плитчините. Опушваме ги и ги разпределяме на пакети от половин килограм. На вкус са противно мазни, обикновено само рибарите ги ядат, но аз подозирам, че преди да си е отишла зимата, ще се наложи да ядем плъхове и насекоми и ще бъдем щастливи, стига да ги има.

По северния отбранителен насип сме наредили един до друг шлемове с изправени до тях копия. През половин час едно дете отива да раздвижи леко всеки шлем. Така се надяваме да заблудим проницателните очи на варварите.

Гарнизонът, който Мандъл ни завеща, се състои от трима души. Редуват се да стоят на пост пред заключената врата на съда; жителите на града не им обръщат внимание и те общуват само помежду си.

Инициативата по всички предприети мерки за нашето оцеляване е моя. Никой не ми я оспорва. Сега брадата ми е подрязана, нося чисти дрехи, на практика отново съм оглавил гражданското управление, което преди една година беше прекъснато с пристигането на гражданската гвардия.

Би трябвало да сечем и да събираме дърва за горене, но никой не смее да отиде в обгорените гори покрай реката, където рибарите се кълнат, че са забелязали пресни следи от лагери на варварите.

Събуждат ме удари по вратата на жилището ми. Един мъж с фенер, с обрулено от вятъра лице, изпит, задъхан, с войнишки шинел, който му е прекалено голям, ме гледа изумено.

— Кой си ти? — питам аз.

— Къде е административният офицер? — казва задъхано той вместо отговор и наднича през рамото ми.

Два часът сутринта е. Вратите са отворени, за да мине двуколката на полковник Джол, която стои сега заедно с коня в центъра на площада. Няколко души се гушат на завет до нея и се крият от хапещия вятър. Мъжете от наблюдателната кула надничат отгоре.

— Трябва ни храна, отпочинали коне и фураж — нарежда моят посетител. Изтичва пред мен, отваря вратата на двуколката и заявява: — Административният офицер не е тук, заминал е.

През прозореца, огрян от лунната светлина, зървам и самия Джол. Той също ме вижда: вратата се затваря с трясък, чувам как ключалката се превърта отвътре. Взираам се през прозореца и успявам да го различа — седнал в най-отдалечения тъмен ъгъл, решително извърнал от мен лице. Чукам на стъклото, но той не ми обръща внимание. Подчинените му ме избутват.

Камък, запратен от тъмнината, пада върху покрива на двуколката.

Още един от придружителите на Джол пристига тичешком.

— Няма нищо — казва задъхано той. — Конюшните са празни, взели са всичко. — Мъжът, който е разпрегнал потните коне, започва

да псува. Още един камък префучава над колата и за малко не ме улучва. Камъните излитат от стената.

— Слушайте — казвам. — Измръзнали сте, уморили сте се. Заведете конете в конюшната, елате при нас, хапнете нещо, разкажете ни какво ви се е случило. Откакто заминахте, не сме получавали никакви новини. Ако онзи луд иска да седи цяла нощ в каруцата си, нека си седи.

Те едва ме чуват — изгладнели, изтощени мъже, изпълнили задължението си да опазят този полицаи от лапите на варварите, направили много повече, отколкото трябва, те си шепнат нещо и впрягат отново два от изтощените си коне.

Взира се през прозореца в тъмното — знам, че неясното петно, което виждам, е полковник Джол. Наметалото ми се развява, треперя от студ и от усилието да потискам гнева си. Обхваща ме желание да разбия стъклото, да се пресегна и да измъкна този човек през счупения прозорец, да усетя как остриите краища се забиват в плътта му и я разкъсват, да го захвърля на земята и да го ритам, докато стане на пихтия.

Сякаш доловил тези смъртоносни намерения, той неохотно обръща лице към мен. После се премества на седалката и поглежда през стъклото право в очите ми. Лицето му е оголено, сякаш измито от синята лунна светлина или може би от физическо изтощение. Взира се в неговите бледи, високи слепоочия. В тях като в пчелен кошер са подслонени спомени за топлата гръд на майка му, за потръпването на ръката му, когато е пуснал първото си хвърчило, и за всички онези скрити тайни жестокости, заради които аз го презирам.

Той ме гледа, очите му опипват лицето ми. Тъмните очила ги няма. Дали и той не трябва да потиска желанието си да протегне ръка, да впие пръсти в мен и да ме разкъса на парчета?

Искам да му предам един урок, който отдавна съм научил. Изговарям бавно думите и гледам как ги чете по устните ми.

— Нашата скрита склонност към престъпност трябва да се излее върху самите нас — казвам аз. Кимам с глава, после пак кимам, за да му внуша това послание. — Не върху други хора — добавям и повтарям думите, като посочвам себе си, а след това него. Той следи движението на устните ми, неговите тънки устни се раздвижват — може би повтарят след мен, може би ми се подиграват, не знам. Още

един камък, по-тежък, може би тухла, се разбива в колата му с оглушителен трясък. Той се сепва, конете подскочат.

Някой дотичва при нас.

— Тръгвайте! — крещи той. Изблъсква ме и започва да удря по вратата. Ръцете му са пълни с хляб. — Трябва да тръгваме! — изкрещява отново той. Полковник Джол вдига резето и мъжът изсипва вътре хляба? Вратата се затръшва. — Бързо! — чува се нов крясък. Двуколката се раздрусва, пружините ѝ изскърцват. Сграбчвам мъжа за лакътя и извиквам:

— Слушай! Няма да те пусна, докато не разбера какво е станало.

— Не виждаш ли? — вика той, мъчейки се да се отскубне. Ръцете ми са още слаби, за да го задържа, трябва да го притисна в прегръдките си.

— Кажи ми и тогава ще те пусна! — задъхвам се аз.

Двуколката приближава вратите на града. Двамата конници вече са извън стените; останалите мъже тичат след тях. От тъмнината върху двуколката се изсипват камъни, порои от викове и псувни.

— Какво искаш да знаеш? — пита той и напразно се съпротивява.

— Къде са другите?

— Няма ги. Разпръснаха се. Кой където види. Не знам къде са. Трябваше сами да търсим пътя. Беше невъзможно да останем всички заедно. — Като вижда, че другарите му вече изчезват в тъмнината, той започва да се дърпа още по-силно и да хълца: — Пусни ме! — Силите му са колкото на едно дете.

— Ей сега. Как стана така, че варварите ви докараха дотам?

— Замръзнахме в планините! Умряхме от глад в пустинята! Защо никой не ни каза, че ще бъде така? Не са се били с нас — подмавиха ни в пустинята, после изчезнаха!

— Кой ви подмами?

— Те — варварите! Примамваха ни все по-навътре и по-навътре, а ние все не можехме да ги хванем. Пленяваха изоставащите, нощем отвързваха конете ни, нито веднъж не се показаха!

— И вие затова се отказахте и се върнахте?

— Да!

— И очакваш да ти повярвам?

Той ми хвърля отчаян поглед и се разкрещява:

— Защо ще те лъжа? Не искам да остана тук, това е всичко! — Отскубва се и като закрива главата си с ръце, се втурва през вратата и изчезва в тъмнината.

При третия кладенец хората спират да копаят. Някои вече са си отишли у дома, други стоят и чакат да им се каже какво да правят.

— Какво има? — питам аз.

Те сочат костите върху купчина изровена пръст: кости на дете.

— Тук сигурно е имало гроб — казвам аз. — Необичайно място за гроб. — Намираме се на празното място зад казармата, по-точно между казармата и южната стена. Костите са стари, попили са цвета на червената глина. — Какво искате да правим? Ако желаете, може да копаем по-близо до стената.

Помагат ми да сляза в дупката. В изкопаниа до гърдите ми трап започвам да разравям пръстта около една челюст, прилепнала към стената.

— Ето го черепа — казвам аз. Но не, черепът вече е изровен и те ми го показват.

— Виж под краката си — казва пазачът.

Долу е много тъмно и не се вижда, но когато удрям леко с кирката, усещам нещо твърдо; опипвам с пръсти и разбирам, че е кост.

— Не са погребани както трябва — казва той и кляка до ръба на трапа. — Нахвърлени са просто така, един връз друг.

— Да. Тук не можем да копаем, нали? — питам аз.

— Не — отговаря той.

— Трябва да запълним дупката и да започнем да копаем по-близо до стената.

Той мълчи. Протяга ръка и ми помага да изляза. Хората наоколо също не казват нищо. Трябва да хвърля обратно костите и да метна отгоре им първата лопата пръст, за да се захванат останалите за работа.

В съня си стоя отново в дупката. Пръстта е влажна, през нея се просмуква черна вода, краката ми затъват, повдигам ги с голямо усилие.

Разравям пръстта и търся кости. Ръката ми изважда парче от чувал, направен от юта, почернял, изгнил, който се разпада между пръстите ми. Пак бъркам в тинята. Изваждам една изкривена и потъмняла вилица. После една мъртва птица, папагал: държа го за опашката, мръсните му пера увисват, прогизналите му криле клюмват,

вместо очи има дупки. Когато го пускам, потъва безшумно. „Отровна вода, мисля си аз. Трябва да внимавам да не пия от нея. Не бива да пипам устата си с дясната ръка.“

Откакто съм се върнал от пустинята, не съм спал с жена. Сега в този най-неподходящ момент половият инстинкт започва пак да напомня за себе си. Спя лошо, а сутрин, като се събудя, се намирам в мрачно възбудено състояние, което сякаш напират да се излее от слабините ми. Това няма нищо общо с любовното желание. Лежа в разхвърляното легло и чакам напразно възбудата да премине. Опитвам се да си представя момичето, което нощ след нощ спеше тук с мен. Виждам я как стои боса, само по риза, потопила единия си крак в легена — чака да я измия и с една ръка се подпира на рамото ми. Насапунисвам якия глезен. Тя съблича ризата през главата си. Насапунисвам бедрата ѝ; после оставям сапуна, прегръщам я и заравям лице в корема ѝ. Усещам миризмата на сапуна, топлината на водата, допира на ръцете ѝ. Протягам ръка от дълбините на този спомен и докосвам себе си. Няма никакви последствия. Все едно че докосвам китката си: част от себе си, но твърда, безчувствена, като крайник без собствен живот. Опитвам се да приключа с всичко това, но напразно, защото липсва всякакво чувство. „Уморен съм“, си казвам.

В продължение на един час седя в креслото и чакам да се успокоя. Накрая се успокоявам. Обличам се и излизам.

През нощта всичко се повтаря: от мен сякаш излита една стрела без посока. И отново призовавам спомените, но те не оживяват.

— Опитай с квас и млечно коренче — казва билкарят. — Може да помогне. Ако не помогне, ела пак при мен. Ето ти малко млечно коренче. Стриваш го, смесваш го с кваса да стане на каша и добавяш малко топла вода. Вземай по две лъжици след всяко ядене. Много е неприятно, много горчиво, но бъди сигурен, че няма да ти навреди.

Плащам му в сребро. Вече само децата приемат медни петачета.

— Кажи ми все пак — казва той — защо един нормален мъж като теб иска да потисне желанията си.

— Това няма нищо общо с желанието, дядо. Става дума за болка. За схващане на тялото. Като ревматизъм.

Той се усмихва. И аз му се усмихвам.

— Това сигурно е единственият магазин в града, който не е обран — казвам аз. Не е никакъв магазин, а просто една ниша с тезгях и навес, с наредени на лавиците прашни бурканчета, с куки по стената, на които висят корени и китки изсушени листа — лекарствата, с които той тъпче целия град от петдесет години насам.

— Да, на мен не ми създадоха неприятности. Предложиха ми да замина за мое добро. „Варварите ще те опържат и ще те изядат“, така ми казаха, това им бяха думите. А аз им рекох: „Тук съм роден, тук ще умра, никъде няма да отивам.“ Сега, като ги няма, е по-добре, аз така мисля.

— Да.

— Опитай млечното коренче. Ако не помогне, ела пак.

Пия горчивата отвара и ям зелена салата, колкото мога, защото хората разправят, че салатата отнема мъжката сила. Но правя всичко това неохотно, тъй като съзнавам, че неправилно тълкувам проявите.

Отбивам се и при Май. Хотелът е затворен, тъй като има много малко клиента; сега тя ходи да помага на майка си в казармата. Намирам я в кухнята, където приспива бебето си в люлка до печката.

— Харесва ми тази голяма стара печка тук — казва тя. — Задържа дълго топлината. Става много приятно. — Запарва чай; сядаме на масата и гледаме пламтящите въглени зад решетката. — Жалко, че не мога да ти предложа нищо хубаво — продължава тя, но войниците опразниха килера и сега не е останало почти нищо.

— Искам да дойдеш горе с мен — казвам аз. — Можеш ли да оставиш детето тук?

Ние с нея сме стари приятели. Преди години, преди да се омъжи втори път, тя идваше в квартирата ми в следобедните часове.

— По-добре да не го оставям тук, защото може да се събуди — отговаря Май.

Изчаквам я да повие детето и тръгвам след нея нагоре по стълбите; тя е все още млада, с тежко тяло и безформени, широки бедра. Опитвам се да си припомня как съм се чувствал с нея, но не мога. Едно време всички жени ми доставяха удоволствие.

Тя слага детето в ъгъла върху няколко възглавници и му приказва тихичко, докато то отново заспи.

— Една-две нощи само — казвам аз. — Всичко се разпада. Трябва да живеем, както можем. — Тя събува гащите си, тъпчейки ги

като кон, и идва при мен, облечена с ризата си. Духам лампата. От думите ми ме обхваща отчаяние.

Маи въздиша. Потърквам бузата си в нейната буза. Ръката ми се отпуска върху гърдата ѝ. Нейната ръка се отпуска върху моята, гали я, после я отблъсква.

— Боли ме — обяснява тя. — От бебето.

Все още търся думите, които искам да кажа, когато усещам, че ме разтърсва крайната тръпка — далечна, лека, като земетресение в друга част на света.

— Това е четвъртото ти дете, нали? — Лежим един до друг под завивките.

— Да, четвъртото. Едното умря.

— А бащата? Той помага ли?

— Остави малко пари. Беше в армията.

— Сигурен съм, че ще се върне.

Чувствах как спокойно е отпуснала тежкото си тяло до мен.

— Много съм се привързал към най-големия ти син — казвам аз. — Носеше ми храната, докато ме държаха затворен. — Известно време лежим мълчаливо. После главата ми започва да се върти. Събуждам се бавно и успявам да доловя ехото на хрипящ звук от гърлото ми — това е хъркането на стар човек.

Тя сяда на леглото и казва:

— Трябва да вървя. Не мога да заспя в такава гола стая, цяла нощ чувам, че нещо скърца. — Наблюдавам неясната фигура, която се облича и взема детето. — Може ли да запаля лампата? — пита тя. — Страх ме е да не падна по стълбите. Ти спи. Утре сутринта ще ти донеса закуска, стига да обичаш каша от просо. Аз много я обичах — казва тя. — Всички я обичахме. Никога не се оплакваше, винаги правеше каквото ѝ кажат, макар че краката я боляха, знам това. Държеше се добре. Като дойдеше, винаги имаше за какво да се смеем.

Аз пак съм безчувствен като дърво. Тя се старее: големите ѝ ръце галят гърба ми, вкопчват се в бутовете ми. Тръпката, която ме разтърсва, е като искра, светнала далеч над морето и веднага угаснала.

Бебето се разплаква. Тя се отмества от мен и става. Крачи напред-назад в осветеното от лунната светлина петно, едра и гола, сложила на рамото си детето, което потупва и приспива с песен.

— Ей сега ще заспи — шепне тя. Унесъл съм се, когато усещам, че хладното ѝ тяло се настанява до мен, а устните ѝ галят ръката ми.

— Не искам да мисля за варварите — казва тя. — Животът е твърде кратък, човек няма време да се тревожи за бъдещето.

Нищо не мога да ѝ кажа.

— Не си щастлив с мен — добавя тя. — Знам, че с мен не ти е хубаво. Винаги си някъде другаде.

Чакам следващите ѝ думи.

— И тя ми казваше същото. Казваше ми, че си някъде другаде. Не можеше да те разбере. Не знаеше какво искаш от нея.

— Не знаех, че двете сте били близки.

— Идвах често тук. Говорехме си какво ни тежи на душата. Понякога тя плачеше, плачеше, плачеше. Беше много нещастна заради теб. Знаеш ли това?

— Ти не разбираш — казвам дрезгаво. Тя свива рамене, а аз продължавам: — Има нещо, което ти не знаеш, което тя не е могла да ти каже, защото самата тя не го знаеше. А аз не искам да говоря за това сега. — Не ме интересува.

Мълчим и мислим поотделно за момичето, което тази нощ спи някъде далеч под звездите.

— Може би, когато варварите дойдат — казвам аз, — и тя ще дойде с тях. — Представям си я как влиза с коня си през отворената врата начело на групата конници, изправена на седлото си, със святкащи очи, като предводител, като водач, който сочи на другарите си къде е разположен чуждият град, в който някога е живяла. — Тогава всичко ще започне поновому.

Лежим в тъмното и мислим.

— Страх ме е — казва тя. — Страх ме е да си помисля какво ще стане с нас. Искам да се надявам, че всичко ще се оправи, и живея от ден за ден. Но понякога съвсем неочаквано започвам да си представям какво би могло да се случи и изтръпвам от страх. Вече не знам какво да правя. Мога да мисля само за децата. Какво ще стане с децата? — изправя се тя в леглото. — Какво ще стане с децата? — пита развълнувано.

— На децата няма да направят нищо лошо — отговарям ѝ аз. — На никого няма да направят нищо лошо. — Галя я по косата, успокоявам я, прегръщам я силно, докато стане време да храни бебето.

Казва, че ѝ е по-удобно да спи долу в кухнята. Чувства се по-сигурна, когато се събуди и види горящите въглени зад решетката. Освен това иска детето да е при нея в леглото. А и не е хубаво майка ѝ да разбере къде прекарва нощите.

Аз също смятам, че направих грешка, и повече не ходя при нея. Спя сам, липсва ми миризмата на мащерка и лук по пръстите на ръцете ѝ. Една-две вечери изпитвам тиха, неопределена тъга и след това започвам да я забравям.

Стоя навън и наблюдавам идването на бурята. Небето започва да избледнява и сега вече е жълтеникавобяло, набраздено на север с розови ивици. Кафеникаво-червените керемиди на покривите блестят, въздухът става прозрачен, градът е осветен, незасенчен, тайнствено красив в тези последни мигове.

Качвам се на стената. Сред въоръжените чучела стоят хора, вперили погледи към хоризонта, където вече бушува огромен облак от прах и пясък. Никой не говори.

Слънцето е с цвят на бакър. Всички лодки са изтеглени от езерото, птиците са спрели да пеят. Настъпва миг на пълна тишина. И след това нахлува вятърът.

Седим скрити в къщите си, със спуснати капаци на прозорците и залостени врати; сивата, фина прах вече прониква през покривите и таваните и пада върху всичко, което е останало непокрито, размътва водата за пиене, скърца между зъбите ни, а през това време ние мислим за нашите събратя на открито, които в такива моменти нямат друг избор, освен да обърнат гърбовете си срещу вятъра и да издържат на напора му.

Един-два часа вечер, преди да е изгоряла дневната дажба дърва, преди да се мушна в леглото, аз се посвещавам на старите си занимания — възстановявам, доколкото мога, кутиите с камъни, които

намерих счупени и захвърлени в градината зад съда, опитвам се отново да разчета архаичните писмени знаци върху тополовите дъсчици.

Струва ми се, че е редно, като израз на уважение към хората, които са живеели сред развалините в пустинята, и ние да оставим на бъдещите поколения летопис на селището, погребано под стените на сегашния ни град; а за написването на такъв документ не виждам подходящ човек от последния съдия. Но когато сядам на масата, увит в този студ с голямата стара мечешка кожа, с една-единствена свещ (за лойта също има ограничена дажба) и купчина пожълтели писания до лакътя ми, разбирам, че всъщност не пиша хроника за един отдалечен военен пост на Империята, нито дневник за последната година от живота на местните хора, постигнали успокоение на душите си, докато чакали да дойдат варварите.

Вместо това пиша:

„Всеки посетител на този оазис е бил поразен от очарованието на тукашния живот. Живеехме със сезоните, с жертвите, с миграцията на птиците. Между нас и звездите нямаше преграда. Бяхме готови на всякаква отстъпка, стига да знаехме каква е тя, само и само да продължим да живеем тук. Тук беше раят на земята.“

Дълго съзерцавам жалбата, която съм написал. Разочарован съм, като разбирам, че тополовите дъсчици, над които съм прекарал толкова време, съдържат такова непряко, двусмислено, осъдително послание.

„Може би към края на зимата, мисля си аз, когато гладът започне истински да ни мъчи, когато сме премръзнали и прегладнели или когато варварите наистина застанат пред вратите на града, може би тогава ще се откажа от тези писания на чиновник с литературни амбиции и ще започна да казвам истината.“

Мисля си: „Исках да живея извън историята. Исках да живея извън историята, която Империята налага на своите поданици, дори на онези, които е прежалила. Никога не съм искал Империята да наложи историята си върху варварите. Как мога да повярвам, че това е причина да се срамувам?“

Мисля си: „Преживях година, богата на събития, и въпреки това разбирам не повече от едно пеленаче. От всички хора в този град аз съм най-неподходящият да напиша хроника. По-добре тази работа да я свърши ковачът, който може да крещи от гняв и от мъка.“

Мисля си: „Но когато варварите опитат хляба, опитат пресен хляб и сладко от черници или хляб и сладко от цариградско грозде, тогава ще ги спечелим на наша страна. Те ще разберат, че не е възможно да живеят без уменията на мъжете, които знаят как да засеят семената на миролюбието, без сръчностите на жените, които знаят как да използват благите плодове.“

Мисля си: „Един ден, като започнат да ровят из развалините, на хората ще им бъдат по-интересни останките от миналото, отколкото каквото и да е, оставено от мен. И това ще бъде правилно.“ (Затова една вечер намазвам дъсчиците една по една с ленено масло и ги увивам в мушама. Заричам се, че като стихне вятърът, ще изляза и ще ги заровя там, където ги намерих.)

Мисля си: „Има нещо, което се взира в лицето ми, а аз все не мога да видя какво е.“

Вятърът е спрял и сега снежинките се стелят, първите снежинки тази година, които остават като бели точки по керемидите на покрива. Цяла сутрин стоя пред прозореца и гледам как вали снегът. Когато пресичам двора на казармата, снегът е дълбок няколко сантиметра и скрипти под краката ми неестествено тихо.

В центъра на площада деца правят снежен човек. Тръгвам към тях през снега — страхувам се да не ги стресна, но в същото време изпитвам необяснима радост.

Те не се стряскат, толкова са заети, че не ме поглеждат. Направили са голямо кръгло тяло и сега правят топка за главата.

— Някой да донесе нещо да му сложим уста, нос и очи — казва детето, което им е водач.

Идва ми наум, че на снежния човек ще му трябват и ръце, но не искам да се намесвам.

Закрепват главата на раменете и я украсяват с камъчета на мястото на очите, ушите, носа и устата. Едно дете я увенчава с шапката си.

Хубав снежен човек.

Това не е сцената от съня, който сънувах. Отминавам, както отминавам много неща напоследък, и се чувствам глупав, като човек,

който отдавна е загубил пътя си, но продължава упорито да върви в една посока, която може би няма да го изведе никъде.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.